

Tussenevaluatie experimenten vraagfinanciering en flexibilisering deeltijd en duaal hoger onderwijs

Wouter van Casteren | Ben Janssen | Marije van Essen | Jules Warps

Tussenevaluatie experimenten vraagfinanciering en flexibilisering deeltijd en duaal hoger onderwijs
Wouter van Casteren, Ben Janssen, Marije van Essen & Jules Warps
Maart 2019

© 2019 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding en achtergronden	11
1.1 Aanleiding en achtergronden	11
1.2 De experimentregelingen	12
1.2.1 Onderscheidende elementen experimenten	12
1.2.2 Subsidieregeling experiment flexibilisering	13
1.2.3 Voorbeelduitwerking leeruitkomsten: lichte toetsing NVAO en inspectie	14
1.3 Vraagstelling en doelstelling van het onderzoek	14
1.4 Opzet en verantwoording van het onderzoek	15
1.4.1 Instrumenten	15
1.4.2 Responsverantwoording enquêtes	16
1.4.3 Leeswijzer	17
2 Stand van zaken en ervaringen binnen hogescholen	19
2.1 Overzicht: aantallen deelnemende hogescholen en opleidingen	19
2.2 Ervaringen binnen de experimenten flexibilisering/leeruitkomsten	22
2.3 Experimenten vraagfinanciering	29
2.3.1 Prijzen per module in de experimenten vraagfinanciering	30
2.3.2 Financiële impact vouchers op deelnemers/werkgevers	31
2.3.3 Kosten voor de overheid van de experimenten vraagfinanciering	33
2.4 Conclusies	36
3 Ervaringen en tevredenheid bij studenten	39
3.1 Studentenenquête	39
3.1.1 Kenmerken deelnemers	39
3.1.2 Motivatie voor het volgen van de opleiding	41
3.1.3 Flexibele instroom en inschrijving per module	43
3.1.4 Ondersteuning door werkgever	44
3.1.5 Voortgang en uitval	45
3.1.6 Stimulering eigen keuzes maken, contact met studiecoach en anderen	46
3.1.7 Aspecten van flexibel leren: mogelijkheden, gebruik en tevredenheid	48
3.1.8 Algemene tevredenheid	52
3.2 Ontwikkeling tevredenheid volgens de Nationale Studentenenquête	55
3.3 Reflectie hogescholen op resultaten studentenpeiling	56
4 Ervaringen en tevredenheid bij werkgevers	57
4.1 Peiling werkgevers	57
4.1.1 Betrokkenheid bij opleidingstraject en motieven	57
4.1.2 Tevredenheid	59
4.1.3 Ervaren verschillen tussen experimenten en andere opleidingen	60
4.2 Instellingen en opleidingen over samenwerking met werkgevers	60
5 Impact experimenten op de deelname aan hoger onderwijs	61
5.1 Instroom in experimenten flexibilisering	61
5.1.1 Ontwikkeling algemeen bekostigd deeltijd en duaal hoger beroepsonderwijs	61
5.1.2 Ontwikkeling instroom experimentopleidingen leeruitkomsten	62
5.1.3 Uitval en switchen bij experimentopleidingen bekostigde hogescholen	65
5.2 Ontwikkeling instroom opleidingen vraagfinanciering	65
5.3 Impact op deelname volgens betrokkenen (opleidingen, studenten, werkgevers)	71
5.4 Conclusies	73

6	Conclusies en aanbevelingen	75
6.1	Experimenten leeruitkomsten/flexibilisering	75
6.2	Experimenten vraagfinanciering	76
6.3	Slotconclusies en aanbevelingen	77
	Bijlage A: Tabellen studentenenquête	81
	Bijlage B: Tabellen werkgeversenquête 2018	97
	Bijlage C: NSE-scores experimentopleidingen versus controlegroepen	102
	Bijlage D: Overzicht van figuren en tabellen	105

Managementsamenvatting

Inleiding, vraagstelling en opzet

In het deeltijdse en duale hoger onderwijs zijn er sinds 2016 experimenten met vraagfinanciering en met leeruitkomsten (flexibilisering). Doel hiervan is om het deeltijdse en duale hoger onderwijs aantrekkelijker en toegankelijker te maken voor volwassenen en zo te komen tot een hogere onderwijsdeelname en meer gediplomeerden. De voorliggende rapportage bevat een tussentijdse evaluatie van deze experimenten.

De experimenten leeruitkomsten/flexibilisering (hierna: experimenten flexibilisering) hebben betrekking op alle deeltijdse en duale opleidingen in het hbo en het wo. De actuele deelname beperkt zich tot het hbo. In de experimenten zijn de bepalingen losgelaten dat er een omschreven onderwijsaanbod moet zijn bestaande uit vastgelegde en vaststaande onderwijseenheden waarbij de koppeling tussen aantallen studiepunten (ec's) en aantallen uren studielast verantwoord moet kunnen worden. In plaats daarvan zijn leeruitkomsten leidend en kunnen opleidingstrajecten voor individuen en groepen flexibel en op maat worden ingericht. Leeruitkomsten beschrijven het gewenste (beroepspraktijkgerichte) eindresultaat in het leerproces en niet de leerroute er naartoe; leeruitkomsten zijn dan ook gekoppeld aan toetsing en niet aan voorgeprogrammeerde lessen. In deze flexibele leerroutes kan gebruik worden gemaakt van online leren en werkend leren. Deze experimenten beogen een onderwijsaanbod tot stand te brengen dat beter aansluit bij de behoeften van volwassen studenten en van werkgevers, blijkend uit een grotere deelname en meer gediplomeerden.

In de experimenten vraagfinanciering ontvangen studenten die nog geen bachelordiploma bezitten vouchers, die zij kunnen inzetten bij de inschrijving voor modules (30 studiepunten per keer) die onderdeel zijn van een geaccrediteerde opleiding. Die vouchers kunnen zij bij zowel bekostigde als niet-bekostigde instellingen inzetten. Bij de bekostigde opleidingen die meedoen vervalt de overheidsbekostiging en dient de opleiding dus in principe een kostendekkend tarief per module te rekenen. Er is een maximumbedrag (€ 3750) per module vastgesteld. Studenten kunnen de modules stapelen om op die manier hun diploma te behalen. Er gelden voorts bij vraagfinanciering voor bekostigde instellingen geen beperkingen ten aanzien van de locatie waar het onderwijs kan worden verzorgd, net als bij niet-bekostigde instellingen. Aldus zou er een (financieel) gelijk spelveld tussen publieke en private onderwijsaanbieders kunnen ontstaan, die met elkaar kunnen concurreren met vraaggericht en flexibel onderwijs. Alleen opleidingen in de sectoren techniek/ICT en zorg & welzijn kunnen meedoen. In die sectoren zijn er personele tekorten, is er veel behoefte aan opscholing en hebben werkgevers(organisaties) aangegeven dat zij in de opleiding van hun personeel willen investeren.

Er doen alleen hbo-opleidingen mee aan de experimenten. In het experiment flexibilisering doen vijftien bekostigde hogescholen mee met tezamen ruim 300 opleidingen, waarvan vijftien opleidingen van negen hogescholen ook meedoen in het experiment vraagfinanciering. Daarnaast doen elf niet-bekostigde instellingen (nbi's) tezamen mee met ruim 80 opleidingen. Zes van deze nbi's doen met één of enkele opleidingen alleen mee aan vraagfinanciering, twee nbi's doen mee aan beide experimenten en drie nbi's (waaronder de private takken van twee bekostigde hogescholen) doen met een of meer opleidingen alleen mee in het experiment flexibilisering. Het accent bij de bekostigde hogescholen ligt op het experiment flexibilisering en bij de meeste niet-bekostigde instellingen op vraagfinanciering.

Tabel 1: Aantallen experimentopleidingen, naar onderwijssoort en experimentvorm, november 2018

	Leeruitkomsten			waarvan ook vraagfinanciering			Alleen vraagfinanciering			Totaal unieke opleidingen
	Ad	Ba	Ma	Ad	Ba	Ma	Ad	Ba	Ma	
Bekostigde hogescholen	59	238	19	5	10					316
Niet-bekostigde instellingen	7	41	10		5		3	22		83
Totalen	66	279	29	5	15		3	22		399

Doel tussenevaluatie; beoordeling experimenten op vier hoofdpunten

De experimenten flexibilisering lopen door tot 2021; dan ligt bij de eindevaluatie van deze experimenten de vraag voor of dit onderwijsconcept een reguliere vorm kan worden binnen het hoger onderwijs. De voorliggende tussenevaluatie levert inzicht op in de ontwikkeling en de stand van zaken in de experimenten, die interessant zijn voor betrokkenen binnen opleidingen en andere volgers. Bij de experimenten vraagfinanciering vormt deze tussenevaluatie input voor een besluit of na het lopende studiejaar nieuwe cohorten studenten (nieuwe aanmelders) met aanspraak op vouchers kunnen worden toegelaten tot de experimentopleidingen en of de experimenten uitgebreid kunnen worden met andere opleidingen; reeds gestarte studenten kunnen in elk geval hun opleiding met vouchers voltooien. Deze tussenevaluatie is gebaseerd op vier kernvragen:

1. Hoe ervaren en waarderen deelnemende opleidingen en instellingen de experimenten?
2. Hoe ervaren en waarderen deelnemende studenten de experimentopleidingen?
3. Hoe ervaren en waarderen betrokken werkgevers de experimentopleidingen?
4. Welke effecten hebben de experimenten op de deelname aan experimentopleidingen?

Hieronder wordt kort verslag gedaan van de bevindingen op deze vier punten.

Ervaringen bij deelnemende opleidingen en instellingen

Experimenten flexibilisering: Bij alle betrokken instellingen en opleidingen is er veel enthousiasme en draagvlak voor de experimenten flexibilisering. Het werken met en denken vanuit leerwegaafhankelijk geformuleerde en beroepspraktijkgerichte leerdoelen en leerwegaafhankelijke toetsen, maakt gepersonaliseerde leerpaden mogelijk waarin de mogelijkheden van werkplekleren optimaal kunnen worden benut. Het meer flexibele onderwijsconcept en de nauwe aansluiting op de beroepspraktijk maken het concept voor werkende volwassenen en voor hun eventuele werkgevers aantrekkelijk. Wel vergt de transitie naar werken met leeruitkomsten, werkplekleren en leerwegaafhankelijk toetsen een enorme omslag binnen de hele organisatie (aanpassing van het onderwijs, de studentbegeleiding en de toetsing, aanpassing van ondersteunende (digitale) systemen) en kost dit veel tijd. Die omslag is nog niet afgerond.

Experimenten vraagfinanciering: Niet-bekostigde instellingen zijn positief over de impuls die vouchers geven aan de scholingsdeelname. De administratieve lasten die met vouchers gepaard gaan ervaren ze als belastend (waarbij de grootste administratieve problemen nu zijn opgelost) maar de voordelen die vouchers bieden, in de vorm van een grotere instroom doordat de netto moduleprijs voor deelnemers lager uitvalt dan voorheen, wegen daar tegen op. Voor de bekostigde hogescholen echter werken de vouchers de andere kant op; de moduleprijs die opleidingen moeten rekenen is per onderwijseenheid hoger dan het wettelijk collegegeld, waardoor de experimentopleidingen minder aantrekkelijk worden dan vergelijkbare andere, wel bekostigde opleidingen. De extra ruimte die vraagfinanciering aan bekostigde hogescholen biedt (vrijheid van onderwijslocatie, modulaire deelname) biedt hen onvoldoende voordelen ten opzichte van de ruimte die de experimenten flexibilisering hen reeds bieden en zij ervaren ook niet dat die extra ruimte leidt tot een extra scholingsvraag en een extra investeringsbereidheid bij werkgevers; er is per saldo bij bekostigde hogescholen een dalende deelname bij de opleidingen met vraagfinanciering.

Ervaringen en waardering deelnemende studenten

Experimenten flexibilisering: Kernvraag is of het (al) is gelukt om voor volwassenen een aantrekkelijk, flexibel en toegankelijk onderwijsaanbod op te zetten. Daar kan nog geen volmondig ja op worden geantwoord. Enerzijds gaan de experimenten evident in de richting die veel studenten waarderen (studenten waarderen flexibiliteit in leerwegen), anderzijds ervaart een substantieel deel van de studenten nog aanloopp problemen en onduidelijkheden bij de experimentopleidingen. Per saldo is de meerderheid van de studenten wel positief over de eigen experimentopleiding. De trend is naar verwachting ook positief; opleidingen verwachten zelf dat aanloopp problemen met betrekking tot communicatie en kinderziektes grotendeels opgelost zijn of binnenkort worden.

Experimenten vraagfinanciering: De enquêteresultaten indiceren dat zonder vouchers de scholingsdeelname lager was geweest en dat de opleidingskosten voor een substantieel deel van de studenten een belangrijke factor zijn; voor deze studenten werken vouchers drempelverlagend. Voor studenten is bij vraagfinanciering voorts een belangrijk aspect dat zij zich per module in plaats van voor de hele opleiding inschrijven en dat zij voor maximaal twee modules tegelijkertijd ingeschreven kunnen staan. Dit kan de flexibiliteit ook hinderen; studenten die 'vastlopen' in een module kunnen niet zo maar verder gaan met een andere module. Uit de studentenenquête blijken hier geen duidelijke voorkeuren; de groep met een voorkeur voor inschrijving per module is net zo groot als de groep met een voorkeur voor inschrijving voor de hele opleiding.

Ervaringen en waardering werkgevers

Experimenten flexibilisering en vraagfinanciering: De antwoorden van de bevroegde werkgevers hebben vooral betrekking op de experimenten flexibilisering. Voor vraagfinanciering is het aantal respondenten gering. Werkgevers zien het belang van flexibele trajecten en van een betere aansluiting op de beroepspraktijk. Zij zien vaak ook concreet verschillen tussen experimentopleidingen en andere opleidingen: bij de experimenten met flexibilisering/leeruitkomsten wordt volgens werkgevers van studenten een actievere leerhouding gevraagd, is er meer maatwerk mogelijk en is er een nauwere aansluiting op de beroepspraktijk. Verbeterpunten liggen volgens werkgevers bij de samenwerking tussen opleiding en werkgevers en bij de informatieverstrekking vanuit opleidingen.

Impact op deelname aan opleidingen

Experimenten flexibilisering: De totale instroom in het gehele bekostigde deeltijdse en duale onderwijs is sinds 2015 met ongeveer een derde gegroeid. Gegevens voor het gehele niet-bekostigde onderwijs zijn niet openbaar. De instroom bij de experimentopleidingen bij bekostigde hogescholen heeft zich in de afgelopen paar jaar (iets) positiever ontwikkeld dan bij vergelijkbare andere opleidingen, waarbij het verschil in het afgelopen studiejaar verkleind is. Mogelijk is vanwege aanloopp problemen en een beheerste inzet op groei in de experimentopleidingen, de groei van de instroom getemperd. Betrokkenen bij experimentopleidingen stellen dat het flexibele onderwijsconcept meer studenten en andere doelgroepen kan aantrekken en binden aan de opleiding. Opleidingen die actief werven met het flexibele concept, melden dat zij merken dat de aantrekkelijkheid van de opleiding is vergroot. Omdat opleidingen veelal nog niet vol inzetten op flexibilisering in de marketing van opleidingen, is de potentie van flexibilisering om meer deelname te genereren vermoedelijk groter dan nu blijkt.

Experimenten vraagfinanciering: De instroom in opleidingen met vraagfinanciering bij bekostigde hogescholen daalt, met name vanwege de verslechterde concurrentiepositie ten opzichte van verwante, wel bekostigde opleidingen binnen hogescholen.

De instroom in de opleidingen met vraagfinanciering bij de nbi's is bij de start van het experiment juist vaak (sterk) gegroeid ten opzichte van de periode voor 2016, met een hoog aandeel studenten met voucherrechten. Omdat de vouchers vooral de investeringsbereidheid bij individuele deelnemers lijken te vergroten en minder bij werkgevers, zijn het mogelijk vooral de private opleidingen die zich richten op studenten die de opleiding zelf betalen, die van vouchers profiteren.

Bij de nbi's is er geen controlegroep beschikbaar (data van een mogelijke controlegroep zijn niet openbaar). Wel kan als vergelijking dienen dat de vergelijkbare bekostigde deeltijdse en duale opleidingen in de afgelopen periode overall ook sterk zijn gegroeid qua instroom (techniek + 35 % en zorg + 60%). Door het ontbreken van een controlegroep zijn conclusies over het effect van vouchers op de deelname bij niet-bekostigde instellingen nu niet mogelijk. Ook is niet goed in te schatten in hoeverre de extra instroom bij private opleidingen met vouchers ten koste gaat van andere, verwante niet-bekostigde opleidingen zonder vouchers. Per saldo is het echter wel aannemelijk dat in elk geval bij bepaalde opleidingen van nbi's er een positief effect is van vouchers op de deelname. Ook bij vraagfinanciering past de kanttekening dat de nbi's dit weliswaar wel al actief inzetten als 'selling point', maar dat bij hen de indruk is dat de bekendheid van vouchers nog niet optimaal is. De potentie van vraagfinanciering om extra deelname uit te lokken is dus vermoedelijk groter dan nu blijkt.

De diplomarendementen van opleidingen bij nbi's verschillen sterk en variëren van minder dan 20 tot meer dan 80 procent. Omdat de experimentopleidingen nog maar kort draaien, is over de specifieke diplomarendementen daarvan nog weinig te zeggen; een mogelijkheid is dat de experimenten leiden tot hogere diplomarendementen bij de nbi's, onder impuls van de vouchers en diplomabonussen.

Verdringing van private bijdragen

De experimenten beogen dat werkgevers en volwassenen meer in scholing investeren. Daarbij kunnen vouchers deels ook private bijdragen verdringen; immers, deelnemers en werkgevers die zonder vouchers ook wel voor scholing zouden kiezen, profiteren eveneens van de vouchers. Het is nog niet mogelijk om de omvang van deze zogeheten 'windfall' (die onvermijdelijk is bij dit type subsidies) vast te stellen. Daarvoor is een beter zicht nodig op het uiteindelijke effect van vouchers op de totale scholingsdeelname en op het extra aantal behaalde diploma's. De onderzoeksresultaten indiceren hierbij dat de vouchers het sterkst drempelverlagend werken voor individuele deelnemers zonder werkgever die meebetaalt; voor werkgevers wegen de kosten van een opleiding vaak minder zwaar dan voor individuele deelnemers zoals zzp-ers.

Conclusies en aanbevelingen

- I. In het algemeen is positief dat de experimenten inderdaad in belangrijke mate de doelgroep trekken die beoogd is: volwassenen (gemiddeld 37 jaar), vaak zonder ho-diploma die zich willen op- of omscholen. De experimenten vraagfinanciering trekken het sterkst de doelgroep van volwassenen (gemiddeld 39 jaar) met maximaal een mbo-diploma.
- II. De experimenten flexibilisering hebben blijkens deze tussenevaluatie veel positieve energie losgemaakt bij de betrokken hogescholen. De ontwikkeling van flexibele opleidingen is nog niet afgerond maar de experimenten zijn onmiskenbaar een positieve en veelbelovende ontwikkeling in het hbo, met veel steun en draagvlak en veel potentie voor doorwerking in het hele hoger onderwijs. Doorontwikkeling is onder meer nodig bij de ondersteuning van een verdergaande cultuuromslag bij docenten en studenten/werkgevers ten aanzien van flexibel onderwijs, een effectief verwachtingenmanagement richting studenten/werkgevers c.q. een optimale communicatie over de manier van leren en toetsen, een effectieve inzet van studiecoaches/begeleiders en de professionalisering/begeleiding van betrokken docenten. Ook overige aanloopproblemen met de onderwijslogistiek en digitale/administratieve systemen dienen de komende periode te worden geminimaliseerd.

In de komende periode zou hierdoor de tevredenheid bij studenten en werkgevers over de experimentopleidingen, die nu nog nadelig wordt beïnvloed door kinderziektes in de experimentopleidingen, verder kunnen verbeteren.

- III. In dit onderzoek bleken ook enkele drempels in regelgeving die de experimenten flexibilisering kunnen belemmeren en die geagendeerd kunnen worden bij de beleidsvoorbereiding ten behoeve van het op termijn eventueel regulier maken van de experimenten leeruitkomsten. Dit betreft (1) regelgeving aangaande propedeuse en het bindend studieadvies in relatie tot flexibele trajecten; (2) de rijksbekostiging van opleidingen die uitgaat van oktobertellingen in relatie tot de gespreide instroom in de experimentopleidingen, en (3) de omgang met de verplichte onderwijsovereenkomsten binnen de experimenten.
- IV. Bij de experimenten vraagfinanciering ligt thans de vraag voor of na het lopende studiejaar drie nieuwe cohorten studenten in de experimentopleidingen kunnen worden toegelaten en/of de experimenten vraagfinanciering kunnen worden uitgebreid met andere opleidingen. Daarbij zijn er de volgende overwegingen. Duidelijk is dat met de huidige invulling van vraagfinanciering voor de bekostigde hogescholen het experiment vraagfinanciering onaantrekkelijk is; tegenover de verdwenen overheidsbekostiging staan voor deze opleidingen te weinig of geen voordelen. Bij een ongewijzigde voortzetting van het experiment mag verwacht worden dat de opleidingen met vraagfinanciering binnen de bekostigde hogescholen verder marginaliseren. Vraagfinanciering heeft voor de bekostigde hogescholen hiermee feitelijk een averechts effect: juist de opleidingen die men beoogde te stimuleren, hebben het moeilijk. Dit ongelijke speelveld binnen het bekostigde onderwijs kan in principe opgelost worden door bij bepaalde opleidingen alle bekostigde aanbieders met alle vergelijkbare opleidingen en alternatieven mee te laten doen met vraagfinanciering. Voor studenten vallen hierdoor de direct vergelijkbare, bekostigde alternatieven weg. Dit is echter een onhaalbare situatie; op de grenzen tussen verwante opleidingen zullen altijd concurrentieposities blijven bestaan, waardoor verschillen in bekostiging de studiekeuzes binnen bekostigde hogescholen blijven beïnvloeden.
- V. Bij de niet-bekostigde hogescholen is de situatie anders; voor hen geldt dat aannemelijk is dat de vouchers instroombevorderend kunnen werken. Daartegenover staan enkel extra administratieve lasten ter afhandeling van de vouchers. Bij de nbi's kan het aantal voucherstudenten nog groeien. Uit de voorliggende evaluatie wordt echter nog niet goed duidelijk wat het potentieel exact is. Een aantal vragen is daarvoor nog onvoldoende beantwoord. Dat betreft:
- welke diplomarendementen de betrokken opleidingen bij nbi's gaan opleveren;
  - in hoeverre er binnen het niet-bekostigde onderwijs sprake is van een verschuiving van deelname bij opleidingen zonder vouchers naar verwante opleidingen met vouchers; de vraag is hierbij dus in hoeverre het totale scholingsvolume toeneemt bij alle instellingen;
  - in hoeverre de scholingsdeelname nog kan stijgen als de bekendheid van vouchers groter is;
  - in hoeverre de scholingsdeelname nog kan groeien als de aantrekkelijke aspecten van de beide experimenten optimaal worden gecombineerd in opleidingen; ook bij de nbi's die deelnemen aan het experiment flexibilisering is zichtbaar dat de transitie naar het werken en denken vanuit leeruitkomsten nog niet afgerond is.

- VI. Al met al is met deze tussenevaluatie het laatste woord niet gezegd over vraagfinanciering. Duidelijk is enerzijds dat de huidige opzet van vraagfinanciering niet goed passend is voor de bekostigde hogescholen; maar anderzijds is het potentieel van vraagfinanciering voor de nbi's nog niet volledig duidelijk kunnen worden. Voor een goede beantwoording van alle bovenstaande vragen heeft het derhalve vanuit evaluatieoogpunt meerwaarde om het experiment vraagfinanciering voor de nbi's te verlengen en in de komende studiejaren nieuwe cohorten tot de experimenten toe te laten. Daarbij speelt mee dat de experimenten vraagfinanciering in de sector zorg & welzijn feitelijk pas in het tweede experimentjaar zitten en het dus vroeg is om experimenten weer af te bouwen.
- VII. Nieuwe instroom in de opleidingen met vraagfinanciering vergt de komende periode wel een netto overheidsinvestering. Bij de opzet van het experiment vraagfinanciering is er indertijd vanuit gegaan dat er enerzijds besparingen waren bij bekostigde hogescholen (doordat de rijksbekostiging per student vervalt bij vraagfinanciering) en anderzijds er uitgaven zijn aan vouchers bij de nbi's, die elkaar min of meer in balans konden houden. Thans blijkt dat besparingen bij de bekostigde hogescholen weinig optreden, doordat de deelname daar gering is. De uitgaven aan vouchers bij de nbi's zijn er echter wel, zodat per saldo de netto overheidskosten in de orde van grootte van tien miljoen euro per jaar liggen, met vooralsnog weinig zekerheden over de exacte extra scholingsdeelname en aantallen extra ho-diploma's die dit oplevert. Bij de verlenging van de instroom is daarom ook aan te bevelen om de bekendheid van de vouchers te optimaliseren middels passende en wervende communicatie over de experimenten. Dit geldt ook voor de experimenten flexibilisering/leeruitkomsten; een grotere bekendheid kan vermoedelijk de deelname bevorderen.
- VIII. Uitbreiding van het experiment vraagfinanciering komt te vroeg; voor een besluit daarover is er nu onvoldoende zicht op wat een overheidsinvestering uiteindelijk oplevert aan extra diploma's.

1 Inleiding en achtergronden

1.1 Aanleiding en achtergronden

Om een impuls te geven aan meer vraaggerichte en flexibele leerwegen voor werkenden zijn er sinds 2016 experimenten met vraagfinanciering en flexibilisering in het hoger onderwijs. Doel van deze inzet is om het deeltijd en duale hoger onderwijs aantrekkelijker en toegankelijker te maken voor potentiële deelnemers en zo te komen tot een hogere onderwijsdeelname en meer gediplomeerden.

De experimenten leeruitkomsten/flexibilisering (hierna: experimenten flexibilisering) hebben betrekking op alle deeltijd en duale opleidingen in het hbo en het wo. De actuele deelname beperkt zich tot het hbo. In de pilots zijn de bepalingen losgelaten dat er een omschreven onderwijsaanbod moet zijn bestaande uit vastgelegde en vaststaande onderwijseenheden, waarbij de koppeling tussen aantallen studiepunten (ec's) en aantallen uren studielast verantwoord moet kunnen worden. In plaats daarvan zijn leeruitkomsten leidend en kunnen opleidingstrajecten voor individuen en groepen flexibel en op maat worden ingericht. Leeruitkomsten beschrijven het gewenste (beroepspraktijkgerichte) eindresultaat in het leerproces en niet de leerroute er naartoe; leeruitkomsten zijn dan ook gekoppeld aan toetsing en niet aan voorgeprogrammeerde lessen. In flexibele leerroutes kan ook gebruik worden gemaakt van online leren en werkend leren. De experimenten beogen een onderwijsaanbod tot stand te brengen dat beter aansluit bij de behoeften van volwassen studenten en van werkgevers, resulterend in een grotere deelname en meer gediplomeerden.

De experimenten vraagfinanciering worden uitgevoerd in geaccrediteerde deeltijd of duale opleidingen in het hbo in de sectoren techniek/ICT en zorg & welzijn. In het experiment ontvangen bekostigde instellingen niet langer de reguliere bekostiging. In plaats daarvan ontvangen studenten die nog geen bachelordiploma bezitten, vouchers waarmee zij kunnen kiezen voor onderdelen van een geaccrediteerde opleiding aan zowel bekostigde als niet-bekostigde instellingen. Studenten kunnen gefaseerd deelnemen aan modules (30 studiepunten per keer) van geaccrediteerde deeltijdse en duale opleidingen in het hoger onderwijs. Deze modules kunnen zij op een meer flexibele manier stapelen, om op die manier hun diploma te behalen. Er gelden bij vraagfinanciering geen beperkingen ten aanzien van de locatie waar aan het onderwijs kan worden deelgenomen. Instellingen zijn verder vrij om tot een maximumbedrag het collegegeld vast te stellen (in afwijking van het wettelijk collegegeld). Dit meer flexibele en meer vraaggerichte aanbod, in een (financieel) gelijk spelveld tussen publieke en private onderwijsaanbieders, moet leiden tot een hogere deelname aan het deeltijd hoger onderwijs en betere mogelijkheden voor studenten om een hbo-diploma te behalen.

Er is een relatie tussen de beide experimenten, die ook in de praktijk blijkt; een deel van de opleidingen dat meedoet met vraagfinanciering doet ook mee met de experimenten flexibilisering. De experimenten worden gelijktijdig en in samenhang gemonitord.

De voorliggende rapportage bevat een tussentijdse evaluatie van de beide experimenten. Bij de experimenten vraagfinanciering vormt deze tussenevaluatie input voor een besluit of na het lopende studiejaar drie nieuwe cohorten studenten met aanspraak op vouchers kunnen worden toegelaten tot de experimentopleidingen en/of de experimenten uitgebreid kunnen worden met nieuwe opleidingen. Reeds gestarte studenten kunnen in elk geval hun opleiding met behulp van vouchers voltooien. Voor de experimenten flexibilisering levert deze tussenevaluatie inzichten op in de stand van zaken en de ontwikkeling in de experimenten, die mogelijk interessant zijn voor betrokkenen binnen opleidingen en andere volgers van de experimenten. Eerst bij de geplande eindevaluatie van deze experimenten (eind 2021) ligt de vraag voor of het flexibele onderwijsconcept een reguliere vorm kan worden binnen het hoger onderwijs.

1.2 De experimentregelingen

1.2.1 Onderscheidende elementen experimenten

Kern van de experimenten flexibilisering is:

- De samenhangende beschrijving van een opleiding aan de hand van een set leeruitkomsten, samengaand met het vervallen van de verplichting om in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) een studiebelasting aan opleidingsonderdelen te verbinden. Er geldt een maximum van 30 studiepunten per eenheid van leeruitkomsten.
- Het werken met leerwegaafhankelijke toetsen. In het beoogde onderwijsmodel kunnen leertrajecten verschillen, maar de beoordeling van realisatie van leeruitkomsten moet aan de hand van dezelfde beoordelingsmaatstaven gebeuren, die dus per definitie leerwegaafhankelijk zijn.
- Validering van relevante kennis en kunde: leeruitkomsten die aantoonbaar al gerealiseerd zijn buiten de opleiding kunnen worden erkend en leiden tot vrijstellingen, verlichting of verkorting van leertrajecten.
- Waar een student een relevante werkplek heeft of kan realiseren via een stage, kan de student deze werkplek benutten als leerplek voor het realiseren van leeruitkomsten.
- Afspraken over het individuele leertraject dat een student gaat volgen om leeruitkomsten te realiseren en keuzes per student uit het onderwijsaanbod, worden vastgelegd in een onderwijsovereenkomst tussen instelling en student. Voor het deel van het leertraject dat met werkend leren wordt ingevuld zijn tripartite overeenkomsten tussen student, werkgever en opleiding aanbevolen.

Andere kenmerken van flexibele opleidingen kunnen hier nauw mee samenhangen, zoals de inzet van een studiecoach, flexibele instroom en blended learning, maar zijn niet exclusief voor de experimenten. Daarbij past nog de kanttekening dat de verplichte onderwijsovereenkomst ook buiten het experiment kan worden ingezet en verplicht is bij alle duale opleidingen. De opleidingsbeschrijving aan de hand van leeruitkomsten is de kernkarakteristiek van de experimenten. Vandaaruit ontstaat ruimte om leerwegaafhankelijk te toetsen en om flexibel en op maat aan te sluiten op de kennis en kunde van de student, op de mogelijkheden en behoeften op diens werkplek en op keuzes voor deelname aan het ondersteunende onderwijsaanbod.

Kern van de experimenten vraagfinanciering is:

- Modulaire deelname, dat wil zeggen dat opleidingen studenten mogen werven en inschrijven voor een gefaseerde deelname aan onderdelen van deeltijdopleidingen ter grootte van 30 ec.
- Publieke aanbieders zijn niet meer gebonden aan beperkingen ten aanzien van vestigingsplaats, in het experiment vraagfinanciering geldt vrijheid qua locatie waar het onderwijs wordt verzorgd.
- Er is een voucherbekostiging ad 1.250 euro per module van 30 ec (nominaal een half studiejaar), te besteden bij deelnemende geaccrediteerde opleidingen van zowel bekostigde als niet- bekostigde instellingen. De reguliere bekostiging vervalt voor deelnemende opleidingen van bekostigde instellingen.
- Studenten mogen maximaal twee vouchers tegelijk inzetten. Een student die zich voor een volgende module wil inschrijven, dient dus eerst één van de twee actieve modules af te ronden.
- Het vrijlaten van het collegegeld, tot een maximum van 3.750 euro per eenheid van 30 ec.

Deze kenmerken zijn uniek voor het experiment vraagfinanciering voor de bekostigde opleidingen. Buiten het experiment zijn zij gebonden aan vestigingsplaatsbepalingen en hebben zij geen mogelijkheid studenten te werven en in te schrijven voor modulaire (gefaseerde) deelname aan bekostigde opleidingen.

Voor de niet-bekostigde hogescholen geldt dat er buiten het experiment ook locatievrijheid is en zij ook de mogelijkheid hebben studenten te werven en in te schrijven voor modulaire (gefaseerde) deelname. Voor de niet-bekostigde opleidingen is hiermee de voucherbekostiging per 30 ec het onderscheidende element; dankzij de vouchers vallen de netto opleidingskosten voor deelnemers lager uit. De maximering van het te hanteren tarief voor het collegegeld is voor hen juist een beperkend element; voor het niet-bekostigde aanbod buiten het experiment is de hoogte van het collegegeld vanzelfsprekend ongelimiteerd.

Het experiment vraagfinanciering betreft dus in wezen een modulaire deelname met inzet van voucherbekostiging en de mogelijkheid gefaseerd aan de opleiding deel te nemen. Overige vormen van flexibilisering zijn formeel geen onderdeel van vraagfinanciering. In de praktijk doet een aantal opleidingen met vraagfinanciering ook mee aan de experimenten flexibilisering en is er een samenhang tussen de beide experimenten. In de onderhavige evaluatie wordt waar relevant en mogelijk onderscheid gemaakt naar opleidingen die deelnemen aan het experiment vraagfinanciering, het experiment flexibilisering of aan beide experimenten.

Bij vraagfinanciering is de keuze voor de sectoren en opleidingen die voor deelname in aanmerking konden komen, gebaseerd op de vraag van werkgevers. Het gaat om sectoren en opleidingen waarvan brancheorganisaties hebben aangegeven dat werkgevers behoefte hebben aan opscholing van medewerkers naar een hbo-diploma en waarin werkgevers bereid zijn te investeren in opleidingsdeelname van hun medewerkers. Op deze basis zijn bekostigde en niet-bekostigde opleidingen in de sectoren techniek/ICT en zorg & welzijn aangewezen voor vraagfinanciering. In de techniek/ICT zijn experimenten vraagfinanciering in studiejaar 2016/2017 gestart. In de zorg & welzijn slaagden hogescholen en brancheorganisaties er niet in om tot zodanige afspraken te komen dat een start van het experiment vraagfinanciering in de sector Zorg & Welzijn in het studiejaar 2016-2017 mogelijk was. Hierop is door OCW een onafhankelijk aanjager aangesteld en is een aantal regiobijeenkomsten belegd, waarna het gelukt is alsnog tot een start van het experiment vraagfinanciering in opleidingen gericht op Zorg & Welzijn te komen per studiejaar 2017/2018.

1.2.2 Subsidieregeling experiment flexibilisering

Voor de ondersteuning van hbo-instellingen die meedoen aan de experimenten flexibilisering is een Subsidieregeling flexibel hoger onderwijs voor volwassenen ingesteld. De overheid heeft hiermee in 2016 een subsidiepot van € 25 mln. beschikbaar gesteld om instellingen in staat te stellen om de transitie te maken naar het beoogde flexibele onderwijsconcept. Concreet is de subsidie gericht op ontwikkelkosten die nodig zijn voor de start en uitvoering van de experimenten flexibilisering (art. 3 Subsidieregeling). Per instelling was maximaal een subsidiebedrag van € 2 mln. beschikbaar, waarbij de eis is dat de instelling zelf het plan co-financiert met minimaal het verkregen subsidiebedrag. Ho-instellingen konden in 2015 met een plan van aanpak voor die transitie een subsidieaanvraag indienen. Door het ministerie van OCW is een onafhankelijke 'tijdelijke adviescommissie subsidiëring flexibel hoger onderwijs' ingesteld, die de aanvragen heeft beoordeeld en gerangschikt naar de scores op een aantal criteria, zoals ambitie, haalbaarheid, vraaggerichtheid en duurzame verankering.

In 2015 heeft de adviescommissie in totaal 32 aanvragen ontvangen, waarvan achttien van bekostigde hogescholen, acht van private instellingen en zes van universiteiten. Enkele aanvragen vanuit het bekostigde hbo betroffen samenwerkingsverbanden van enkele of meerdere instellingen. Bij de universiteiten ging het eenmaal om een gezamenlijke aanvraag vanuit lerarenopleidingen van zeven universiteiten. In totaal vroegen deze instellingen € 41 mln. subsidie aan, waarbij de gevraagde subsidie varieerde van € 27.000 tot het maximum van € 2 mln. Van de 32 aanvragen zijn er 20 positief beoordeeld; daarbij is voorrang gegeven (conform art. 5.2 van de Subsidieregeling) aan hogescholen die ook meedoen aan de experimenten vraagfinanciering. De positief beoordeelde aanvragen betroffen enkel hbo-instellingen, waarvan zeventien bekostigde hogescholen en zes niet-bekostigde instellingen (w.o. een gecombineerde aanvraag van 2 nbi's).

De aanvragen van universiteiten zijn alle als onvoldoende beoordeeld. Begin 2016 hebben veertien aanvragers met een goedgekeurd plan een subsidie voor de ontwikkelkosten met betrekking tot de experimenten gekregen. De andere zes aanvragers kregen in 2016 ook toestemming een aanvraag in te dienen voor deelname aan het experiment leeruitkomsten, maar zonder subsidie voor de ontwikkelkosten. In 2017 hebben deze zes instellingen alsnog een subsidie gekregen op basis van een geactualiseerde aanvraag.

Daarnaast heeft een hogeschool gebruik gemaakt van een herkansingsmogelijkheid om een aanvraag in te dienen; die aanvraag is door de adviescommissie als voldoende beoordeeld, waardoor ook deze hogeschool een aanvraag voor deelname aan het experiment flexibilisering kon indienen. Deze hogeschool heeft geen subsidie voor de ontwikkelkosten gekregen.

In de voorliggende evaluatie is niet de aanwending of de effectiviteit van verstrekte startsubsidies voor ontwikkelkosten beoordeeld; het doel van de experimenten staat in deze tussenevaluatie centraal.

1.2.3 Voorbeelduitwerking leeruitkomsten: lichte toetsing NVAO en inspectie

Instellingen die concreet wilden starten met de experimenten flexibilisering dienden eerst een voorbeelduitwerking van de aanpak en invulling te maken voor een opleiding. De uitwerking is op basis van deskresearch door de NVAO en door de inspectie van het onderwijs getoetst op een vijftal punten, waaronder de uitwerking van de leeruitkomsten van de voorbeeldopleiding en de toetsing daarvan. Alleen bij een positieve beoordeling van de voorbeelduitwerking kon een instelling van de minister van OCW toestemming krijgen voor deelname aan het experiment flexibilisering en feitelijk starten met opleidingen gebaseerd op het concept van leeruitkomsten. De toetsing door de NVAO en de inspectie bevatte tevens ontwikkelingsgerichte adviezen die instellingen kunnen benutten bij de concrete in- en uitvoering van experimenten leeruitkomsten.

1.3 Vraagstelling en doelstelling van het onderzoek

De evaluatie dient inzicht te geven in een aantal hieronder benoemde kritische succesfactoren bij de experimenten en overige effecten.

1. Als kritische succesfactoren gelden:
  - aantal deelnemers;
  - aantal gediplomeerden;
  - studievoortgang;
  - prijs/kosten voor de overheid van de experimenten vraagfinanciering.
2. Overige effecten:
  - aard en inrichting opleidingen (innovativiteit, maatwerk, flexibiliteit, vraaggerichtheid, werkvormen, validering);
  - aantal (nieuwe) opleidingen;
  - kwaliteit (tevredenheid bij studenten en werkgevers);
  - arbeidsmarktpositie en duurzame inzetbaarheid studenten: loopbaanontwikkeling, promotie, nieuwe baan;
  - bereidheid tot en verdringing van private investeringen in opleidingen;
  - switchgedrag en uitval;
  - administratieve lasten en uitvoerbaarheid voor opleidingen, studenten en werkgevers.

Deze tussenevaluatie geeft inzicht in de meeste evaluatievragen. Zicht op het diplomarendement is nog beperkt mogelijk, doordat de meeste experimentopleidingen pas een jaar actief zijn. Een integrale, samenhangende beantwoording van alle evaluatievragen is pas na de komende periode (2019-2021) mogelijk. Bij de eindbeoordeling van de experimenten gaat het ook om een integrale afweging van de effecten op deelname, studiesucces, kwaliteit en kosten/baten (vraagfinanciering) die met de systematiek gemoeid zijn. Er zijn daarbij immers ook trade-offs denkbaar; een hogere deelname kan bijvoorbeeld gepaard gaan met een lager diplomarendement. Als de vier ankerpunten in deze tussenevaluatie zijn genomen:

- ervaringen en tevredenheid van betrokkenen binnen hogescholen;
- ervaringen en tevredenheid bij studenten;
- ervaringen en tevredenheid bij werkgevers;
- effecten op de instroom bij de deelnemende opleidingen.

Een belangrijke opmerking vooraf is dat deze tussenevaluatie geen inhoudelijke beoordeling biedt van de experimenten. In de tussenevaluatie bleken verschillen in hoe hogescholen het onderwijsconcept invullen en ook verschillen in tevredenheid bij diverse betrokkenen. Maar het is nu niet mogelijk noch de bedoeling om een causale relatie te leggen tussen sleutelindicatoren (deelname en tevredenheid) in deze evaluatie en de inhoudelijke en de procesmatige aanpakken bij opleidingen. Dat zou een ander, experimenteel onderzoek vergen, waarbij in opleidingen bepaalde aspecten worden gevarieerd zodat kan worden onderzocht of en in hoeverre die samenhangen met de beoogde effecten. Uiteraard is anderzijds een belangrijk aspect van een experiment dat er ook inzicht ontstaat in wat het beste werkt. In de interviews in 2018 is gebleken dat hogescholen nu pas aan die vraag toekomen. In de afgelopen periode is gewerkt aan de opzet en de uitvoering van flexibele opleidingen en zijn kinderziektes en aanloopproblemen (deels) overwonnen. Gaandeweg is verkend en uitgeprobeerd hoe bijvoorbeeld leeruitkomsten het beste kunnen worden omschreven, hoe examencommissies optimaal betrokken kunnen worden en hoe leeruitkomsten leerwegaafhankelijk getoetst kunnen worden. De afgelopen jaren was daardoor voor experimentopleidingen grotendeels een fase van pionieren, wennen, uitproberen en bijstellen. Dat is geen fase die zich goed leent voor een experimenteel onderzoek van onderwijskundige concepten. Vanwege die pioniersfase en de bijkomende aanloopproblemen, kunnen de positieve opbrengsten van de experimenten flexibilisering waarschijnlijk ook nog niet vol aan de oppervlakte komen. De tussenevaluatie moet nadrukkelijk in dit licht worden gezien: het is te vroeg om de (potentiële) opbrengsten van de experimenten goed in te kunnen schatten en er zijn ook nog geen definitieve uitspraken mogelijk over good practices en specifieke aanpakken binnen hogescholen. Uit de interviews blijkt dat hogescholen de komende experimentjaren wel willen benutten om ook meer inzicht te krijgen in de meest effectieve en doelmatige aanpakken. Mogelijk kan hierover in de eindevaluatie (2021) dus wel nader gerapporteerd worden op basis van inzichten die binnen hogescholen gaan ontstaan.

1.4 Opzet en verantwoording van het onderzoek

1.4.1 Instrumenten

In dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksinstrumenten ingezet:

- enquêtes onder studenten, in 2017 en 2018;
- enquêtes/gespreksgroepen werkgevers, in 2017 en 2018;
- drie interviewrondes met diverse betrokkenen binnen instellingen, in 2016, 2017 en 2018;
- informatie-opvraag bij instellingsadministraties, in 2017 en 2018;
- secundaire data-analyse (studentgegevens, stroomgegevens, NSE), in 2017 en 2018.

De onderzoeksbasis is aangevuld met:

- documenten van hogescholen: subsidieaanvragen, modeluitwerkingen experiment flexibilisering en zelfrapportages en 'groeidocumenten' van hogescholen;
- verslagen van gesprekken met instellingen en gerelateerde documenten van de Projectgroep flexibilisering (NVAO, inspectie en OCW) en apart van het ministerie van OCW;
- overige documenten, zoals van NRTO en de rapportage Flexscan van CINOP.

De monitor in de periode 2016-2018 heeft er als volgt uitgezien:

▪ Eerste oriënterende gespreksronde hogescholen	eind 2016/begin 2017
▪ Eerste voortgangsrapportage (niet openbaar)	maart 2017
▪ Enquête studenten/werkgevers	juni 2017
▪ Analyse data DUO/informatie hogescholen	zomer/najaar 2017
▪ Tweede gespreksronde hogescholen	najaar 2017
▪ Tussenverslag (openbaar) ¹	februari 2018
▪ Tweede enquête studenten/werkgevers	juni 2018
▪ Analyse data DUO/informatie hogescholen	najaar 2018
▪ Tweede gespreksronde hogescholen	oktober 2018
▪ Tussenevaluatie 2016-2018	januari 2019

In de periode 2019-2021 wordt de monitoring en evaluatie vervolgd, met jaarlijks een studentenenquête, analyse van studentenstromen en in 2021 afsluitende interviews met betrokkenen binnen instellingen en werkgevers. Eind 2021 is de afsluitende eindevaluatie beschikbaar.

1.4.2 Responsverantwoording enquêtes

Studentenenquête: Studenten bij experimentopleidingen zijn deels direct gemaild en deels via hogescholen zelf benaderd. De totale respons in de studentenenquête was 3.054 (zie tabel bijlage A). Een responspercentage is niet exact te berekenen omdat een deel van de respondenten via de instellingen zijn benaderd met een open link naar de enquête en er geen compleet beeld is van hoeveel studenten aldus zijn benaderd. Bovendien is binnen instellingen ook gebruik gemaakt van een open link naar de enquête op een elektronische leeromgeving, waardoor er geen beeld is van het aantal studenten dat kennis heeft kunnen nemen van de enquête.

De respons betrof voor 79 procent studenten in experimentopleidingen leeruitkomsten, de overige respons betrof opleidingen die aan beide experimenten meedoen (9%) en opleidingen die alleen meedoen aan vraagfinanciering (12%). In totaal had dus 88 % van de respondenten (ook) ervaring met flexibilisering en leeruitkomsten. Deze onderzoeksbasis betreft ook een groot aantal instellingen, namelijk achttien. Deze respons is echter niet gelijk verspreid over de hogescholen; de respons is voor de helft afkomstig van drie hogescholen en voor bijna driekwart van maar zes hogescholen. Dit is mede een gevolg van het feit dat er hogescholen zijn waar er veel opleidingen en studenten meedoen aan de experimenten en er hogescholen zijn waar er maar een of enkele (kleine) opleidingen meedoen.

---

1 Tussenverslag evaluatie experimenten leeruitkomsten en vraagfinanciering hoger onderwijs, ResearchNed, februari 2018.

De onderzoeksbasis voor de opleidingen met alleen vraagfinanciering is met 368 respondenten op zich groot genoeg, maar hierbij moet wel bedacht worden dat deze respons voor het overgrote deel afkomstig is van slechts twee (niet-bekostigde) instellingen, namelijk NTI en NCOI. Dit zijn dan ook de enige grote instellingen die alleen aan vraagfinanciering meedoen. Bij de opleidingen die aan beide experimenten meedoen is de respons in absolute zin met 283 eveneens acceptabel, maar ook deze respons is in belangrijke mate afkomstig van maar twee (niet-bekostigde) instellingen, zodat de onderzoeksresultaten vooral wat zeggen over de ervaringen bij die instellingen. Ook dit is een direct gevolg van het feit dat er enkel bij die twee instellingen (LOI en NOVI) een substantieel aantal studenten zit in opleidingen die meedoen aan beide experimenten.

Per saldo mag verwacht worden dat de resultaten van de studentenenquête een vrij goed en breed beeld geven van de stand van zaken in de experimenten flexibilisering en hebben de resultaten voor de opleidingen die meedoen aan de beide experimenten of alleen aan vraagfinanciering de beperking dat dit een klein aantal opleidingen betreft.

In de enquête 2018 is meermaals gerappelleerd; bij volgende metingen zal opnieuw nadrukkelijk worden ingezet op een responsmaximalisatie door studenten direct te mailen en rappels uit te sturen. Ook kan worden gewerkt met incentives, zoals de verloting van cadeaubonnen onder deelnemers.

Werkgeversenquête: Bij de werkgeversenquête zijn er beperkingen en voorbehouden aan de onderzoeksresultaten. De respons betreft 243 werkgevers (zie tabel Bijlage B), die voor de helft in de zorgsector actief zijn. Het merendeel van de respons is afkomstig uit de relaties die er bij negen instellingen zijn met werkgevers; bij de andere instellingen was er een erg lage of geen respons van werkgeverszijde. De resultaten bieden hiermee wel inzicht in opinies en ervaringen bij werkgevers, maar zijn beperkt representatief voor het hele veld. Een volgende werkgeverspeiling is gepland in 2021, ten behoeve van de eindevaluatie. Voor die peiling zal er bij deelnemende instellingen op worden toegezien dat alle beschikbare werkgeverscontacten worden ingezet, opdat de respons hoger kan uitvallen. Ook wordt de bevraging in 2021 aangevuld met verdiepende panelgesprekken en interviews met werkgevers.

1.4.3 Leeswijzer

Hierna wordt in hoofdstuk 2 een overzicht gegeven, hoofdzakelijk op basis van de instellingsgesprekken, van de kwalitatieve stand van zaken bij hogescholen. Hoofdstuk 3 beschrijft de ervaringen en opinies bij studenten en hoofdstuk 4 de ervaringen en opinies bij werkgevers. Hoofdstuk 5 brengt de impact van de experimenten op deelname aan de experimentopleidingen in beeld. Het rapport besluit in hoofdstuk 6 met een samenvatting en conclusies.

2 Stand van zaken en ervaringen binnen hogescholen

Jaarlijks (in het najaar van 2016, 2017 en 2018) heeft het onderzoeksteam van ResearchNed met deelnemende hogescholen een gesprek gevoerd over de aanpak en voortgang van de experimenten. In het najaar van 2016 is met alle hogescholen een oriënterend gesprek gevoerd. In de gesprekken in 2017 en 2018 stonden de voortgang en de (conceptuele) invulling binnen instellingen centraal. De gesprekken waren tevens nodig voor het onderzoeksteam om de onderzoeksresultaten juist te kunnen interpreteren. Instellingen en opleidingen konden in de interviews ook reageren op de resultaten van de enquête onder hun eigen studenten en werkgevers. Daartoe zijn aan alle hogescholen voorafgaand aan de gesprekken in 2017 en 2018 de overall enquêteresultaten en de deelresultaten voor de eigen instelling gemaild; in 2017 ging het bij de enquêteresultaten nog om een klein aantal instellingen.

Meestal is bij instellingen met meerdere personen gesproken, in een groepsgesprek. Deelnemers waren vaak een directeur/programmamanager flexibilisering deeltijd onderwijs en opleidingscoördinatoren van experimentopleidingen. Veelal schoven ook onderwijskundig medewerkers en andere inhoudelijk deskundigen aan.

De resultaten uit de gesprekken zijn hieronder samengevat. Hierbij zijn ook de inzichten betrokken van de projectgroep flexibilisering (bestaande uit medewerkers van het ministerie van OCW, de NVAO en de Inspectie van het Onderwijs) die in 2018 eveneens gesprekken heeft gevoerd met een aantal deelnemende hogescholen. De bevindingen van de projectgroep² sluiten nauw aan op de conclusies uit de gesprekken die het onderzoeksteam met alle hogescholen heeft gevoerd. Onderstaand volgt eerst een kort overzicht van de deelnemende hogescholen.

2.1 Overzicht: aantallen deelnemende hogescholen en opleidingen

De experimenten zijn gefaseerd van start gegaan, met een relatief bescheiden start in studiejaar 2016-2017. In het experiment flexibilisering zijn toen acht bekostigde hogescholen gestart met in totaal ruim 60 opleidingen. In het niet-bekostigde onderwijs is een instelling in studiejaar 2016-2017 gestart in het experiment flexibilisering met één opleiding. In het experiment vraagfinanciering zijn in studiejaar 2016-2017 enkel opleidingen in de sector techniek/ICT gestart, de start van vraagfinanciering in de zorgsector is zoals aangegeven een jaar uitgesteld. Bij de bekostigde hogescholen waren in het eerste experimentjaar drie hogescholen ook actief met vraagfinanciering. Bij de niet-bekostigde instellingen zijn er vijf instellingen in studiejaar 2016-2017 gestart met vraagfinanciering, met in totaal acht opleidingen.

In het studiejaar 2017-2018 hebben de experimenten veel meer omvang gekregen, vooral het experiment flexibilisering is fors gegroeid qua aantal opleidingen. Aan het einde van studiejaar 2017-2018 ging het om vijftien bekostigde hogescholen die in het experiment flexibilisering tezamen meedoen met 253 opleidingen (merendeels bacheloropleidingen, maar ook Ad- en enkele masteropleidingen), waarvan er tien (negen, na de fusie van de hogescholen NHL en Stenden tot de hogeschool NHL Stenden) ook meedoen in het experiment vraagfinanciering. Daarnaast betreft het elf niet-bekostigde instellingen die tezamen meedoen met 79 opleidingen. Zes van deze instellingen doen met een of enkele opleidingen alleen mee aan vraagfinanciering, twee andere doen ook mee aan flexibilisering en drie instellingen doen alleen mee in het experiment flexibilisering (stand einde studiejaar 2017-2018). In totaal zijn er bij de niet-bekostigde instellingen in de onderzochte periode achttien opleidingen die meedoen aan vraagfinanciering, 56 opleidingen die meedoen aan flexibilisering en vijf opleidingen die meedoen aan de beide experimenten.

2 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/documenten/publicaties/2018/09/19/bijeenkomst-19-september-2018-%E2%80%93-algemene-bevindingen-projectgroep>

Een aantal opleidingen in het experiment flexibilisering is later gestart dan gepland, deels doordat de opleidingen zelf meer voorbereidingstijd nodig hadden, soms door een in eerste instantie negatief besluit van de minister naar aanleiding van de beoordeling door de NVAO en de inspectie van de voorbeelduitwerking waardoor een nieuwe aanvraag nodig was.

Er zijn in de experimenten drie groepen hogescholen te onderscheiden:

1. Hogescholen die alleen meedoen in de experimenten leeruitkomsten.
Deze groep bestaat vooral uit bekostigde hogescholen, alsmede de private tak van een bekostigde hogeschool. Uitzondering is de niet-bekostigde Fotovakschool die met één deeltijd bacheloropleiding meedoet. De Fotovakschool kan overigens niet meedoen in de experimenten vraagfinanciering, omdat die zijn voorbehouden aan opleidingen in de techniek/ICT en de zorg & welzijn. Deze groep hogescholen bestaat uit:

Hogeschool Inholland	Haagse Hogeschool
Hogeschool Leiden	Hogeschool Zuyd
Hogeschool Rotterdam	Fotovakschool (nbi)
Hogeschool Utrecht	Saxion Next (nbi)

2. Hogescholen met opleidingen in beide experimenten.
Bij de bekostigde instellingen in deze groep doet doorgaans een groep opleidingen mee aan de experimenten flexibilisering en daarnaast één of enkele opleidingen aan de experimenten vraagfinanciering. De opleidingen met vraagfinanciering bij de CHE en de Hogeschool Zeeland kennen pas een instroom per studiejaar 2018-2019; in de studentenenquête ontbreken studenten van deze opleidingen dan ook. NOVI doet met één opleiding mee aan beide experimenten en bij LOI gaat het om een relatief grote groep die meedoet aan de experimenten flexibilisering en om vier bacheloropleidingen in de techniek en de zorg die ook meedoen aan vraagfinanciering. Deze groep hogescholen bestaat uit:

Windesheim	Hanzehogeschool
Avans	HAN
NHL Stenden	CHE
Saxion	LOI (nbi)
Fontys	NOVI (nbi)
Hogeschool Zeeland	Avans+ (nbi)

3. Hogescholen die alleen meedoen aan de experimenten vraagfinanciering.
Deze groep bestaat enkel uit niet-bekostigde instellingen, die vaak met één opleiding meedoen. De betreffende opleiding bij de NHA kent per studiejaar 2018-2019 de eerste instroom en is in deze tussenevaluatie nog niet betrokken. Deze groep hogescholen bestaat uit:

NTI (nbi)	Dirksen (nbi)
NCOI (nbi)	NHA (nbi)
Capabel Onderwijsgroep (nbi)	Hogeschool SDO (nbi)

* NCOI deed ook mee aan de experimenten flexibilisering, maar heeft daar eind 2018 feitelijk nog geen start mee gemaakt.

Per saldo ligt het accent bij de bekostigde hogescholen op het experiment flexibilisering en bij de niet bekostigde instellingen op het experiment vraagfinanciering (behalve bij een nbi met een aantal opleidingen in het experiment leeruitkomsten en een nbi die met één opleiding meedoet aan flexibilisering). Per instelling is er naar onderwijssoort en experimentvorm het volgende overzicht.

Tabel 2: Experimentopleidingen per instelling, naar onderwijssoort en experimentvorm

	Leeruitkomsten			waarvan ook VF			Alleen VF			Totaal unieke opleidingen*
	Ad	Ba	Ma	Ad	Ba	Ma	Ad	Ba	Ma	
Bekostigde hogescholen										
Fontys	5	31	3	1						39
Avans	8	18			2					26
CHE	6	8		1	1					14
HHS		6								6
HAN	17	36	5	1	1					58
Hanze	3	10		1						13
Leiden	1	2								3
HR	1	12								13
HU		34	2							36
HZ	3	7			1					10
Inholland		7								7
NHL Stenden	9	30	8	1	3					47
Saxion	1	21			1					22
Windesheim	4	12	1		1					17
Zuyd	1	4								5
Totalen	59	238	19	5	10					316
Niet-bekostigde instellingen										
Fotovakschool		1								1
Avans+			9					1		10
Saxion Next		16								16
LOI	7	23	1		4					31
NCOI							1	14		16
NTI								3		3
NOVI		1			1					1
SDO								1		1
Dirksen							2	1		3
NHA								1		1
Capabel								1		1
Totalen	7	41	10		5		4	22	0	84
Overall totalen	66	279	29	5	15	0	3	22	0	399

Bron: DUO. Stand november 2018. *: Duale en deeltijdse varianten van dezelfde opleiding zijn als zelfstandige opleidingen geteld. Ad =Associate degree-opleiding, Ba= Bacheloropleiding, Ma=Masteropleiding.

Bij vraagfinanciering gaat het enkel om opleidingen in de techniek/ICT en de zorg & welzijn. Binnen de experimenten flexibilisering zijn de deelnemende opleidingen heel verschillend van aard; sommige opleidingen zijn in hun domein eenlingen in de experimenten, in andere domeinen zijn duidelijke clusters te zien. Veruit de grootste deelname zit bij de lerarenopleidingen; er doen in totaal 78 lerarenopleidingen mee (8 pabo's en 70 lerarenopleidingen vo). Bij de lerarenopleidingen vo gaat het vaak om relatief kleine vakopleidingen binnen educatieve faculteiten van hogescholen.

2.2 Ervaringen binnen de experimenten flexibilisering/leeruitkomsten

Hogescholen zijn enthousiast over het concept

Zowel bij bekostigde als niet-bekostigde instellingen zijn betrokkenen enthousiast over de kansen die de experimenten flexibilisering bieden. Het wordt gezien als 'het onderwijs van de toekomst' en als voorbeeld voor de voltijdse opleidingen. In de periode voor de experimenten werden de deeltijd en duale opleidingen vaak gezien als slappe aftreksels van de voltijd opleidingen; nu wordt op veel plekken met veel belangstelling vanuit de voltijd opleidingen naar de flexibilisering in het deeltijdonderwijs gekeken.

Kern van de verandering is het werken en denken vanuit leerwegaafhankelijk geformuleerde leeruitkomsten die nauw aansluiten op de beroepspraktijk, en daarop geënte leerwegaafhankelijke toetsing die het mogelijk maakt via gepersonaliseerde leerpaden leerdoelen te halen en leeruitkomsten aan te tonen. Daarbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van leren op de werkplek en investeren opleidingen in online leren en digitale leeromgevingen en overige systemen die flexibele leerpaden ondersteunen. Centrale figuur is vaak een studiecoach die studenten individueel begeleidt bij keuzes in het studietraject en afspraken met de student vastlegt en volgt.

Als belangrijkste (potentiële) opbrengsten wordt binnen hogescholen gezien:

- meer instroom door een aantrekkelijker, flexibeler onderwijsconcept;
- betere aansluiting op de beroepspraktijk; leeruitkomsten zijn een verbindende taal richting werkgevers en het werkveld;
- een kwalitatief betere opleiding, intensiever leren en een betere voorbereiding op het beroep door meer vraagsturing, meer praktijkleren, de eigen inbreng van de student en een verbeterde opzet van opleidingen door een meer samenhangende, thematische indeling in leeruitkomsten. Vragen vanuit de beroepspraktijk van de student kunnen gerelateerd worden aan theoretische inzichten en studenten delen hun ervaringen met elkaar. Er is minder gerichtheid op toetsen en minder 'leren voor school' en juist meer leren voor de eigen ontwikkeling en meer focus op de inhoud;
- minder uitval, doordat het flexibele, praktijkgerichte concept studenten beter kan binden aan de opleiding;
- betere samenwerking, afstemming en kennisdeling met werkgevers via werkplekleren, vraagsturing en co-creatie.

Experimenten flexibilisering zijn een ingrijpende verandering

Er is bij alle instellingen dus veel energie en enthousiasme rond de pilots flexibilisering. Er is ook bij besturen en management veel draagvlak en actieve steun. Instellingen spreken echter wel over een ingrijpend verandertraject, dat omvangrijker en complexer is dan tevoren gedacht. Er is op dit punt vanaf 2016 een ontwikkeling zichtbaar. Betrokkenen zijn zich eind 2018 meer nog dan in 2017, en in 2017 meer dan bij de start in 2016, bewust van de omvang en de complexiteit van het benodigde veranderingstraject.

De flexibilisering vergt veel tijd en investeringen en vraagt van de docenten én van studenten een andere houding en motivatie. Gecombineerd met een vaak snelle groei in studentaantallen bij opleidingen, meerdere instroommomenten en de vaak nog niet goed op de flexibilisering/individuele leerpaden afgestelde digitale en administratieve systemen wordt duidelijk dat de experimenten onvermijdelijk met aanloopproblemen en kinderziektes gepaard gaan of gingen. Voor veel opleidingen ligt er een drievoudige uitdaging: allereerst is er een ingrijpende innovatie gaande; ten tweede is er een groei in de instroom die moet worden opgevangen en ten derde is de attitude-omslag bij docenten en studenten nog niet afgerond.

Door de groei van opleidingen en natuurlijk verloop moeten bovendien ook steeds nieuwe docenten worden aangetrokken die zich ook weer het concept eigen moeten maken. Er is hierdoor nog vaak een overgangssituatie: voor studenten die hechten aan een duidelijke structuur is de houvast in een vastomlijnd programma verdwenen, anderzijds bieden opleidingen voor de studenten die maximale flexibiliteit en ruimte willen en veel vrijstellingen verwachten, vaak nog niet de optimale ruimte of ondersteuning. De eerste experimentjaren zijn benut om ervaringen op te doen en te ontdekken waar aanpassingen en gerichte investeringen nodig zijn. Daarbij is van belang te benadrukken dat de meeste experiment-opleidingen er slechts één volledig studiejaar op hebben zitten (studiejaar 2017-2018); slechts een deel van de experimentopleidingen is reeds daarvoor gestart.

Systemen aanpassen op flexibilisering

Interne systemen en processen zijn nog niet overal goed op de experimenten flexibilisering ingericht. De aanpassing van de ICT en de administratieve systemen loopt bij veel instellingen nog achter bij de conceptuele ontwikkeling van opleidingen. Die aanpassingen kunnen gebukt gaan onder een oplopende complexiteit: instellingen ambiëren vaak om de systemen zo aan te passen dat alle flexibele elementen en vormen van blended learning daarin passen en ook dat de nieuwe opzet robuust is voor hogeschoolbrede aanpassingen en processen. Daarmee worden ICT-implicaties van de experimenten een relatief complex en majeur project. Onder meer de onderwijslogistiek en systemen voor roostering, studievoortgangsregistratie en online leren en de koppeling tussen die systemen zijn nog knelpunten. Instellingen verschillen in hoe ver ze hierin zijn, maar overal vergt de doorontwikkeling van systemen nog aandacht en investeringen.

Variatie tussen opleidingen

Er is bij vrijwel elke instelling een centraal concept, wat opleidingen binnen die instelling vervolgens in meerdere en mindere mate kunnen aanpassen aan de eigen opleidingscontext. Er zijn verschillen in fasering/ontwikkelingsstadium tussen instellingen en opleidingen, vanwege een eerdere of latere start en vanwege de verschillende uitgangspunten. Een aantal opleidingen is later gestart dan aanvankelijk gepland, ofwel door een negatief besluit naar aanleiding van de beoordeling door de NVAO en de inspectie van de voorbeelduitwerking, ofwel doordat de opleidingen zelf meer voorbereidingstijd nodig hadden. Tussen opleidingen en instellingen zitten hierdoor verschillen qua ontwikkelfase. Ook is er een verschil in benadering van de verandering: veel opleidingen in de experimenten flexibilisering bouwen de flexibiliteit gaandeweg op. Dat betekent dat bij de start van de opleiding het eerste studiejaar wel is uitgewerkt en voorbereid, maar vaak de leeruitkomsten en modules in de jaren daarna nog niet. De eerste lichte studenten kon/kan daardoor vaak nog niet kiezen uit een volledig onderwijsaanbod. In gesprekken met instellingen is gemeld dat de leeruitkomsten bij de meeste opleidingen nu wel volledig(er) beschreven zijn en de modules ontwikkeld zijn en dat daarmee de keuzeruimte voor studenten vergroot is. Sommige andere opleidingen zijn direct relatief ambitieus gestart; dat geeft veel leerervaringen voor de betrokkenen, maar in de praktijk blijkt ook dat dit het risico op aanloopproblemen en onduidelijkheden voor studenten verhoogt (zie hoofdstuk 4).

Bij private instellingen is bij de experimenten flexibilisering in zekere zin een 'remmende voorsprong' zichtbaar; nbi's zijn van oudsher in veel opzichten al flexibel. Nbi's hebben binnen de reguliere kaders (buiten de experimenten) ook meer ruimte om flexibel te zijn in hun aanbod, zoals de mogelijkheid om losse modules aan te bieden en de vrijheid van vestiging. Ook hebben ze vaak relatief veel ervaring met tijd- en plaatsonafhankelijk leren. Een zekere onderschatting van de conceptuele veranderingen conform het experiment flexibilisering en van de concrete doorwerking van het werken met leeruitkomsten en leerwegaafhankelijk toetsen in het onderwijs, ligt dan op de loer. In de praktijk lijkt bij nbi's nog vaak sprake te zijn van flexibiliteit binnen aanbodsturing en heeft men moeite (overigens net als veel bekostigde hogescholen) de slag naar verdergaande flexibilisering in inhoud en inrichting van het onderwijs te maken, conform het doel van het onderwijsconcept in de experimenten flexibilisering.

Communicatie met studenten en werkgevers

Duidelijk is geworden dat bij flexibilisering van het onderwijs de lat hoog ligt hoog ten aanzien van de communicatie richting studenten en werkgevers en een goed verwachtingenmanagement ten aanzien van het onderwijsconcept van groot belang is. Instellingen herkennen de kritiek uit de enquêtes (zie hoofdstuk 4) met betrekking tot onduidelijkheden over de aanpak en werkwijze in de opleidingen. De informatievoorziening is in veel gevallen aangepakt, na de in 2017 (onder meer uit de studenten- en werkgevers-enquête) gebleken communicatieproblemen. Uitdaging in de communicatie en het verwachtingenmanagement is dat er enerzijds een groep studenten is die eigenlijk weinig flexibiliteit zoekt en een voorgestructureerd studiep pad wenst en anderzijds een groep die juist veel flexibiliteit en keuzeruimte zoekt en verwacht.

Marketing / werving studenten

Vaak werven instellingen en opleidingen (met name de bekostigde) nog niet actief met het flexibele concept. Wel wordt op open dagen, studiebeurzen en dergelijke voorlichting gegeven over het onderwijsconcept en dat kan al extra belangstelling bij studenten opwekken. Hierbij speelt mee dat er al een autonome groei is van de instroom in alle deeltijd en duale opleidingen. Een extra instroom zet de organisatie van de opleidingen verder onder druk in een toch al kwetsbaar veranderingstraject. Daardoor gaan veel opleidingen/instellingen nog terughoudend om met extra werving c.q. met de profilering met concepten die nog niet geheel uitontwikkeld zijn. Dit betekent dat het volle wervingspotentieel van het flexibele onderwijsconcept mogelijk nog niet benut wordt. Instellingen die bewust al wel extra werven met het flexibele onderwijsconcept melden dat dit extra studenten aantrekt.

Vrijheid die studenten zelf nemen / ambiëren

Opzet van de experimenten is dat studenten zelf de regie nemen over hun opleiding en in samenspraak met de opleiding komen tot een individueel studietraject. In de praktijk rapporteren instellingen dat veel studenten nog moeten wennen aan de zelfregie en daarin ook (beter) begeleid moeten worden. Studenten maken volgens geïnterviewden nog weinig gebruik van de flexibele componenten in de opleiding en hechten vaak aan een voorgestructureerd programma. Uit de interviews blijkt dat instellingen er via de studiecoach versterkt op inzetten dat studenten de flexibele ruimte ook daadwerkelijk benutten. Begeleiding van studenten en het stimuleren van eigen keuzes maken zijn dus essentieel. De docent als coach heeft in het flexibele onderwijsconcept een cruciale rol en het blijkt in de praktijk dat naarmate de docent beter in die rol en het flexibele onderwijsconcept zit, de studenten meer gebruik maken van de ruimte om het leertraject flexibel in te vullen. In de instellingsgesprekken is hierbij opgemerkt dat het naar schatting een jaar duurt voordat individuele studenten aan het concept gewend zijn. Vaak is de eerste studieperiode gewijd aan zelfreflectie: wat kan ik al, wat moet ik nog leren en hoe ga ik dat leren? In de meeste gevallen is er nu sprake van 'standaard-maatwerk'. Waar standaard studieroutes worden aangeboden, maken veel studenten daar gebruik van. Het blijkt ook een kwestie van gewenning te zijn: naarmate studenten langer studeren, kiezen ze volgens opleidingen vaker voor een flexibele invulling. Ook moet flexibel studeren wel mogelijk zijn: naarmate er meer onderwijsaanbod en keuzeruimte is, variëren leertrajecten van studenten meer.

Een aantal hogescholen heeft in 2018 met een zogeheten Flexscan de stand van zaken en de ambities bij studenten en docenten ten aanzien van flexibilisering onderzocht (zie tekstkader). De resultaten zijn goeddeels in lijn met de bevindingen in deze evaluatie.

'Flexscan' experimentopleidingen flexibilisering

De HAN heeft in samenwerking met CINOP een 'Flexscan' ontwikkeld, waarmee de ontwikkeling van flexibilisering van opleidingen is gevolgd. De scan onderscheidt vier scenario's:

1. Standaard programma   Het curriculum ligt vast.
2. Individueel maatwerk mogelijk   Het curriculum ligt in principe vast, maar er is beleid voor het maken van uitzonderingen voor individuen.
3. Leerarrangement   Binnen het curriculum is er een vaststaand onderwijsarsenaal op basis waarvan studenten een leerarrangement kunnen samenstellen.
4. Gepersonaliseerde leerroute   De student bepaalt met de opleiding hoe zijn leerweg eruitziet. Individueel maatwerk is het uitgangspunt.

Bij zes hogescholen is de scan door studenten en docenten ingevuld. De resultaten zijn als volgt:

- Studenten ervaren de huidige situatie in de experimentopleidingen over het algemeen als scenario 2 (een vaststaand curriculum met individuele uitzonderingen). Docenten beoordelen de huidige situatie al wat meer richting scenario 3 (leerarrangementen). Studenten en docenten zien scenario 3 als de meest gewenste situatie, waarbij ambities van docenten verder reiken dan die van studenten. Studenten ervaren de ad-opleidingen als flexibeler dan bacheloropleidingen en duale opleidingen als flexibeler dan deeltijd-opleidingen. Docenten zien hier verschillen. Er zijn verschillen in ervaren flexibiliteit tussen hogescholen.
- De meeste flexibiliteit ervaren studenten en docenten op dit moment bij:
  - de informatievoorziening en voorlichting, met name de informatie tijdens het persoonlijk adviesgesprek wordt als flexibel ervaren;
  - de intake, met name bij het opstellen van de onderwijsovereenkomst en het bespreken van eerder verworven kennis, inzichten en vaardigheden;
  - de docent, voor docenten met name de beschikbaarheid van de docent voor vragen, feedback en afstemming en de studieloopbaanbegeleider, voor studenten onder meer ook de begeleiding door docenten.
- De minste flexibiliteit en de grootste groeiambitie zien studenten en docenten bij het volgende:
  - de mogelijkheid om certificaten voor modules te krijgen;
  - de onderwijslogistiek, met name de roostering en de ICT-voorzieningen;
  - toetsing en validering, bij docenten vooral de toetsmomenten, voor studenten ook de toetsvormen en de leerweg(on)afhankelijkheid van leeruitkomsten.

Bron: Landelijke benchmark FlexScan DT, CINOP, Den Bosch 2018.

Instroommomenten

Meestal zijn er twee vaste instroommomenten per jaar, soms vier, maar ook wel slechts één keer en soms is het geheel flexibel (bij privaat aanbod dat relatief sterk online gericht is). Sommige instellingen die twee startmogelijkheden per jaar bieden hebben ambitie om uit te breiden naar vier. Daarbij is in de instellingsgesprekken gesteld dat meer startmomenten kunnen leiden tot extra instroom. Daar staat tegenover dat het logistiek lastiger is en dat veel instroommomenten lastig combineerbaar zijn met community- en klasvorming en kunnen leiden tot kleinere aantallen per instroommoment en tot hogere uitvoeringskosten.

Leeruitkomsten en toetsing daarvan

De formulering van leeruitkomsten is zich aan het uitkristalliseren, met twee convergerende bewegingen: leeruitkomsten met een hoge abstractie worden enerzijds specifieker om meer sturing te geven aan een flexibele en gevarieerde invulling van leertrajecten en anderzijds worden gedetailleerde leeruitkomsten juist algemener beschreven om meer ruimte te bieden aan de invulling van leertrajecten en het aantonen van leeruitkomsten. Opzet van de experimenten is dat toetsen leerwegonafhankelijk zijn en studenten op geïndividualiseerde wijze (zoals met beroepsproducten) kunnen aantonen dat ze leeruitkomsten hebben behaald. Daarnaast zijn doorgaans ook standaardtoetsvormen voor handen. Veel studenten hebben volgens geïnterviewden vooralsnog een voorkeur voor standaardtoetsen. In veel portfolio's is er de mogelijkheid om resultaten van eerdere formatieve toetsen in te brengen. De exacte wijze van toetsing (integraal beoordelingskader, hoe breed toetsen, welke criteria?) is vaak nog in ontwikkeling. Hierbij is er een vergelijkbare, convergerende beweging als bij de leeruitkomsten: van veel kleine, (vak)specifieke toetsen naar een meer integrale beoordeling en vice versa. Bij de examencommissies is er een groeiend vertrouwen in de toetsing/beoordeling en de uitvoering daarvan door assessoren en examinatoren zichtbaar. Bij veel opleidingen was er ook op dit punt een wenproces: het kunnen loslaten van bestaande vormen van toetsen en examinering.

Afstemming van leeruitkomsten tussen opleidingen

De inhoudelijke afstemming van leeruitkomsten tussen vergelijkbare opleidingen van verschillende instellingen komt in de praktijk nog weinig voor. Hierdoor is de uitwisselbaarheid van behaalde leeruitkomsten en de herkenbaarheid voor werkgevers – die op het niveau van de landelijke brancheorganisaties vaak hechten aan standaardisatie van leeruitkomsten – nog gering. Er lopen op dit vlak wel initiatieven, bijvoorbeeld in de zorg.

Validering

Opzet van de experimenten is dat studenten reeds opgedane kennis en ervaring kunnen inbrengen in het opleidingstraject en die kunnen laten valideren. Iedere opleiding in het experiment biedt validering ‘binnen de poort’ aan. Dit kan zowel bij de start van de opleiding als in de loop van de opleiding plaatsvinden. In de praktijk worden reeds aanwezige competenties doorgaans gevalideerd via het naar voren halen (versnellen) van regulier geplande toetsen, doorgaans via een portfolioassessment. Formele vrijstellingen direct bij de start zijn er doorgaans enkel op basis van formele bewijsstukken (behaalde diploma's). Opleidingen hebben daarnaast de mogelijkheid om validering ‘voor de poort’ aan te bieden (als contractactiviteit, tegen meerprijs), waarbij op basis van de resultaten ook indicaties kunnen worden gegeven over te verkrijgen erkenningen en verkorting/vrijstellingen. Besluitvorming daarover vindt plaats door de examencommissie, na instroom van de student. In de praktijk biedt een beperkt aantal opleidingen mogelijkheden voor validering voor de start in de opleiding. De meeste opleidingen en instellingen kiezen voor validering tijdens de opleiding, ook omdat het proces van aantonen van leeruitkomsten met bewijsstukken voor studenten veel tijd kost. Daarbij speelt mee dat studenten en werkgevers soms verkorting en versnelling op basis van validering niet belangrijk vinden, omdat men juist zoekt naar een onderdompeling in kennis. Voor het overige zijn opleidingstrajecten nauw aan te sluiten op reeds aanwezige kennis en ervaring, door het gebruik van werkplekleren en de mogelijkheid van het inbrengen van beroepsproducten in de toetsing.

Individueel leren versus learning communities

Opzet van de experimenten is dat studenten zelf de regie kunnen nemen over hun leerpad. Tegelijkertijd wordt binnen hogescholen en opleidingen in de experimenten het grote belang gezien van community-vorming en leren van en met elkaar. Juist bij ervaren, werkende studenten die eigen praktijkervaringen met elkaar kunnen delen en bespreken, heeft dat potentieel een meerwaarde. Er is hiermee een zekere spanning tussen de opzet van individuele leerpaden en de wens van community-vorming.

Volgtijdelijkheid

Opzet van de experimenten is dat studenten vrij(er) zijn in de volgorde waarin opleidingsonderdelen worden behaald. In de praktijk wordt door geïnterviewden bij studenten in de experimenten flexibilisering geen grote behoefte gezien aan het aanpassen van de volgorde; de standaard volgorde wordt vaak gevolgd. De ruimte om zelf de volgorde van te behalen leeruitkomsten te bepalen, verschilt per opleiding; vaak is de volgorde (binnen studiefases) vrij, soms is er sprake van een noodzakelijke opbouw van kennis en vaardigheden en is er (deels) een preferente of verplichte volgorde.

De propedeuse en afstudeerfase zijn daarbij doorgaans apart benoemd, met in de afstudeerfase een eindstage en afstudeeropdracht. In de praktijk is er binnen een bacheloropleiding daardoor vooral ruimte om binnen een studiefase (propedeuse, 2e/3^e studiejaar, afstudeerfase) te schuiven met te behalen leeruitkomsten. Bij associate degree- en masteropleidingen, die korter duren, is de ruimte om de volgorde aan te passen logischerwijze kleiner, omdat bij een Ad-opleiding het eerste jaar direct wordt gevolgd door een afstudeerfase en er bij de (meestal nominaal 1-jarige) masteropleidingen vaak, naast stage en afstudeeropdracht, maar enkele andere onderwijseenheden zijn.

Blokken van samenhangende leeruitkomsten

Opzet van de experimenten flexibilisering is dat er een opbouw ontstaat met samenhangende leeruitkomsten. In de praktijk melden hogescholen dat dit de logische opbouw en de samenhang in het studieprogramma veelal heeft versterkt.

Verplichte onderdelen

Opzet van de experimenten is dat er leerwegaafhankelijk wordt gewerkt; dat betekent dat er in principe geen verplichte literatuur, werk- of lesvormen zijn. In de praktijk zijn er weinig verplichte activiteiten of (semi-)verplichte literatuur. Bij sommige opleidingen zijn bepaalde praktische basisvaardigheden wel verplicht als bijvoorbeeld practicum ingepland. Vaak is er een gesuggereerde (de facto semi-verplichtende) literatuurlijst. Geïnterviewden melden dat studenten vaak (nog) een voorkeur hebben voor een basisaanbod met bijvoorbeeld een literatuurlijst en contactonderwijs. Verplichte aanwezigheid is meestal beperkt of afwezig. Bij de eigen keuze van de student voor contactonderwijs, vastgelegd in de onderwijsovereenkomst, wordt de student wel geacht te komen. Flexibel is dus niet hetzelfde als vrijblijvend.

Kosten/financiële haalbaarheid flexibele concept

De experimenten flexibilisering worden uitgevoerd binnen de reguliere kaders van overheidsbekostiging. In de praktijk moet nog blijken of de experimentvormen structureel betaalbaar zijn voor instellingen; het kostenplaatje verandert immers voor opleidingen, vanwege onder meer de andere opzet van en eisen aan studiebegeleiding, toetsing/validering, online leren en de (begeleiding van) werkplekleren. Sommige instellingen zetten vraagtekens bij de financiële en organisatorische haalbaarheid van flexibel onderwijs, maar in de meeste gesprekken is de verwachting uitgesproken dat het gewenste flexibele aanbod past binnen de huidige financiële kaders. Instellingen denken ook efficiënter te kunnen werken als docenten en studenten meer in het flexibele concept zijn gegroeid en online leren meer en beter wordt benut. De nieuwe opzet vergt wel relatief hoge ontwikkelkosten (waarvoor ook een overheidssubsidie beschikbaar is gesteld), met name vanwege het herontwerp van opleidingen (zoals de vertaling naar leeruitkomsten en aanpassing van het toetskader), de professionalisering van docenten, de aanpassing van administratieve systemen en de opzet/aanpassing van een elektronische leeromgeving en digitale tools voor online leren.

Bij de structurele uitvoeringskosten is van belang dat het kostenmodel voor opleidingen verandert, met name voor bekostigde instellingen. Er is bijvoorbeeld meer persoonlijke begeleiding nodig, meer digitale tools, meer toets-tijd en minder klassikaal onderwijs. Vaak is gemeld dat een minimale schaalgrootte nodig is om het onderwijs op aspecten flexibel te kunnen organiseren, bijvoorbeeld om op meerdere momenten in het jaar leergroepen te kunnen laten starten. Uitdaging is dat er eigenlijk een dubbele structuur overeind moet worden gehouden: individuele routes met veel persoonlijk een-op-een contact naast meer traditioneel onderwijs met contactonderwijs voor wie dat wenst. Op veel plekken is er nog een zoektocht gaande naar efficiëntie, met name bij de bekostigde instellingen die van een op de voltijdsopleidingen geënte opzet moeten transformeren naar vraaggestuurd onderwijs met blended learning.

Diplomarendement

Over diplomarendement is nog weinig te zeggen. Betrokkenen houden rekening met het feit dat de hogere instroom soms met een lager rendement gepaard gaat. Anderzijds zijn studenten mogelijk meer gemotiveerd, onder meer vanwege de beoogde betere aansluiting van opleidingen op de beroepspraktijk. Per saldo zou dus mogelijk – op langere termijn – het rendement kunnen stijgen.

Veranderingen in (type) instroom

Vaak genoemd is dat de experimenten flexibilisering naast extra werkenden ook nieuwe doelgroepen trekken, waaronder jonge (ook directe) doorstromers vanuit het mbo. De verbeterde mogelijkheden om naast en op het werk te leren, maken de opleiding aantrekkelijker voor jonge gediplomeerden die na de mbo-opleiding liever niet geld lenen voor een studie, maar willen werken. Zij zoeken niet per se veel keuzemogelijkheden, maar vooral de mogelijkheid om werk en opleiding te combineren.

Uit analyses op DUO-data over de opleidingsdeelname (zie ook paragraaf 3.1.1) blijkt dat de experimentopleidingen relatief veel mbo-ers (opscholers, ouder dan 30 jaar) trekken vanuit een werksituatie; dat geldt overigens ook voor de experimenten vraagfinanciering.

Zicht op tevredenheid bij studenten en docenten over de experimenten

Geïnterviewde projectleiders en opleidingscoördinatoren schatten in dat studenten het concept (gaan) waarderen. Met name verkeerde verwachtingen over de opleiding kunnen tot onvrede leiden. Bij de betrokken docenten zagen geïnterviewden zeker in de beginfase een tweedeling: de docenten die actief bezig zijn met de experimenten flexibilisering zijn enthousiast en betrokken; andere docenten zijn vaker wat meer afwachtend. Bij (nieuwe) docenten zijn er vaak gewenningsproblemen; men heeft moeite om de grip op het leerproces uit handen te geven en bovendien vergt de toetsing van leeruitkomsten andere competenties en gewenning.

Succes- en faalfactoren

Vaak genoemd als succesfactoren van de experimenten flexibilisering zijn:

- heldere leeruitkomsten als sturende, verbindende componenten en verbindende taal naar werkgevers;
- de ICT en administratieve systemen moeten op orde zijn;
- uitgaan van een volledig herontwerp van opleidingen en niet marginaal aanpassen.

Als faalfactoren zijn benoemd:

- studenten onvoldoende begeleiden en motiveren in zelfstandig/geïndividualiseerd studeren;
- ontoereikende communicatie;
- snelle groei in combinatie met majeure veranderingen geeft problemen (geïnterviewden vinden dat de experimenten voldoende tijd moet worden gegeven).

Wensen en aandachtspunten

Als aandachtspunten en wensen zijn ingebracht:

- Bij sommige instellingen doet maar een klein deel van de opleidingen mee aan het experiment leeruitkomsten. Uitbreiding is nu niet mogelijk. Instellingen willen daarvoor wel ruimte.
- De regelgeving ten aanzien van de propedeuse en het bindend studieadvies verhoudt zich niet goed tot flexibele trajecten.
- Een flexibele instroom bij de experimenten leeruitkomsten, verdeeld over het studiejaar, verhoudt zich niet goed tot de bekostigingssystematiek die uitgaat van tellingen in oktober.
- De in de experimenten verplichte onderwijsovereenkomsten roepen ongemak op. Betrokkenen zien ze als bureaucratisch en (daardoor) als weinig behulpzaam om het studietraject te faciliteren. Veel instellingen hebben al aanpassingen gedaan, waarbij 'juridische ballast' naar de Onderwijs- en examenregeling is verplaatst en onderwijsovereenkomsten beter kunnen worden gebruikt waarvoor ze zijn bedoeld: het faciliteren van gesprekken en afspraken tussen opleiding en student. De onderwijsovereenkomst wordt bij opleidingen ook wisselend ingezet; soms is er per blok een overeenkomst, soms per jaar, soms voor hele studie.

2.3 Experimenten vraagfinanciering

Bij het vergelijken van de beide experimenten dient goed beseft te worden dat de experimenten fors verschillen. Het experiment flexibilisering is primair een onderwijskundig, conceptueel experiment met als kern leerwegaafhankelijke leerdoelen en toetsing en een flexibele invulling van leertrajecten. Het experiment vraagfinanciering is primair een bekostigingsmodel (met vouchers) met daarbij ook enkele flexibele elementen die met name voor de bekostigde hogescholen extra ruimte geven: de vrijheid om op andere locaties (ook binnen een bedrijf) onderwijs te verzorgen en de mogelijkheid om studenten te werven en in te schrijven voor modulaire (gefaseerde) opleidingsdeelname. Als opleidingen meedoen aan beide experimenten is er een combinatie van leerwegaafhankelijke toetsing, flexibilisering en voucherbekostiging. In de praktijk zijn er relatief weinig opleidingen die aan beide experimenten meedoen. Bij vraagfinanciering is er een wisselend beeld bij hogescholen dat sterk samenhangt met de verschillende business cases voor bekostigde hogescholen en voor nbi's ten aanzien van vraagfinanciering.

Niet-bekostigde instellingen zijn positief over vraagfinanciering

De nbi's zijn in het algemeen positief over vraagfinanciering en zij ervaren dat de vouchers leiden tot meer scholingsdeelname omdat voor deelnemers de prijs van de opleiding lager wordt. Deze instellingen zien daarbij dat met vraagfinanciering opleidingen nieuwe doelgroepen kunnen aanboren, zoals jonge mbo'ers die de vervolgstudie in het hbo willen combineren met een baan, zzp-ers die de opleiding zelf moeten betalen en werknemers voor wie de werkgever niet bijdraagt in de kosten.

Als aandachtspunt noemen de nbi's de administratieve belasting van de vouchers; sommige nbi's hadden moeite en deden er ook lang over om hun administratieve systemen en processen aan te sluiten op de administratie van vraagfinanciering. In het afgelopen jaar zijn die overgangsproblemen blijkens de interviews met instellingen (groten)deels opgelost. Bij studenten zien nbi's dat de inschrijving per module in plaats van voor de hele opleiding soms als lastig of beperkend wordt ervaren. Nbi's nemen dit wel uit handen door studenten voor de hele opleiding in te schrijven, waarna de instelling de inschrijving per module vernieuwt.

De modularisering van de inschrijving en de deelname die de experimenten vraagfinanciering kenmerkt, is voor veel private opleidingen geen nieuw concept. Zij hadden en hebben ook buiten het experiment vraagfinanciering de mogelijkheid studenten te werven en in te schrijven voor deelname aan modules/onderdelen van opleidingen, in tegenstelling tot bekostigde instellingen. De experimenten vraagfinanciering gaan uit van modules van 30 studiepunten. Nbi's melden dat in de markt er ook behoefte is aan kleinere eenheden dan 30 EC. Ook kan het vaste uitgangspunt van eenheden van 30 EC leiden tot het (enigszins) geforceerd bijeenzetten van relatief losse eenheden tot een gezamenlijk pakket van 30 studiepunten. Per saldo echter melden nbi's dat de eis van modules van 30 studiepunten als positief effect heeft gehad dat de samenhang en de thematische invulling van modules is herijkt en verbeterd, door het bijeenzetten van met elkaar samenhangende eenheden en leeruitkomsten.

Publieke hogescholen hebben forse bedenkingen bij vraagfinanciering

De bekostigde instellingen hebben in het algemeen geen positieve ervaringen met vraagfinanciering. Voor de deelnemende opleidingen bij bekostigde hogescholen vervalt de overheidsbekostiging. De vouchers compenseren dit slechts ten dele, zodat bij bekostigde instellingen het inschrijvingstarief in principe moet stijgen ten opzichte van het wettelijk collegegeld om het gat te dichten. De hogere prijs leidt in veel gevallen tot een (sterke) daling van de instroom in de betrokken opleidingen. Studenten en werkgevers geven volgens geïnterviewden de voorkeur aan regulier bekostigde opleidingen waarvoor het tarief van het wettelijk collegegeld van toepassing is. Hogescholen concluderen daarbij dat de mogelijkheid van co-creatie en onderwijs op locatie geen/weinig extra instroom heeft opgeleverd, zodat het experiment vraagfinanciering voor hen feitelijk geen voordelen biedt in vergelijking tot het experiment flexibilisering.

De bekostigde hogescholen die meedoen met vraagfinanciering ervaren dus enerzijds wel de nadelen van de hogere prijs en anderzijds niet de voordelen en de extra flexibiliteit ten opzichte van de experimenten flexibilisering (zie ook tekstkader).

Bedenkingen van hogescholen bij vraagfinanciering

Twee hogescholen hebben bedenkingen die zij hebben bij het experiment vraagfinanciering schriftelijk bij het onderzoeksteam gemeld (met afschrift aan OCW). Volgens de beide hogescholen dalen de studentenaantallen in de bacheloropleiding die binnen de hogeschool meedoet aan vraagfinanciering. De argumenten van deze twee hogescholen sluiten nauw aan bij opmerkingen vanuit andere bekostigde hogescholen:

- Bijdrage werkgevers blijft achter. Overleg met brancheverenigingen en opleidingsfondsen leidt, onverlet een constructieve sfeer, nog niet tot een concrete, hogere cofinanciering van het onderwijs.
- Studenten zonder werkgever zijn duurder uit. Studenten zonder (bij een brancheorganisatie aangesloten) werkgever, hebben ook geen cofinanciering van de werkgever en moeten de extra kosten zelf dragen.
- Groepsgewijs opleiden op locatie komt niet van de grond. Een argument voor cofinanciering is dat opleidingen op locatie verzorgd mogen worden. Bedrijven geven echter desgevraagd bij hogescholen aan geen capaciteit te hebben om groepen werknemers te scholen. Voor het MKB geldt bovendien dat het opleiden van groepen werknemers lastig te organiseren is, omdat dan relatief veel werknemers tegelijk niet inzetbaar zijn.
- Co-creatie leidt niet tot extra instroom. De beide hogescholen melden met verschillende werkgevers in co-creatie nieuwe modules ontwikkeld te hebben. Dit heeft echter vrijwel geen extra instroom opgeleverd.
- Concurrentie van Ad-opleidingen en andere hogescholen. Er is een prijsverschil tussen opleidingen met wettelijk collegegeld en die met vraagfinanciering. De maatregel Halvering collegegeld eerste studiejaar vergroot dat verschil nog. Hogescholen zien hiervan twee effecten: (1) een verlegging van de instroom naar Ad-opleidingen (zonder vraagfinanciering) ten koste van vergelijkbare bacheloropleidingen met vraagfinanciering, (2) uitwijken naar vergelijkbare bacheloropleidingen zonder vraagfinanciering, ook bij andere bekostigde hogescholen.

Een van de hogescholen stelt anderzijds dat de stapelbaarheid van modules, module-inschrijving en de mogelijkheid om de opleiding tijdelijk te onderbreken, positieve elementen zijn in het experiment vraagfinanciering.

Bron: Brieven Hogeschool Windesheim en HAN d.d. 29-11-2018 en 4-12-2018 aan onderzoeksteam en Ministerie OCW

De ervaringen bij de bekostigde hogescholen staan – vooralsnog – in contrast tot eerdere verklaringen van desbetreffende brancheorganisaties dat werkgevers bereid zouden zijn tot (extra) investeringen in het opleiden van medewerkers in opleidingen in het experiment vraagfinanciering.

2.3.1 Prijzen per module in de experimenten vraagfinanciering

In het experiment vraagfinanciering kunnen opleidingen zelf een prijs stellen per module, met een maximum van 3750 euro per module van 30 studiepunten. Van deze bedragen gaat 1.250 euro af voor studenten met recht op een voucher. Het resterende bedrag wordt betaald door de student en/of de werkgever. Bij het volgen van twee modules per jaar zijn de onderwijskosten dan dus maximaal 5.000 euro per jaar. Dat is hoger dan het reguliere collegegeld voor een bekostigde deeltijdopleiding. Voor een student die niet meer voor bekostiging in aanmerking komt en toch al het instellingstarief moest betalen, kan het tarief voor een experimentopleiding wel aantrekkelijk zijn.

De prijzen per module van 30 ec lopen in de praktijk vaak weinig uiteen en de verschillen tussen bekostigde en niet-bekostigde hogescholen zijn gemiddeld gezien ook klein. In 2017-2018 waren in de techniek/ICT de bruto prijzen per module bij de bekostigde en niet-bekostigde instellingen resp. 3.120 en 3.230 euro en in de zorg 2.980 versus 2.770 euro.

Het komt voor dat bekostigde instellingen voor studenten met en zonder een eerder behaald ho-diploma (c.q. met en zonder bekostigingsrechten) verschillende moduleprijzen berekenen. Een hogeschool berekent bijvoorbeeld in een techniekopleiding voor deelnemers zonder eerder behaald ho-diploma per module van 30 ec een bedrag van € 3.475. Voor studenten met een hbo-diploma (die dus bij andere bekostigde opleidingen ook het instellingstarief zouden moeten betalen) rekent deze opleiding per module bijna € 750 minder, oftewel € 2.750.

Bekostigde hogescholen in het experiment vraagfinanciering melden dat zij ervaren dat deelnemers en werkgevers (nog) weinig bereid zijn om een hogere prijs te betalen dan zij voorheen gewend waren met het wettelijk collegegeld. Voor enkele opleidingen hanteerden zij daarom een lagere moduleprijs dan op termijn mogelijk bedrijfseconomisch verantwoord is. Daarbij meldden die hogescholen in 2017 dat nog moet blijken of prijsverhogingen dan wel kostenverlagingen mogelijk en nodig zijn om opleidingen in stand te kunnen houden. In 2018 bleek dat de experimentopleidingen met vraagfinanciering het moeilijk hebben bij de bekostigde hogescholen. De instroom daalt vaak en veel werkgevers en studenten blijken niet bereid om een hogere prijs voor het onderwijs te betalen en wijken uit naar andere opleidingen (zie ook elders).

Voor niet-bekostigde instellingen werkt vraagfinanciering doorgaans geheel door in een lagere prijs, maar dat hoeft niet. De extra financiële ruimte kan ook worden benut om de opleiding aan te passen. Een niet-bekostigde opleiding bijvoorbeeld heeft het experiment vraagfinanciering aangegrepen om de opleiding te herontwerpen en een andere mix van online leren en klassikaal onderwijs te bieden. Deze opleiding hanteert dus een ander onderwijsconcept. Daardoor steeg ook de prijs van de opleiding, maar met de vouchers bleef er wel een aantrekkelijk aanbod richting werkgevers en studenten. De bruto prijsstijging was in deze casus verdedigbaar doordat de opleiding meer waar (zoals meer onderwijstijd, meer begeleiding) voor het geld bood. Bij private opleidingen die tevens meedoen in het experiment leeruitkomsten, kunnen wijzigingen in het onderwijsconcept ook leiden tot kostenstijgingen. Een niet-bekostigde instelling meldt hierbij dat de prijs van een flexibele opleiding in het experiment flexibilisering circa 1000 euro hoger ligt dan voor dezelfde opleiding in de reguliere duale of deeltijdvariant, mede doordat kosten van assessments hoger zijn. Met inzet van vouchers wordt de nettoprijs wel alsnog lager dan voorheen.

2.3.2 Financiële impact vouchers op deelnemers/werkgevers

De vouchers hebben op verschillende deelnemers bij verschillende type instellingen ook een verschillende financiële impact.

Deelnemers bij nbi's: De situatie bij niet-bekostigde instellingen is relatief overzichtelijk. De moduleprijs blijft bij nbi's na invoering van vouchers veelal gelijk; de netto prijs voor de deelnemer met voucherrechten daalt per module dan dus met het voucherbedrag. Sommige niet-bekostigde opleidingen echter hebben de vraagfinanciering opgepakt als kans om de opleiding te hervormen en bijvoorbeeld meer contactonderwijs en/of begeleiding te bieden, wat tot hogere kosten leidt. Voor opleidingen die ook meedoen aan het experiment leeruitkomsten, kunnen voorts ook onderwijskundige veranderingen geboden zijn, zoals introductie van leerwegaafhankelijke toetsen en een grotere inzet van een studietoetscoach, die ook tot hogere kosten kunnen leiden. Voor deze private opleidingen kan de vraagprijs per module stijgen, maar na verrekening van de vouchers per saldo toch dalen voor deelnemers. Bij alle nbi's geldt samengevat dat de vouchers leiden tot een lagere netto moduleprijs, al dan niet in combinatie met onderwijskundige veranderingen (verbeteringen).

Deelnemers bij bekostigde hogescholen: Bij de bekostigde hogescholen is de situatie wat complexer. In de instellingsgesprekken is aangegeven dat opleidingen met vraagfinanciering bij bekostigde hogescholen concurreren met regulier bekostigde, andere deeltijd opleidingen. Deelnemers zonder eerder behaald hdiploma betalen voor opleidingen buiten het experiment het reguliere wettelijk collegegeld. Het wettelijk collegegeld (2017-2018) is € 2.006 voor voltijds en duale opleidingen en voor deeltijd opleidingen een bedrag tussen € 1.185 en € 2.006. Vanwege de beleidsmaatregel Halvering collegegeld betalen deze studenten vanaf studiejaar 2018-2019 echter de helft van het wettelijk collegegeld voor het eerste collegejaar. Bij vraagfinanciering resteert er, uitgaande van een gemiddelde moduleprijs bij bekostigde hogescholen van 3100 euro per module, na aftrek van de voucher (ad 1250 euro) een netto bijdrage per module van 1850 euro, te betalen door de student en/of werkgever. Dat is in elk geval in het eerste studiejaar een hoger bedrag dan het wettelijk collegegeld, voor minder studiepunten.

Vervolgens is er nog een relevant verschil tussen collegegeld en modulebekostiging. Collegegeld wordt per jaar betaald, terwijl de moduleprijs geldt voor het hele traject tot afronding van de module. Bepalend voor de financiële impact is daarmee hoe snel een student door een opleiding gaat. Verwacht een student veel studiepunten te halen dan kan collegegeld aantrekkelijk zijn, is daarentegen de verwachting dat het succesvol afronden van een module (van 30 ec) langer dan een jaar duurt, dan kan vraagfinanciering aantrekkelijker zijn.

Voor studenten die eerder een ho-opleiding volgden geldt het instellingstarief in plaats van het wettelijk collegegeld³; zij hebben ook geen aanspraak op vouchers. Het instellingstarief is minimaal het wettelijk collegegeld, maar ligt daar meestal boven, met een wettelijk bepaald maximum van 10.300 euro (2018).

De impact van de voucherbekostiging op individuele studenten is hiermee mede afhankelijk van de volgende variabelen:

- Vooropleiding (eerder ho-diploma). Ongeveer een op de twaalf respondenten in de studentenenquête in een opleiding met vraagfinanciering heeft al een ho-diploma en zou dus bij andere opleidingen bij een bekostigde instelling het instellingstarief moeten betalen. Deze groep heeft ook geen aanspraak op vouchers. Ervan uitgaande dat het instellingstarief duidelijk boven het wettelijk collegegeld ligt, zou deze groep bij opleidingen met vraagfinanciering goedkoper uit kunnen zijn, als een student verwacht bijvoorbeeld maar één module per jaar te behalen en als de moduleprijs onder het instellingstarief voor een jaar studeren ligt.
- Verwacht studietempo. Verderop in deze rapportage (zie hoofdstuk 3) blijkt dat in de experimenten vraagfinanciering respondenten na de start van de opleiding gemiddeld 42 studiepunten op jaarbasis behaalden. Dat betekent dat studenten ruwweg gemiddeld anderhalve module per jaar behalen; de jaarlijkse netto opleidingskosten liggen dan gemiddeld op ongeveer 2750 euro (1,5 x 1850). Ten opzichte van het wettelijk collegegeld is dat ongeveer 1000 euro per jaar hoger (vanwege de halvering collegegeld is er in het eerste studiejaar een verschil van ongeveer 2000 euro).

Bij de bekostigde opleidingen leiden al met al de vouchers voor de deelnemers met bekostigingsrechten vaak (afhankelijk van het studietempo) tot een kostenstijging ten opzichte van andere, bekostigde opleidingen; voor de groep omscholers zonder recht op bekostiging en vouchers is de impact naast studietempo ook afhankelijk van de hoogte van het instellingstarief en kan er ook sprake zijn van een kostendaling.

Financiële impact mede afhankelijk van werkgeversbijdrage

De totale impact op de scholingsdeelname is bij alle instellingen (bekostigd en niet-bekostigd) mede afhankelijk van de vraag of de werkgever een bijdrage levert aan de opleidingskosten. Bijna de helft van de respondenten in de studentenenquête meldt dat de werkgever de volledige opleidingskosten voor zijn rekening neemt (zie hoofdstuk 4). Werkgevers dragen duidelijk het vaakst bij aan de opleidingskosten van de groep opscholers. Dat is de groep die ook voor een bekostigde opleiding zou kunnen kiezen en voor wie vraagfinanciering bij bekostigde hogescholen leidt tot een kostenstijging; de rekening daarvan komt dus relatief vaak op het bord van de werkgever. De bereidheid van werkgevers om meer bij te dragen aan de opleiding is daarom belangrijk voor de bekostigde hogescholen. Bij de groep omscholers (met al een ho-diploma) dragen werkgevers aanmerkelijk minder vaak bij aan opleidingskosten. Deze deelnemers hebben vaak geen voucherrechten, zodat er voor hen bij inschrijving bij een niet-bekostigde instelling in principe niets verandert.

---

³ Uitgezonderd zijn studenten die voor de eerste keer een opleiding op het gebied van onderwijs (pabo) of de gezondheidszorg volgen of die een tweede opleiding zijn gestart tijdens een eerste bekostigde opleiding en deze ononderbroken volgen.

Windfall: verdringing van private bijdragen

De experimenten beogen dat werkgevers (en volwassenen zelf) meer in op- en omscholing investeren. Daarbij kan er in het geval van vouchers ook een verdringing van private bijdragen optreden. Bij dit type subsidies is er altijd, onvermijdelijk, een zekere mate van windfall; de beoogde winst bestaat uit de extra scholingsdeelname die vouchers kunnen uitlokken, maar dat vergt wel dat ook deelnemers vouchers krijgen die zonder vouchers ook wel de opleiding zouden hebben gevolgd (de windfall). Bij de bekostigde hogescholen is verdringing niet aan de orde, want daar wordt juist een hogere bijdrage gevraagd van student en werkgever. Bij de nbi's treedt dit effect wel op. Naarmate de extra deelname groter is, is de windfall van de overheidsbijdrage relatief kleiner; het is echter lastig om bij de nbi's een causale relatie te leggen tussen vouchers en extra scholing, omdat er bij nbi's geen zicht is op de controlegroep. Wel is het aannemelijk dat de vouchers leiden tot een extra deelname. De onderzoeksresultaten indiceren dat dit deelname-effect in belangrijke mate komt doordat de vouchers drempelverlagend werken voor individuele deelnemers zonder werkgever die meebetaalt, zoals in het geval van zzp-ers en een belangrijk deel van de omscholende werknemers. Dit vermoeden wordt ondersteund door het feit dat voor veel werkgevers (circa driekwart blijktens de werkgeversenquête) de kosten van een opleiding niet zo belangrijk zijn. Per saldo zouden dus de vouchers private bijdragen van werkgevers stimuleren maar deels ook vervangen en zouden vouchers aan de zijde van individuele deelnemer een sterker stimulerend effect en mogelijk bij individuele deelnemers relatief minder windfall hebben.

2.3.3 Kosten voor de overheid van de experimenten vraagfinanciering

Naast de financiële impact van vouchers op deelnemers en werkgevers is de financiële impact op de rijksoverheid van belang. Tegenover besparingen op de overheidsbekostiging van opleidingen bij bekostigde instellingen staan uitgaven aan vouchers bij de opleidingen met vraagfinanciering.

In deze paragraaf komt aan de orde wat de overheidskosten zijn in het experiment: wat zijn de uitgaven tot nu toe aan vouchers en wat zijn de mogelijke verplichtingen (vouchers en diplomabonussen) ten aanzien van reeds ingestroomde studenten? Wat is te verwachten aan instroom in de rest van het studiejaar 2018/2019 en welke kosten brengt dat met zich mee? Tweede hoofdvraag is welke besparingen op de 'reguliere bekostiging' bij de studenten vraagfinanciering bij de bekostigde hogescholen daartegenover staan.

Uitgaven en mogelijke verplichtingen vouchers en diplomabonussen

De bestaande uitgaven en verplichtingen tot het einde van het lopende studiejaar bestaan uit het volgende:

1. Reeds gemaakte kosten voucherstudenten: De deelname in de experimenten vraagfinanciering (tot en met november 2018) betreft 3.971 studenten. Die hebben tot nu toe 8.122 vouchers verzilverd⁴; vijf studenten hebben reeds hun diploma behaald. De totale tot dusverre gemaakte overheidskosten voor vraagfinanciering zijn hiermee:

8.122 vouchers ad € 1.250	€ 10.152.500
5 x diplomabonus ad € 3.333	€ 16.665
Totaal	€ 10.169.165

2. Verplichtingen reeds ingestroomde studenten: de reeds ingestroomde studenten kunnen in ieder geval hun opleidingstraject met vraagfinanciering afmaken. Exclusief de reeds afgestudeerde studenten betreft dat 3.966 studenten. Die kunnen elk maximaal 8 vouchers inzetten, oftewel in totaal 31.728 vouchers.

4 Bron: DUO. Mogelijk wordt dit aantal nog naar beneden bijgesteld. DUO heeft bij in totaal 985 inschrijvingen (w.v. 9 bij bekostigde instellingen) geconstateerd dat deze na uitbetaling van de vouchers door de betreffende instellingen zijn ingetrokken. Het proces rond terugvordering loopt thans nog (waarbij instellingen uitgenodigd zijn hun zienswijze te geven), waardoor nu nog niet duidelijk is in hoeverre dit tot bijstellingen leidt.

Na aftrek van de reeds ingezette vouchers en met verrekening van de vouchers die de afgestudeerden hebben ingezet, resteren nog aanspraken op maximaal 23.608 vouchers (berekening DUO), oftewel nog ongeveer zes vouchers per student. Als elk van deze studenten inderdaad een diploma haalt, komen daar bovendien nog maximaal 3.868 diplomabonussen bij (alleen bij bacheloropleidingen, berekeningen DUO). De werkelijke nog te maken kosten hangen af van de mate waarin deze studenten inderdaad hun opleiding afmaken en het aantal vouchers dat ze daarbij zullen verzilveren. Vanwege vrijstellingen kan het aantal benodigde vouchers per diploma minder dan acht zijn⁵. Uit de studentenenquête 2018 blijkt echter dat maar een beperkt aandeel (7%) studenten met vraagfinanciering vrijstellingen krijgt, waarbij het gemiddelde aantal vrijstellingen in studiepunten uitgedrukt op ongeveer 60 ligt⁶. Dit komt mede doordat opleidingen met vraagfinanciering in hoofdzaak opscholers trekken, die niet in aanmerking komen voor vrijstellingen op basis van reeds behaalde formele kwalificaties (diploma's). Gemiddeld krijgt elke student dus maar voor 4 ec vrijstelling; op de 240 ec die een volledige opleiding beslaat is dit een voor deze berekening verwaarloosbaar aandeel.

Anders ligt dit voor de te verwachten diplomarendementen. Diplomarendementen voor deeltijd en duale trajecten wisselen nogal en vallen vaak (veel) lager uit dan de diplomarendementen voor reguliere voltijds en duale hbo-opleidingen die op circa 60 procent (na 5 studiejaar) liggen (bron: DUO).

Onder impuls van de vraagfinanciering/-sturing en de combinatie met andere flexibele elementen dan wel met de experimenten leeruitkomsten, kunnen diplomarendementen van de betrokken opleidingen mogelijk hoger (maar ook lager) uitvallen. Daarover is nu nog weinig te zeggen omdat de betrokken opleidingen nog te kort geleden met de experimenten gestart zijn. Historische gegevens voor de opleidingen geven weinig inzicht, door het ontbreken van bruikbare en volledige informatie van nbi's over diplomarendementen. Ook zijn veel betrokken opleidingen in de afgelopen jaren nieuw gestart, zodat diplomarendementen voor die opleidingen sowieso nog niet bekend zijn. We gaan voor nu uit van een gemiddeld diplomarendement van 40 procent. Voor die 40 procent is het uitgangspunt dat de betreffende deelnemers het maximale aantal nog openstaande vouchers verzilveren. De overige 60 procent deelnemers zullen gedurende het opleidings-traject afhaken. Voor deze groep is het uitgangspunt dat die gemiddeld nog de helft van de openstaande vouchers (gemiddeld circa 6 per student) verzilveren. Dat betekent dat bij benadering ongeveer 70 procent van de nog openstaande vouchers zullen worden verzilverd. De totale nog verwachte verplichtingen (maximaal en realistisch) voor de huidige groep voucherstudenten zijn hiermee bij benadering:

Maximaal 23.608 vouchers ad € 1.250	€ 29.510.000
Maximaal 3.868 x diplomabonus ad € 3.333	€ 12.892.044
Totaal verplichtingen maximaal	€ 42.402.044
Realistisch: 0,70 x 23.608 vouchers ad € 1.250	€ 20.657.000
Realistisch: 0,40 x 3.868 x diplomabonus ad € 3.333	€ 5.156.818
Totaal verplichtingen realistisch	€ 25.813.818

3. Nieuwe instroom 2018-2019: De gedurende dit studiejaar nog instromende studenten zullen ook leiden tot kosten voor vouchers en diplomabonussen. Deze instroom is vanzelfsprekend nog niet bekend. De experimenten tellen thans zoals gezegd bijna 4000 deelnemers, die vanaf 2016 tot en met november 2018 zijn ingestroomd. Dat zijn tezamen 5 semesters. Als we grofweg er een gemiddeld zesde semester aan toevoegen, komen er naar schatting nog 800 deelnemers bij tot en met einde studiejaar 2018-2019.

5 Uit de informatie van DUO blijkt dat de vijf al afgestudeerde studenten inderdaad niet hun maximaal aantal van acht vouchers hebben ingezet. Deze studenten zijn niet representatief voor de rest; ze hebben relatief snel de opleiding afgerond, waarbij het aannemelijk is dat dit mogelijk was door vrijstellingen.

6 Bij opleidingen met alleen vraagfinanciering 42 ec en bij opleidingen die meedoen in beide experimenten 86 ec.

Echter, omdat de deelname in het tweede en derde jaar hoger lag dan in het eerste jaar, mede vanwege de uitgestelde start in de sector zorg & welzijn, gaan we uit van een hogere instroom, namelijk 1000 deelnemers⁷. Ook voor die deelnemers gaan we uit van een diplomarendement van 40 procent en bij de uitvallers van gemiddeld vier vouchers per deelnemer. De verwachte verplichtingen voor deze groep zijn dan:

0,40 x 1000 x diplomabonus ad € 3.333	€ 1.333.200
0,60 x 1000 x 4 vouchers ad € 1.250	€ 3.000.000
Totaal	€ 4.333.2000

De totale overheidskosten zijn hiermee als volgt te benaderen:

Reeds besteed vouchers	€ 10.169.165
Bestaande verplichtingen maximaal	€ 42.402.044
Nieuwe verplichtingen instroom 2018-2019, realistisch	€ 4.333.200
Totale overheidsuitgaven cohorten 2016/17-2018/19, maximaal	€ 56.904.409
Verplichtingen realistisch (25.813.818 + 4.333.200)	€ 30.147.018
Totale overheidsuitgaven cohorten 2016/17-2018/19 realistisch	€ 40.316.183

Besparingen op de overheidsbekostiging

Bij de bekostigde hogescholen vervalt de reguliere overheidsbekostiging bij de opleidingen met vraagfinanciering. De overheidsbekostiging per ingeschreven student per jaar kent voor het hbo drie tarieven: een laag, hoog en toptarief. Voor de opleidingen in de sectoren techniek/ICT geldt het tarief 'hoog', zijnde € 7.904 per ingeschreven student, voor de studenten in de sector zorg & welzijn het tarief laag, zijnde € 6.175. De diplomabonus is voor bekostigde opleidingen hetzelfde bedrag als het bekostigingstarief per jaar per student. Voor de berekeningen gaan we hierna uit van het gemiddelde van het lage en hoge tarief, oftewel € 7.040. De besparingen betreffen de studenten met zowel bekostigings- als voucherrechten; de besparing vloeit voort uit het feit dat de voucherbekostiging per student lager uitkomt dan bij een reguliere inschrijvingsbekostiging. Bij de bekostigde instellingen stonden (per november 2018) 445 studenten ingeschreven met voucherrechten (bron: DUO, zie ook paragraaf 5.2), die zijn ingestroomd in de studiejaar 2016-2017, 2017-2018 en 2018-2019. Van deze studenten hadden er echter volgens DUO in totaal 184 studenten slechts gedeeltelijk of geen bekostigingsrechten. Bij de berekening van de besparingen dient hiermee rekening gehouden te worden. We gaan voor deze berekening ervan uit dat deze 184 studenten bij de start nog gemiddeld twee jaar recht hadden op reguliere inschrijvingsbekostiging; dat betekent dat de reële besparing bij deze groep ongeveer het fulltime equivalent van de helft van 184 studenten is, zijnde 92 studenten. Als we hiermee rekening houden, dan kunnen we uitgaan voor deze berekening van een jaarlijkse instroom (cohorten) in opleidingen met vraagfinanciering ter grootte van 120 studenten met volledige bekostigingsrechten. Deze drie cohorten van elk 120 studenten zullen, zolang ze in de opleidingen blijven, een voucherbekostiging krijgen en geen reguliere bekostiging. Bij de bekostigde instellingen is het rendement na vijf jaar bekend bij deeltijdse en duale opleidingen, namelijk circa 60 procent (bron: DUO). Bij de 40 procent die voortijdig stopt, gaan we ervanuit dat die gemiddeld de helft van de vouchers verzilveren en dus gemiddeld twee studiejaar ingeschreven staan. Bij een studieduur van vier jaar zijn er daarmee, inclusief de diplomabonus, bij benadering de volgende besparingen:

⁷ Ook kan er een effect op de instroom optreden als bekend zou worden dat nieuwe instroom per volgend studiejaar niet mogelijk is. Denkbaar is dat er dan een extra instroom optreedt in de laatste maanden van het huidige studiejaar; die deelnemers zouden dan nog voor hun hele opleidingstraject voucherrechten behouden. Met dat mogelijke effect is in deze berekeningen geen rekening gehouden.

Afstudeerders: $3 \times 0,6 \times (120 \times 5 \times \text{€ } 7.040)$	€ 7.603.200
Studiestoppers: $3 \times 0,4 \times (120 \times 2 \times \text{€ } 7.040)$	€ 2.027.520
Totaal	€ 9.630.720

Netto kosten overheid

Per saldo is er dan bij benadering een netto kostenpost voor de cohorten 2016/17-2018/19 van ruim 30 miljoen euro, oftewel een gemiddelde kostenpost van ongeveer euro 10 miljoen per jaar bij een doorgaande instroom (en uitstroom).

Totale overheidsuitgaven cohorten 2016/17-2018/19 realistisch	€ 40.316.183
Totale besparingen	-€ 9.630.720
Netto overheidskosten cohorten 2016-2017, 2017-2018, 2018-2019	€ 30.685.463

Voor vraagfinanciering is bij de start een additioneel budget beschikbaar gesteld van € 40 mln. euro. In 2017 is € 8 mln. van dit budget vraagfinanciering overgeheveld naar de tweede tranche subsidies flexibilisering, voor de zes instellingen die in eerste instantie wel een voldoende maar geen subsidie hadden gekregen. Dat betekent dat het beschikbare additionele budget voor het experiment vraagfinanciering geen € 40 mln. maar € 32 mln. is.

Tegenover deze overheidsinvesteringen staan eventuele opbrengsten in de vorm van extra diploma's en een hoger opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Daarbij geldt dus, doordat de deelname van voucherstudenten zich bij nbi's concentreert, dat de overheidskosten groter zijn naarmate de regeling een groter succes is, c.q. er meer extra deelname is van studenten die anders niet waren gaan studeren. De overheidskosten vallen relatief lager uit naarmate de opleidingen met vraagfinanciering erin slagen studenten 'weg te lokken' bij bekostigde opleidingen. Dat levert een besparing op, maar is geen doel van de experimenten.

Structurele kosten/besparingen van vraagfinanciering omgeven met onzekerheden

De inschatting van de feitelijke structurele netto kosten van vraagfinanciering voor de overheid is omgeven met enkele onzekerheden. Als bijvoorbeeld de groei van de deelname bij opleidingen met vouchers ook komt uit een verschuiving van de instroom van deelnemers met bekostigings- c.q. voucherrechten van bekostigde opleidingen naar opleidingen met vraagfinanciering, dan kan er voor de overheid een extra besparing optreden, omdat de kosten van vouchers lager zijn dan de reguliere overheidsbekostiging per student. Dat effect kan optreden als opleidingen met vraagfinanciering in voldoende mate aan aantrekkingskracht winnen ten opzichte van bekostigde opleidingen. Het is niet aannemelijk dat deze verschuiving binnen de bekostigde hogescholen optreedt, omdat voor deelnemers met bekostigingsrechten de opleidingen met vraagfinanciering binnen het bekostigde onderwijs juist duurder worden. Bij de nbi's worden de opleidingen met vraagfinanciering wel goedkoper en zouden die dus een aantrekkelijker optie kunnen vormen voor studenten en werkgevers die al twijfelden tussen een opleiding bij een bekostigde hogeschool of bij een nbi of die zich al oriënteerden op een andere opleiding bij een nbi. In deze tussenevaluatie is nog niet te beoordelen of en in hoeverre deze verschuiving inderdaad optreedt.

2.4 Conclusies

Instellingen blijven gedurende de experimentperiode onverminderd positief over de experimenten: de bekostigde instellingen met name over het experiment flexibilisering en nbi's ook over het experiment vraagfinanciering. Men verwacht een duidelijke impuls op de flexibiliteit en kwaliteit van opleidingen en ook dat opleidingen voor een flink deel van de doelgroep aantrekkelijker worden. De ontwikkeling bij vooral de experimenten flexibilisering is anno 2018 verre van afgerond. Veel opleidingen hebben er pas één volledige studiejaar opzitten en zijn amper of niet uit de eerste pioniersfase met aanlooppromen.

De transitie naar leeruitkomsten heeft een grote en brede impact. Overal is er echter het vertrouwen dat aanloopproblemen overwonnen kunnen en gaan worden en dat het concept van leeruitkomsten de goede richting is voor alle betrokkenen (opleiding, studenten en werkgevers). Bij vraagfinanciering gaat het nu vooral om deelnemers bij nbi's, die in meerderheid voucherrechten hebben en voor wie de opleiding financieel aantrekkelijker is geworden. Bij de bekostigde hogescholen worden de voordelen van vraagfinanciering ten opzichte van de experimenten flexibilisering niet gezien en wordt het nadeel van de gestegen opleidingskosten juist als groot ervaren. De extra overheidskosten van vraagfinanciering zijn mede afhankelijk van de verdeling van de deelnemende studenten over het bekostigde en het niet-bekostigde onderwijs. Doordat de deelname zich thans concentreert bij de nbi's, bedragen de kosten van vraagfinanciering bij het huidige deelnamepeil ongeveer € 30 miljoen voor de drie cohorten 2016-2017, 2017-2018 en 2018-19 (circa € 10 miljoen per jaar).

3 Ervaringen en tevredenheid bij studenten

In dit hoofdstuk is beschreven hoe studenten de experimenten ervaren. Paragraaf 3.1 bevat de resultaten van de peiling onder studenten. Paragraaf 3.2 bevat aanvullend een analyse op de resultaten van de Nationale Studentenenquête op het aspect tevredenheid over de opleiding. Paragraaf 3.3 bevat de reflectie van hogescholen op de resultaten van de studentenpeiling.

3.1 Studentenenquête

In de zomer van 2017 zijn voor de eerste keer studenten in experimentopleidingen bevroegd. Dat ging toen om een relatief kleine groep studenten bij een beperkt aantal hogescholen die in studiejaar 2016-2017 in het experiment gestart waren. In de zomer van 2018 is een vervolgenquête uitgezet onder een aanmerkelijk grotere groep studenten bij alle deelnemende hogescholen. De resultaten van deze bevraging zijn hieronder thematisch geordend. Waar mogelijk en relevant is een vergelijking gemaakt met de enquête 2017. In de analyse wordt steeds het onderscheid gemaakt tussen de experimenten flexibilisering en vraagfinanciering en de opleidingen die aan beide experimenten meedoen. Bijna alle respondenten zijn uiterlijk februari 2018 gestart met de studie en de enquête is uitgezet in juli, zodat bijna alle respondenten minimaal vier of vijf maanden studietijd erop hadden zitten en dus voldoende ervaring in de studie zouden moeten hebben om de enquêtevragen te beantwoorden.

3.1.1 Kenmerken deelnemers

De hoofdkenmerken van de respondenten in de enquête 2018 zijn in tabel 3 samengevat. Deze kenmerken zijn hierna kort toegelicht, nader gespecificeerd en aangevuld met de beschrijving van enkele andere kenmerken.

Leeftijd: De gemiddelde deelnemer aan de experimenten is 37 jaar, in de experimenten flexibilisering met 36 jaar gemiddeld jonger dan in de experimenten vraagfinanciering (39 jaar). Tussen deelgroepen zijn er leeftijdsverschillen. De groep die kiest voor een associate degree-opleiding is gemiddeld jonger (34 jaar) dan de groep die kiest voor een bacheloropleiding (37 jaar) en die is weer jonger dan de groep die voor een master kiest (40 jaar). Een verschil is er daarnaast tussen de groep met mbo als hoogste vooropleiding en overige respondenten; de groep mbo-ers is gemiddeld drie jaar jonger en telt dientengevolge ook een hoger aandeel 'jonger dan 30 jaar' (39% versus 30% bij overige respondenten).

Vooropleiding: De grootste groep respondenten (de helft) heeft een mbo-opleiding; in de groep met (ook) vraagfinanciering is dat duidelijk hoger (58%). Verder valt op dat een substantieel deel van de deelnemers al minimaal een hbo- of wo-bachelordiploma heeft en dus feitelijk omscholer is (voor de deelnemers aan een experimentele masteropleiding ligt een bachelordiploma voor de hand; dit is binnen de experimenten een kleine groep). Het verschil tussen de experimenten flexibilisering en vraagfinanciering is hierbij groot: het experiment flexibilisering telt 27 procent deelnemers met minimaal een hbo-bachelordiploma en het experiment vraagfinanciering daarentegen maar acht procent. De experimenten met vraagfinanciering tellen dus relatief meer opscholers dan de experimenten leeruitkomsten; alleen de groep opscholers heeft recht op vouchers. Uit analyses op historische bestanden (bron: DUO) blijkt dat de opleidingen die thans meedoen in de experimenten in de recente jaren (2015-2017) een aandeel van circa 40 procent mbo-ers telden; in de jaren daarvoor was dat lager (rond de 35%). In de controlegroep van vergelijkbare andere deeltijdse en duale opleidingen is het aandeel mbo-ers steeds (fors) lager en ligt dat rond de 30 procent. De opleidingen die meedoen trekken dus al langer relatief veel mbo-ers (opscholers) en lijken dat thans als experimentopleiding nog extra te doen.

Tabel 3: Kenmerken respondenten naar experimentvorm (procenten)

	Flexibilisering	Vraagfinanciering	Beide	Totaal
Gemiddelde leeftijd (jaar)	36	39	39	37
Geslacht				
Man	30	48	54	65
Vrouw	70	52	46	35
Hoogst behaalde diploma				
Vmbo/vbo/mavo/havo/vwo	18	23	24	19
Mbo	48	58	58	50
Hbo Associate degree	4	5	4	4
Hbo bachelor	21	5	7	18
Hbo master	1	1	0	1
Wo bachelor/master	5	1	0	4
Anders/geen	3	6	5	3
Huishoudsamenstelling				
Alleenstaand, geen thuiswonende kinderen	19	13	18	18
Alleenstaand, thuiswonende kinderen	6	8	7	6
Samenwonend, thuiswonende kinderen	25	20	24	25
Samenwonend, geen thuiswonende kinderen	42	52	44	43
Anders	8	6	7	8
Arbeidsmarktsituatie				
Loondienst	88	83	81	87
ZZP-er	3	6	9	4
Werkzoekend	6	6	6	6
Gepensioneerd/niet beschikbaar voor werk	3	5	4	4
Betaald werk: uitkijkend naar ander werk				
Ja, zeker	17	23	18	18
Ja, enigszins	33	36	30	33
Nee	50	41	52	49
Eerder deelgenomen aan deeltijd of duaal ho				
Ja, afgerond met diploma	11	10	8	11
Ja, niet afgerond	12	18	18	13
Nee	77	72	74	76

Bron: Vragenlijst studenten; n = 3.045

Eerdere deelname aan deeltijds en duaal onderwijs: Een substantieel deel van de respondenten (circa een kwart) heeft eerder deelgenomen aan een (bekostigde of niet-bekostigde) deeltijdse of duale hbo-opleiding (buiten de experimenten). Van hen maakte ruim de helft die opleiding niet af. In de opleidingen met (ook) vraagfinanciering is dat aandeel duidelijk hoger; die opleidingen trekken dus een relatief groot aandeel deelnemers dat eerder een deeltijdse of duale ho-opleiding afbrak.

Man-vrouw verhouding: Het merendeel van de respondenten is vrouw; dat geldt echter alleen voor de experimentopleidingen leeruitkomsten, waar 70 procent vrouw is. In de experimenten vraagfinanciering (met veel opleidingen in de techniek/ICT) zijn de aandelen man/vrouw bij de respondenten ongeveer in balans. Een opvallend verschil is er hier naar vooropleiding. De groep respondenten zonder ho-diploma (de 'opscholers') telt significant meer mannen (38%) dan de groep met ho-diploma (de 'omscholers') die voor driekwart (76%) uit vrouwen bestaat (zie tabel Bijlage A).

Thuisituatie: Ongeveer de helft van de deelnemers combineert de studie met thuiswonende kinderen. Bij de opleidingen met (ook) vraagfinanciering is dat vaker (57%) het geval dan bij flexibilisering (48%).

Werk situatie: Het merendeel van de respondenten (87%) werkt, waarvan de meesten (79%) in een vast dienstverband of met uitzicht daarop. Zes procent van de deelnemers is werkzoekend, zowel bij de experimenten met flexibilisering als met vraagfinanciering. Onder respondenten zijn relatief weinig zzp-ers (4%, tegenover ruim 10% in de gehele beroepsbevolking); de experimenten vraagfinanciering tellen ruim tweemaal zoveel zzp-ers als de experimenten flexibilisering (7% versus 3%). Maar ook bij de nbi's lijken zzp-ers dus ondervertegenwoordigd in de experimenten vraagfinanciering⁸. Dat wisselt mogelijk wel per opleiding. Een private aanbieder van een zorgopleiding met vraagfinanciering meldt bijvoorbeeld dat de studenten 'voornamelijk zzp-ers' zijn. Bij deze instelling was de respons op de enquête echter laag. De werkelijke aantrekkingskracht van experimentopleidingen en vraagfinanciering op zzp-ers, een belangrijk aspect bij de ambitie tot opscholing van de beroepsbevolking, kan dus hoger liggen dan uit de enquête blijkt. Omdat zzp-ers per definitie geen werkgever hebben die bijdraagt aan de opleidingskosten, is voor hen de voucher een direct financieel voordeel.

Een ander verschil blijkt opnieuw als gekeken wordt naar een eerder behaald diploma hoger onderwijs. De groep opscholers (zonder ho-diploma) heeft substantieel vaker een vaste baan dan de groep omscholers (met ho-diploma) en de groep omscholers (met ho-diploma) is duidelijk vaker werkzoekend: 10% versus 4% (zie tabel Bijlage A).

Werkweek: De respondenten met werk werken gemiddeld zo'n vier dagen per week (tabel bijlage A), bij vraagfinanciering gemiddeld langer (34 uur/week) dan in de opleidingen met flexibilisering (31 uur/week).

Werkervaring: Deelnemers hebben gemiddeld veel werkervaring (16 jaar), het meest bij vraagfinanciering (18 jaar versus 15 jaar bij flexibilisering).

Uitkijkend naar ander werk: Ruim één op de zes respondenten met betaald werk zegt zeker op zoek te zijn naar ander werk. Als daar de werkzoekenden uit de enquête bij worden opgeteld, betekent dit dat een kwart van de respondenten nadrukkelijk (ander) werk zoekt. Een derde deel is enigszins op zoek. Anderzijds betekent dit ook dat minstens de helft van de respondenten stabiel op de werkplek zit en de opleiding blijikbaar volgt om zich als persoon of in de functie verder te ontwikkelen (zie ook verderop: motieven voor het volgen van de opleiding).

3.1.2 Motivatie voor het volgen van de opleiding

Belang flexibele aspecten

Aan respondenten is gevraagd welk belang bepaalde vormen van flexibiliteit hadden voor hun opleidingskeuze. Voorgelegd zijn de volgende flexibele elementen:

- zelf het studietempo kunnen bepalen;
- de mix van werkend leren, online leren en klassikaal leren;
- de vrijheid om modules in een zelfgekozen volgorde te volgen;
- reeds opgedane kennis en ervaring in kunnen brengen, zodat de opleiding korter duurt.

Uit de antwoorden blijkt dat alle vormen van flexibiliteit voor de meeste respondenten een (zeer) belangrijke rol speelden (tabel Bijlage A). Minst vaak belangrijk wordt gevonden de vrijheid om modules in een zelfgekozen volgorde te volgen, maar ook deze mogelijkheid vindt nog bijna de helft (zeer) belangrijk.

---

⁸ Dit kan ook samenhangen met verschillen in de bereidheid om een enquête in te vullen tussen verschillende respondentengroepen.

De antwoorden van de respondenten in de experimenten flexibilisering wijken weinig af van die van de respondenten in opleidingen met alleen vraagfinanciering. Ook in opleidingen met vraagfinanciering kennen deelnemers dus vaak (veel) belang toe aan vormen van flexibiliteit; zelf het studietempo kunnen bepalen vinden ze zelfs duidelijk vaker zeer belangrijk (47% versus 37% in de experimenten leeruitkomsten). De inbreng van eerder opgedane kennis en ervaring wordt daarentegen in opleidingen met alleen vraagfinanciering duidelijk minder vaak zeer belangrijk gevonden (21% versus 38% in opleidingen met alleen leeruitkomsten) dan in de andere experimentopleidingen. Bij dit laatste aspect is nog te melden dat de groep omscholvers (met ho-diploma) significant vaker dan de groep zonder ho-diploma (opscholvers) het belangrijk vindt om kennis en ervaring in te kunnen brengen. Bijna de helft van de omscholvers vindt dat zeer belangrijk versus 32 procent bij de opscholvers. Dit indiceert mogelijk dat betrokkenen er vaker op rekenen (of het belangrijk vinden) om eerder behaalde ho-diploma's en certificaten en dergelijk in te kunnen brengen dan om kennis en ervaring uit de praktijk gevalideerd te krijgen. Ten slotte is een verschil dat omscholvers het vaker belangrijk vinden om modules in een zelfgekozen volgorde te kunnen volgen; het kan zijn dat vanwege hun eerdere ervaring in het hoger onderwijs deze groep meer vertrouwen heeft om de opleiding in een eigen volgorde te kunnen (of durven) doorlopen (bron: studentenenquête 2018).

Motieven voor het volgen van de opleiding

Bij de motieven voor het volgen van de experimentopleiding zijn de belangrijkste motieven de twee meest algemene motieven: een algemene ontwikkelwens is voor 82 procent een (zeer) belangrijk motief en een algemene opscholingswens (hbo-diploma willen hebben) is voor 70 procent een (zeer) belangrijk motief (tabel Bijlage A). Dit laatste motief is voor de groep opscholvers nog een stuk hoger, omdat de wens van een hbo-diploma voor de opscholvers logischerwijze een heel kleine rol speelt. Andere motieven zijn steeds voor hooguit de helft van de respondenten zeer belangrijk:

- blijven in het vakgebied is voor ongeveer de helft (zeer) belangrijk;
- een promotiewens naar een andere baan is voor 44 procent (zeer) belangrijk;
- omscholing naar ander werk in een andere sector is voor 38 procent (zeer) belangrijk;
- omscholing naar ander werk in dezelfde sector vindt 36 procent (zeer) belangrijk;
- opleiding om de eigen baan te behouden is voor ongeveer een kwart (zeer) belangrijk;
- een directe aanwijzing van de werkgever is voor 15 procent een (zeer) belangrijk motief.

Meest vermeldenswaardige verschil tussen de experimenten flexibilisering en de experimenten met ook of alleen vraagfinanciering is dat de wens om een hbo-diploma te hebben (algemene opscholingswens) duidelijk vaker zeer belangrijk is voor deelnemers in vraagfinanciering dan in opleidingen met alleen flexibilisering (ruim 60% versus 47% in de experimenten flexibilisering). Dat komt waarschijnlijk doordat de experimenten vraagfinanciering relatief meer opscholvers tellen en ook relatief meer personen die een eerder ho-opleidingstraject afbraken. Deze deelnemers willen nu mogelijk via vraagfinanciering alsnog een hbo-diploma halen.

Als we nog nader kijken naar het verschil tussen opscholvers en omscholvers, dan blijkt dat de opscholvers significant vaker de opleiding volgen vanwege een promotiewens naar een andere functie en dat degenen met al een ho-diploma zich vaker willen omscholen richting werk in een andere sector. Dat is op zich een logisch verschil: opscholvers willen zich vaker ontwikkelen bij hetzelfde bedrijf en dezelfde sector en omscholvers willen vaker naar werk elders (bron: studentenenquête 2018).

Redenen uitval eerdere deeltijd/duale hbo-opleiding

Aan de groep respondenten die eerder deelnam aan deeltijd of duaal hoger onderwijs en die opleiding toen niet afmaakte, is gevraagd naar twee redenen die een rol speelden bij het besluit te stoppen met de opleiding. Uit de antwoorden blijkt dat voor de helft van deze respondenten een (grote) rol speelde dat de opleiding lastig was te combineren met werk en privéomstandigheden. Iets minder vaak (44%) een (grote) rol speelde dat de opleiding onvoldoende was af te stemmen op de persoonlijke leerbehoeften (tabel Bijlage A). Het is aannemelijk dat deze deelnemers in de experimentopleidingen een verbetering op deze beide aspecten verwachten/wensen.

Diplomagerichtheid / diplomarendementen

De diplomagerichtheid van de respondenten is hoog. Als het doel na de start al verandert, dan blijkt dat meestal de diplomagerichtheid nog is versterkt. Ook in de experimenten met alleen vraagfinanciering, met nadrukkelijk een modulaire opzet en een inschrijving per module, meldt 77 procent (tegenover 88% bij de overige experimentopleidingen) bij de start primair voor het diploma te gaan. Hiervoor is al aangegeven dat in de experimenten vraagfinanciering de algemene opscholingswens (een hbo-diploma willen behalen) ook sterker leeft dan in de experimenten flexibilisering en dat de opleidingen vraagfinanciering relatief veel opscholers trekken.

Anderzijds is bij de opleidingen met alleen vraagfinanciering ook vaker (15% versus 5% bij de overige experimentopleidingen) het hoofdmotief om een deel van de opleiding te volgen voor specifieke kennisdoelen; dit past ook bij de expliciet modulaire opzet van die opleidingen (tabellen Bijlage A). In de instellingsgesprekken is met name door de nbi's de hoge diplomagerichtheid wel genuanceerd; in de praktijk wisselen diplomarendementen binnen en tussen nbi's sterk en zijn die voor afzonderlijke opleidingen nogal eens laag; harde, complete cijfers van nbi's ontbreken hier echter.

3.1.3 Flexibele instroom en inschrijving per module

De experimentopleidingen bieden doorgaans minimaal twee instroommomenten per jaar, vaak ook vaker (vier keer) dan wel is er een flexibele startmogelijkheid. Spreiding van instroom is van belang omdat in de instellingsgesprekken herhaaldelijk is aangegeven dat een flexibele instroom extra scholingsdeelname kan genereren. Uit de instroommomenten van de respondenten is op te maken dat een traditionele start in september ook in de experimenten flexibilisering het meest populair is; driekwart van de respondenten is in september gestart (zie tabel Bijlage A). Een kwart van de respondenten stroomde verspreid over de rest van het jaar in. Bij de experimenten met (ook) vraagfinanciering is er een meer over het jaar gespreide instroom. Dat hangt vermoedelijk samen met het gegeven dat veel van die opleidingen bij nbi's zitten en die hebben van oudsher een meer gespreide (individuele) instroom.

De resultaten worden mogelijk beïnvloed doordat veel opleidingen nog maar net gestart zijn. Het moment van de start van het experiment kan sterk bepalend zijn geweest voor een piek in de instroom; bij een start van een experimentopleiding in februari zou wellicht daar een piek liggen. Daardoor is pas over een jaar beter te zeggen hoe de instroom is gespreid over het (studie)jaar.

Vraagfinanciering: inschrijving per module

Bij vraagfinanciering schrijven studenten zich voor elke module apart in. Voorwaarde is daarbij dat studenten voor niet meer dan twee modules tegelijkertijd ingeschreven mogen staan. Dit is in de opzet van het experiment zo bepaald om de studievoortgang te stimuleren en om een ondoelmatige besteding van voucherbedragen te voorkomen. De student die reeds twee modules volgt, dient dus eerst minimaal een van die modules af te ronden voordat die zich voor een nieuwe module kan inschrijven.

In de instellingsgesprekken is gewezen op twee aspecten die voor studenten kunnen meespelen. Ten eerste kan deze voorwaarde de flexibiliteit hinderen; studenten die twee modules nog niet afgerond hebben, maar alvast willen beginnen met een andere module, kunnen dat niet. Tijdelijk vastlopen in een bepaalde module kan daardoor de studievoortgang belemmeren. Ten tweede kan het steeds opnieuw inschrijven als een belasting worden ervaren. In de enquête geven respondenten in de experimenten vraagfinanciering aan dat ze net zo vaak een voorkeur hebben voor een opleidingsinschrijving als voor inschrijven per module (elk 36%). De rest heeft geen voorkeur (tabel Bijlage A).

3.1.4 Ondersteuning door werkgever

De experimenten beogen mede dat er een betere samenwerking en co-creatie met werkgevers ontstaat en dat werkgevers ook vaker afspraken maken over het (groepsgewijs) scholen van werknemers. Dit geldt voor de beide experimenten. De door respondenten ervaren betrokkenheid en ondersteuning van werkgevers is in dit kader een belangrijk gegeven.

Afstemming met werkgever van de opleidingskeuze

De meeste respondenten melden zelf de keuze voor de opleiding gemaakt te hebben. Bij vraagfinanciering komt dubbel zo vaak voor (15% versus 8% bij flexibilisering) dat de student de opleidingskeuze heeft afgestemd met de werkgever. Nog eens ongeveer een op de twaalf deelnemers volgt een door de werkgever geselecteerde opleiding (tabel Bijlage A). De meeste respondenten (88%) volgen de opleiding individueel (tabel Bijlage A). Een op de negen respondenten doet dat samen met collega's, meestal in afstemming met de werkgever (groepsgewijs opleiden).

Ondersteuning door werkgever

De respondenten is gevraagd naar de ondersteuning door de werkgever op vier vlakken (zie tabel Bijlage A). Deze zijn hieronder toegelicht.

1. Bijdrage in de opleidingskosten. Bijna de helft van alle respondenten krijgt een volledige compensatie van de opleidingskosten van de werkgever en ongeveer een even grote groep krijgt helemaal geen compensatie van de werkgever. Verschillen tussen de beide experimenten zijn klein. Aan de groep respondenten die opgave doen van een werkgeversbijdrage is vervolgens gevraagd wat die bijdrage is. Uit die antwoorden blijkt een gemiddelde bijdrage van de werkgever aan de opleidingskosten van ruim 1500 euro, zowel bij flexibilisering als bij opleidingen met (ook) vraagfinanciering (tabel Bijlage A). Opscholers (met maximaal een mbo-diploma) krijgen duidelijk vaker een bijdrage van de werkgever dan omscholers (reeds in bezit ho-diploma). Ongeveer de helft van de opscholers krijgt een volledige vergoeding tegenover een derde deel van de omscholers. Van de omscholers krijgt 55 procent geen enkele vergoeding, bij opscholers is dat met 39 procent minder vaak het geval (bron: enquêteresultaten 2018). Reden van het verschil tussen opscholers en omscholers kan zijn dat omscholers vaker een opleiding volgen zonder medeweten of steun van de werkgever, waarbij het doel is om na de opleiding ander werk te vinden.

2. Tijd beschikbaar stellen, zoals studieverlof. Bij studieverlof zijn werkgevers duidelijk wat terughoudender; volledig studieverlof komt weinig voor (17% bij flexibilisering, 11% bij vraagfinanciering) en deels studieverlof bij 37 procent van de respondenten (opnieuw wat vaker bij de experimenten flexibilisering). Bijna de helft van alle respondenten (flexibilisering 46%, vraagfinanciering 56%) volgt de opleiding geheel in eigen tijd.

3. Leren op de werkplek mogelijk maken. Leren op de werkplek wordt door werkgevers het vaakst mogelijk gemaakt in de experimenten flexibilisering, wat logisch is omdat werkpleklernen een expliciet benoemd element is in die experimenten. In dat licht valt op dat bij 37 procent van de respondenten in de experimenten flexibilisering geen werkpleklernen mogelijk is en bij 38 procent slechts gedeeltelijk.

Daarbij speelt mee dat niet elke werkplek zich leent voor werkpleklers of relevant is voor de opleiding. Ook volgt een deel van de studenten de opleiding buiten (actief) medeweten of zonder actieve steun van de werkgever, bijvoorbeeld omdat de werknemer zich wil omscholen naar ander werk.

4. Inhoudelijke begeleiding. Bij de inhoudelijke begeleiding is er vaak geen inhoudelijke ondersteuning door de werkgever (42% flexibilisering, 50% vraagfinanciering) dan wel een gedeeltelijke ondersteuning (38%). Een klein deel van de respondenten meldt zich volledig inhoudelijk ondersteund te voelen.

Ten aanzien van de verschillen tussen de opleidingen met alleen flexibilisering/leeruitkomsten en de opleidingen met alleen vraagfinanciering kan worden geconcludeerd dat er in gelijke mate sprake is van een bijdrage van de werkgever aan de opleidingskosten en dat op de overige drie aspecten er in de experimenten flexibilisering vaker sprake is van (volledige) ondersteuning door de werkgever.

De resultaten worden zoals gezegd beïnvloed doordat in sommige situaties geen ondersteuning mogelijk is of niet voor de hand ligt; bijvoorbeeld bij de omscholing naar andere werk is leren op de eigen werkplek doorgaans niet mogelijk. De zijinstroomtrajecten in de experimenten zoals de lerarenopleidingen po en vo zijn hier concrete voorbeelden van. Niet goed duidelijk is hierdoor welke gaten er feitelijk zitten bij de ondersteuning door werkgevers in de situaties waarbij de deelnemer wel een voor de opleiding relevante werkplek heeft. In de monitoring in de komende periode zal dit aspect expliciet worden meegenomen.

3.1.5 Voortgang en uitval

De experimentopleidingen zijn nadrukkelijk op het werkveld en de op- of omscholing van werkenden/werkzoekenden gericht. De experimentopleidingen maken het zowel mogelijk om versneld als ook langzamer (tijdelijk 'on hold' zetten) door de opleiding te gaan.

Belang snelle afronding

Een grote meerderheid van de respondenten wil snel door de opleiding heen; driekwart noemt een snelle afronding (zeer) belangrijk (tabel Bijlage A). In de opleidingen met alleen vraagfinanciering wordt een snelle afronding wat minder vaak 'zeer belangrijk' gevonden dan in de opleidingen met leeruitkomsten (36% versus 45%).

Bespreking mogelijkheid van vrijstellingen bij start opleiding

In de enquête is aan respondenten gevraagd of de mogelijkheid om vrijstellingen te krijgen dan wel direct te behalen met een assessment of versnelde toets, bij de start van de opleiding met hen is besproken. Opvallend is dat bij de Ad- en bacheloropleidingen dit in ongeveer de helft van de gevallen volgens de respondent niet is besproken (tabel Bijlage A). In een kwart van de gevallen wordt het wel besproken, maar komen respondenten niet in aanmerking voor vrijstellingen. Een klein deel (5%) krijgt het advies om toetsen versneld te maken en het resterend deel (22%) krijgt direct vrijstellingen. In de experimenten met alleen flexibilisering/leeruitkomsten komt duidelijk minder vaak voor (45%) dat vrijstellingen niet worden besproken dan bij de opleidingen met alleen vraagfinanciering (71%).

In reactie op deze resultaten is vanuit hogescholen opgemerkt dat studenten zich vooraf al oriënteren op de mogelijkheid van en de kansen op vrijstellingen. Sommige opleidingen bieden hiervoor ook hulpmiddelen (zoals zelfscans) aan, bijvoorbeeld op de website. Door deze voorbereiding weten veel studenten al waar ze aan toe zijn en is daarmee voor een deel van de studenten de mogelijkheid van vrijstellingen bij de start van de opleiding niet echt meer een issue. Dat kan de resultaten hebben beïnvloed.

Vrijstellingen bij de start

De respondenten in de experimentopleidingen flexibilisering melden duidelijk vaker dat ze direct bij de start vrijstellingen hebben gekregen dan in de opleidingen met alleen vraagfinanciering (24% versus 7%). De deelnemers die direct bij de start vrijstellingen kregen, op basis van eerder behaalde diploma's of een assessment/versnelde toets, melden dat ze gemiddeld 58 studiepunten aan vrijstellingen kregen (tabel Bijlage A). Dit geeft dus niet het gemiddeld aantal vrijstellingen weer voor alle deelnemers, maar enkel voor de groep met vrijstellingen die hierbij een opgave heeft gedaan. In de experimenten met alleen vraagfinanciering ligt de omvang van de vrijstellingen lager dan gemiddeld (42 studiepunten). Met name in de (beperkte groep) opleidingen die meedoen aan de beide experimenten ligt het aantal gerapporteerde vrijstellingen bij de start hoog (86 studiepunten). In de instellingsgesprekken is in dit kader aangegeven dat veel deelnemers een vrijstelling krijgen voor minimaal het hele eerste jaar (60 studiepunten), vanwege een relevante vooropleiding.

Het aantal studiepunten dat direct bij de start, met vrijstellingen of toetsing, wordt behaald is voor deelnemers aan een associate degree opleiding gemiddeld flink lager dan bij een bacheloropleiding; 35 versus 59 studiepunten, met de kanttekening dat het aantal respondenten bij de Ad-opleidingen relatief gering is. Het aantal waarnemingen bij de masteropleidingen is te gering om erover te rapporteren (bron: studentenenquête 2018).

Studie-uren per week en verwachte studieduur

De respondenten besteden gemiddeld 15 uur per week aan de opleiding (tabel Bijlage A), duidelijk meer bij flexibilisering en de combinatie van beide experimenten (16 uur) dan bij opleidingen die alleen meedoen aan vraagfinanciering (12 uur). Respondenten verwachten gemiddeld drie jaar over hun opleiding te doen. Voor de bacheloropleidingen ligt dat gemiddeld op 3,2 jaar en voor de Ad-opleidingen op gemiddeld 2,6 jaar. De respondenten in een masteropleiding verwachten er twee jaar over te doen (bron: enquêteresultaten 2018).

Behaalde studiepunten na start

Het aantal behaalde studiepunten is in deze paragraaf gebaseerd op de opgaven van studenten in de studentenenquête. Respondenten zijn gespreid over een periode van twee jaar (studiejaren 2016-2017 en 2017-2018) gestart met de opleiding. Verwacht mag worden dat naarmate respondenten langer studeren ze ook meer studiepunten hebben gehaald. Als rekening wordt gehouden met het instroommoment, dan waren de respondenten bij het invullen van de enquête gemiddeld 1,16 studiejaar actief in de experimenten flexibilisering en 0,89 jaar in de experimenten vraagfinanciering. In de experimenten flexibilisering haalden respondenten in die tijd volgens henzelf gemiddeld 60 studiepunten oftewel op jaarbasis ongeveer 52 studiepunten. Bij de opleidingen met alleen of ook vraagfinanciering haalden respondenten naar eigen zeggen gemiddeld 37 studiepunten, oftewel op jaarbasis gemiddeld 42 studiepunten, c.q. gemiddeld bijna anderhalve module van 30 ec per jaar (zie tabellen Bijlage A).

3.1.6 Stimulering eigen keuzes maken, contact met studiecoach en anderen

In de instellingsgesprekken bleek, zo is hiervoor al aangegeven, dat veel studenten geneigd zijn te kiezen voor een voorgestructureerd studiepad. Actieve studiebegeleiding en ondersteuning helpen volgens instellingen om studenten meer regie te laten nemen over hun eigen leerpad. Hogescholen zijn daarom de studiecoaches een grotere en actiever rol gaan geven of willen dat gaan doen. Dit betreft vooral de experimenten flexibilisering, die met leerwegaafhankelijk toetsen en leeruitkomsten studenten de ruimte geven om zelfgekozen leerroutes uit te stippelen.

Stimulering eigen keuzes maken

Uit de enquêteresultaten blijkt dat in de experimenten met alleen flexibilisering 42 procent van de studenten meldt (zeer) sterk gestimuleerd te worden om eigen keuzes te maken (tabel Bijlage A). Anderzijds stelt een derde deel van de deelnemers in die opleidingen (helemaal) niet een stimulering te ervaren om eigen keuzes te maken. In de instellingsgesprekken is meermaals toegelicht dat inderdaad bij sommige opleidingen en instellingen de studenten nog niet (erg) actief worden gestimuleerd om eigen keuzes te maken, om in de eerste pilotfase nog niet te veel druk op de organisatie van de opleiding te zetten. Ook speelt mogelijk mee dat veel opleidingen de ervaring hebben dat studenten beter in staat zijn tot het maken van eigen keuzes als ze wat verder in de opleiding zijn; eerstejaars kunnen dan vaak beter nog relatief met 'rust' gelaten worden. Vanwege de recente start van de opleidingen betreft de enquête merendeels studenten die in het eerste of hooguit tweede jaar van hun deeltijd of duale opleiding zitten.

Bij de overige opleidingen (met ook of alleen vraagfinanciering) is zichtbaar dat respondenten wat minder actief worden gestimuleerd om eigen keuzes te maken. In opleidingen met alleen vraagfinanciering meldt een derde deel dat ze (zeer) sterk actief worden gestimuleerd om eigen keuzes te maken. Bij de opleidingen die meedoen aan de beide experimenten (dit betreft qua aantallen studenten in hoofdzaak enkele niet-bekostigde instellingen) meldt 31 procent (duidelijk minder dan bij opleidingen met alleen leeruitkomsten) dat ze (zeer) sterk worden gestimuleerd om 'eigen keuzes te maken, en zo een individueel leerpad te creëren'. Dit ondersteunt het beeld uit de interviews dat bij de nbi's die ook meedoen in de experimenten flexibilisering er een zekere achterstand is ten aanzien van het onderwijsconcept dat beoogd wordt in het experiment leeruitkomsten.

Contacten met studietoestel, docenten en andere studenten

In de instellingsgesprekken is gebleken dat de rol van de studietoestel belangrijk is, om studenten te begeleiden en te stimuleren in het flexibel leren. Daarnaast kunnen flexibele leerwegen in een mix van online leren, werkplekleren en klassikaal les ook bestaan uit individuele trajecten met mogelijk weinig contact met anderen. In de instellingsgesprekken is in dit kader vaak benadrukt dat community-vorming en leren in groepen (van en met elkaar) ook (of zelfs juist, bijvoorbeeld vanwege het belang van het uitwisselen van leerervaringen op de werkplek) in met name de experimenten flexibilisering belangrijk zijn. In de enquête is daarom gevraagd naar de mate en de vorm van contacten met de studietoestel/-begeleider, met docenten en met andere studenten. In dit onderzoek zijn primair de uitkomsten voor de experimenten flexibilisering van belang, omdat daarin nadrukkelijk wordt geëxperimenteerd met de inzet van studietoestels en met leermixen met werkplekleren en online leren. Omdat ook in de opleidingen met alleen vraagfinanciering werkend leren, online leren en validering en dergelijke mogelijk en relevant zijn, zijn ter vergelijking ook de resultaten opgenomen voor het experiment vraagfinanciering.

Uit de resultaten (zie ook tabel Bijlage A) blijkt het volgende:

Contact met de studietoestel: De ruime meerderheid (circa 70%) van de respondenten in de experimenten flexibilisering heeft minimaal meerdere keren per jaar per e-mail of via sociale media contact met de studietoestel/-begeleider. Een persoonlijk gesprek met de studiebegeleider heeft 59 procent minstens meerdere keren per jaar. Van de respondenten meldt 15 procent (nog) nooit een persoonlijk gesprek met de studiebegeleider gehad te hebben en eveneens 15 procent meldt (nog) nooit contact via mail of sociale media gehad te hebben. Deze aantallen liggen voor de opleidingen met alleen vraagfinanciering duidelijk een stuk hoger (36% heeft nooit via e-mail/sociale media contact en 48% heeft nooit een gesprek met de studiebegeleider). Bij de opleidingen die meedoen aan beide experimenten zijn de resultaten vergelijkbaar met die voor opleidingen die alleen meedoen in de experimenten leeruitkomsten. De resultaten geven aan dat in de experimenten flexibilisering er een duidelijk sterkere rol is voor de studietoestel dan in de opleidingen met alleen vraagfinanciering.

Contact met docenten: De grote meerderheid (ongeveer twee derde deel) van de respondenten in de experimenten flexibilisering heeft minimaal wekelijks direct contact met een docent via lessen of een gesprek. Contact met docenten via mail of sociale media heeft ongeveer de helft van de respondenten minimaal maandelijks. Deze resultaten geven aan dat flexibele leertrajecten in een mix van ‘blended learning’ meestal geen trajecten van louter zelfstudie zijn, maar ook veel face-to-face onderwijs bevatten. Vergeleken met de experimenten flexibilisering hebben studenten in de experimenten met alleen vraagfinanciering gemiddeld duidelijk minder contact met docenten via mail/sociale media en is er gemiddeld ook minder sprake van contact in een les of een gesprek. De resultaten voor de opleidingen die meedoen aan beide experimenten zijn opnieuw vergelijkbaar met die voor opleidingen met alleen leeruitkomsten.

Contact met medestudenten: Uit de resultaten blijkt dat er in de experimenten flexibilisering veel contact is tussen studenten onderling. Driekwart ontmoet medestudenten minimaal wekelijks persoonlijk in projecten, lessituaties en anderszins en eveneens driekwart heeft minstens wekelijks contact met andere studenten via mail en/of sociale media. Deze resultaten geven aan dat de voorwaarden voor communityvorming en groepsleren in de experimenten flexibilisering meestal aanwezig zijn. In de experimenten met alleen vraagfinanciering is er substantieel minder vaak contact tussen studenten; dat gaat ook vaker om individuele trajecten met vaker accent op afstandsonderwijs.

3.1.7 Aspecten van flexibel leren: mogelijkheden, gebruik en tevredenheid

In de experimenten is interessant in welke mate flexibele elementen aanwezig zijn, in welke mate respondenten daar feitelijk gebruik van maken en hoe tevreden ze daarover zijn. Vragen hierover zijn voorgelegd aan alle respondenten. De resultaten zijn primair van belang voor de experimenten leeruitkomsten. Eén van de hypothesen achter de experimenten vraagfinanciering was echter dat de concurrentie tussen bekostigde en niet-bekostigde instellingen in dit experiment zou vergroten en dat opleidingen die alleen meedoen aan vraagfinanciering zich ook zouden aanpassen en waar nodig zouden flexibiliseren. Daarom zijn hieronder ook de resultaten met betrekking tot het experiment vraagfinanciering beschreven en vergeleken met die voor de experimenten leeruitkomsten.

Flexibele elementen in de opleiding

Aan alle respondenten is gevraagd in welke mate de opleiding bepaalde aspecten van flexibel leren binnen de opleiding mogelijk maakt. Dat levert de volgende resultaten op (zie tabel Bijlage A).

Online leren, leren op de werkplek en klassikaal onderwijs (blended learning): In flexibele trajecten is een belangrijke conditie dat studenten zo gewenst een eigen mix kunnen maken van klassikaal onderwijs, online leren, zelfstudie en leren op de werkplek. Bij de bekostigde hogescholen is klassikaal onderwijs traditioneel een sterk punt en bij de niet-bekostigde hogescholen is online leren traditioneel een sterk punt. In eerder onderzoek is geconstateerd dat er op dit punt al langer een convergentie gaande is: het bekostigde onderwijs maakt (in het deeltijd en duale onderwijs) meer gebruik van online leren en elektronische leeromgevingen en de niet-bekostigde instellingen bieden vaker ook klassikaal onderwijs aan⁹. In de actuele enquêteresultaten zijn nog wel verschillen te zien tussen de experimenten flexibilisering (grosso modo de bekostigde hogescholen) en de experimenten vraagfinanciering (grosso modo niet-bekostigde instellingen).

---

9 Zie bijvoorbeeld: ResearchNed, *Kenmerken, wensen en behoeften deeltijd hoger onderwijs*, Nijmegen, maart 2012. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW.

In de experimenten flexibilisering vinden respondenten vaak (61%) dat de opleiding het online leren (zeer) sterk mogelijk maakt; anderzijds vindt 20 procent dit (helemaal) niet mogelijk. Bij leren op de werkplek vindt 59 procent dat de opleiding dit (zeer) sterk mogelijk maakt en anderzijds 18 procent juist (helemaal) niet. Klassikaal onderwijs noemt, niet verrassend, de grootste groep (65%) binnen de experimenten flexibilisering sterk of zeer sterk mogelijk; opvallend is dat hier opnieuw bijna 20 procent zegt dat het (helemaal) niet sterk mogelijk wordt gemaakt. Bij een vergelijking van de beide experimenten blijkt dat respondenten in de opleidingen met (ook) vraagfinanciering het element online leren duidelijk vaker (76%) als (zeer) sterk mogelijk beoordelen, het element leren op de werkplek duidelijk minder vaak (42%) en, ten slotte, het element klassikaal onderwijs ongeveer net zo vaak (63%) als (zeer) sterk mogelijk beoordelen als in de experimenten leeruitkomsten. De opleidingen met vraagfinanciering hebben dus een voorsprong met online leren en de experimenten flexibilisering met leren op de werkplek. Klassikaal onderwijs geeft geen verschil tussen de experimenten.

Bij de opleidingen die meedoen aan beide experimenten meldt een derde deel van de respondenten dat de opleiding leren op de werkplek (helemaal) niet mogelijk maakt; dit is een belangrijk aspect in de experimenten leeruitkomsten. Dit kan er mee samenhangen dat voor studenten die zonder medeweten of medewerking van hun werkgever de opleiding volgen, leren op de werkplek lastig of niet is te realiseren.

Samenwerken met andere studenten: Hiervoor is al genoemd dat instellingen vaak het belang benadrukken van community-vorming tijdens de opleiding. Opleidingen kunnen dit ondersteunen door jaar- en/of modulegroepen te vormen en (project)onderwijs en opdrachten mogelijk te maken waarin studenten met elkaar samenwerken. De meeste respondenten (64%) in de experimenten flexibilisering vinden dat de opleiding dit (zeer) sterk mogelijk maakt. Dit is duidelijk minder het geval bij opleidingen met alleen vraagfinanciering (40% noemt dit (zeer) sterk mogelijk versus ruim 60% bij de andere experimentopleidingen).

Opleiding in een zelfgekozen volgorde kunnen volgen: Een belangrijk kenmerk van een modulaire opzet – die in beide experimenten terugkomt – is dat (idealerweise) modules zelfstandig en in een willekeurige volgorde te volgen zijn. In de instellingsgesprekken is hierbij aangegeven dat dit een streefbeeld is, maar dat in veel opleidingen er sprake is van een logische stapeling van kennis en vaardigheden die grenzen stelt aan de mogelijkheid van zelfgekozen volgordes.

Dit aspect zien studenten in de experimenten flexibilisering van alle aspecten het minst vaak (43%) sterk terug als mogelijkheid in de opleiding. Opvallend is dat respondenten in de experimenten vraagfinanciering (waar een modulaire deelname een kern is van het experiment) minder vaak (34%) dit (zeer) sterk mogelijk vinden dan respondenten in de experimenten leeruitkomsten.

Bij dit aspect vindt ook de grootste groep respondenten dat een zelfgekozen volgorde (helemaal) niet mogelijk is (36% bij flexibilisering en 41% bij vraagfinanciering). Een verklaring hiervoor is mede dat in de instellingsgesprekken vaak is aangegeven dat de opleidingen stap voor stap opnieuw zijn beschreven, waarbij logischerwijze begonnen is met de modules die passen in de beginfase van de studie. Met andere woorden: in de beginfase van veel opleidingen konden studenten slechts kiezen uit een nog beperkt modulenaanbod. De verwachting is dat dit in de komende jaren anders is.

Een beroepsproduct inbrengen in toetsing: Dit aspect betreft met name de experimenten leeruitkomsten. Daarin is er een combinatie van nauw op de beroepspraktijk toegesneden leeruitkomsten, leerwegaafhankelijke toetsing en leren op de werkplek. Dat biedt een goed uitgangspunt om met 'beroepsproducten' die studenten op de werkplek hebben gemaakt, aan te tonen dat studenten bepaalde leeruitkomsten hebben gerealiseerd. Deze mogelijkheid wordt door de helft (44%) van de respondenten in de experimenten flexibilisering (zeer) sterk aanwezig geacht; een kwart vindt dit juist (helemaal) niet.

Bij de laatste groep kan meespelen dat als de student geen relevante leerwerkplek heeft, hij persoonlijk kan vinden dat beroepsproducten inbrengen geen reële mogelijkheid is. Bij de opleidingen die meedoen in de beide experimenten wordt het inbrengen van beroepsproducten wat minder vaak mogelijk geacht dan bij de opleidingen die enkel meedoen in het experiment leeruitkomsten.

Tezamen geven de resultaten aan dat bij de meeste flexibele aspecten de meerderheid van de respondenten de mogelijkheden (zeer) sterk aanwezig acht. Er is bij de genoemde flexibele elementen wel ook steeds een vrij grote groep (circa een vijfde deel tot een kwart) die de mogelijkheden (helemaal) niet ziet. Deze scores kunnen met name bij de experimenten flexibilisering mede voortkomen uit een algemene onvrede bij sommige respondenten over de gang van zaken in opleidingen in de huidige pioniersfase (zie ook verderop).

Gebruik en tevredenheid van flexibele elementen

De respondenten is vervolgens gevraagd naar het feitelijke gebruik van de hierboven beschreven elementen van flexibel leren en ook naar de tevredenheid over die aspecten (zie tabellen Bijlage A). Daaruit blijkt het volgende:

Online leren, leren op de werkplek en klassikaal onderwijs (blended learning): De meerderheid van de respondenten meldt bij elk van deze hoofdelementen dat ze er (heel) veel gebruik van maken. Uitzondering is werkplekleren dat in de experimenten vraagfinanciering bij een minderheid (36%) van de studenten veel in gebruik is (39% bij de opleidingen die meedoen aan beide experimenten). Qua tevredenheid blijkt dat ruim de helft (53-57%) van de respondenten in de experimenten flexibilisering (zeer) tevreden is over de elementen in blended learning; (zeer) ontevreden is steeds ongeveer een vijfde deel. Bij vraagfinanciering is de tevredenheid het hoogst bij online leren (64% tevreden) en het laagst bij leren op de werkplek (44% tevreden en 27% ontevreden).

Samenwerken met andere studenten: In de experimenten flexibilisering wordt meer samengewerkt (57% veel) dan in de experimenten vraagfinanciering (39% veel). De tevredenheid hierover is vaak goed (zo'n 60% is (zeer) tevreden), wat minder vaak bij opleidingen met alleen vraagfinanciering.

Opleiding in een zelfgekozen volgorde kunnen volgen: Dit flexibele aspect wordt door respondenten het minst vaak gebruikt, door 45% (helemaal) niet bij flexibilisering en door 51% (helemaal) niet bij vraagfinanciering. De tevredenheid hierover is ook het laagst (37% tevreden).

Een beroepsproduct inbrengen in toetsing: Ook hierbij is het gebruik nog relatief laag, 44% in de experimenten flexibilisering zegt er (heel) veel gebruik van te maken terwijl 31% meldt er (helemaal) niet gebruik van te maken. Opnieuw blijkt dat de tevredenheid lager is als het gebruik ook lager is; ruim een kwart is ontevreden en 43% is tevreden in de experimenten leeruitkomsten. Verschillen met de experimenten vraagfinanciering zijn hier gering.

Overall is zichtbaar dat aspecten van blended learning in de experimenten flexibilisering door de meerderheid van de studenten volgens henzelf veel worden benut en dat de meerderheid daarover ook tevreden is. Ook samenwerken met andere studenten scoort goed qua gebruik en tevredenheid. Bij meer specifieke aspecten als modules in zelfgekozen volgorde volgen en beroepsproducten inbrengen in een toets is het gebruik alsmede de tevredenheid lager. Bij de tevredenheid op alle aspecten is verder zichtbaar dat er ook steeds een groep is van ongeveer een vijfde deel tot een kwart van de studenten die (zeer) ontevreden is. Ook uit andere resultaten en uit de open antwoorden (zie ook hierna) blijkt dat er een substantiële groep is die negatieve ervaringen heeft in de experimentopleidingen; aannemelijk is dat die onvrede in alle antwoorden doorklinkt. Positief is overigens dat de ontevredenheid op aspecten in 2018 iets lager ligt dan in 2017 (al is een directe vergelijking vanwege responsverschillen lastig).

Stellingen over flexibele aspecten van experimentopleidingen

De tevredenheid is ook in kaart gebracht aan de hand van een aantal stellingen die aan respondenten zijn voorgelegd. De stellingen zijn voorgelegd aan alle respondenten, maar zijn met name relevant voor de experimenten leeruitkomsten, omdat de vraagstelling deels specifiek betrekking heeft op die experimenten.

De resultaten geven een wat meer kritische toon weer dan uit de voorgaande paragrafen blijkt. Bij twee positief getoonzette stellingen (zie tabel hieronder) is een meerderheid het er (zeer) mee eens. Dat betreft de duidelijkheid van het studiecontract en de mogelijkheid om de opleiding te versnellen of te vertragen. Bij andere stellingen is maar een minderheid het er (zeer) mee eens. Duidelijk het minste bijval heeft de stelling dat er eigen keuzes zijn hoe een toets is af te leggen (16 % (zeer) mee eens). Overigens betreffen de voorgelegde stellingen niet steeds aspecten die per se onderdeel zijn van het experiment leeruitkomsten, zoals de flexibiliteit bij het hoe en wanneer afleggen van een toets en de mogelijkheid om opleidingsonderdelen versneld of vertraagd te doorlopen.

Tabel 4: Instemming met stellingen (experimenten leeruitkomsten) (procenten)

	% (zeer) mee eens
Het studiecontract met mijn instelling is voor mij duidelijk	59
Ik heb de mogelijkheid om bepaalde opleidingsonderdelen versneld of langzamer te doorlopen	58
Het is voor mij helder wat ik moet doen om leeruitkomsten aan te tonen	45
Naast eigen keuzes kan ik ook kiezen voor een duidelijk, voorgestructureerd opleidingstraject	43
Ik kan eigen keuzes maken in wanneer ik een toets afleg	38
Ik kan eigen keuzes maken bij het samenstellen van mijn opleidingstraject	37
Ik kan mijn kennis en werkervaring inbrengen in de opleiding, waardoor de opleiding verkort	35
De informatieverstrekking over de opleiding is duidelijk en tijdig	33
Ik kan eigen keuzes maken in hoe ik een toets afleg	16

Bron: Enquêtegegevens 2018

Bij een nader onderscheid tussen opleidingen die alleen meedoen aan de experimenten flexibilisering en opleidingen die aan beide experimenten meedoen, blijkt dat met sommige stellingen de respondenten in de opleidingen met (ook) vraagfinanciering het wat minder vaak eens zijn. Dit betreft de mogelijkheid om versneld/langzamer door de opleiding te gaan, eigen keuzes kunnen maken en de duidelijkheid van het studiecontract. Met andere stellingen zijn deze respondenten het juist wat vaker eens dan respondenten in opleidingen met alleen leeruitkomsten. Dit betreft eigen keuzes kunnen maken in het hoe en wanneer afleggen van toetsen en het kunnen inbrengen van kennis en ervaring.

Als we het omdraaien en bezien welk deel van de respondenten het (zeer) oneens is met een stelling, dan blijkt dat studenten in de experimenten flexibilisering het vaakst kritisch zijn over:

'Ik kan bepalen hoe ik een toets afleg'	68 % (zeer) oneens
'Ik kan kiezen wanneer ik een toets afleg'	47 % (zeer) oneens
'Ik kan ervaring inbrengen zodat studie verkort'	42 % (zeer) oneens
'Ik kan eigen keuzes maken in mijn opleidingstraject'	39 % (zeer) oneens
'Informatie is duidelijk'	39 % (zeer) oneens
'Het is helder hoe ik een LUK moet aantonen'	29 % (zeer) oneens

3.1.8 Algemene tevredenheid

De algemene tevredenheid is zowel in 2017 en in 2018 gemeten met de slotvraag ‘Zou u uw opleiding aanbevelen aan anderen?’ In 2017 meldde ruim de helft van de respondenten dat zij hun opleiding aan anderen zouden aanbevelen en ruim een kwart zou dat (zeker) niet doen. In vergelijking met andere studentonderzoeken is dat laatste een hoog aandeel. Bij de redenen om de opleiding niet aan te bevelen, meldden respondenten in 2017 bij de experimenten flexibilisering dat er veel onduidelijkheden en organisatorische problemen waren en dat beloftes en verwachtingen met betrekking tot flexibel studeren niet waargemaakt werden. Ook werd de studielast nogal eens hoog gevonden.

Tabel 5: Zou u uw opleiding aanraden aan vrienden, familie of collega's?

	Beide		Flexibilisering		Vraagfinanciering		Totaal	
Nee, zeker niet	26	9%	155	6%	26	7%	207	7%
Nee, ik denk het niet	35	12%	210	9%	31	8%	276	9%
Misschien	60	21%	551	23%	97	26%	708	23%
Ja, ik denk het wel	99	35%	868	36%	146	40%	1.113	36%
Ja, zeker wel	63	22%	619	26%	68	18%	750	25%
Totaal (n)	283	100%	2.403	100%	368	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens 2018

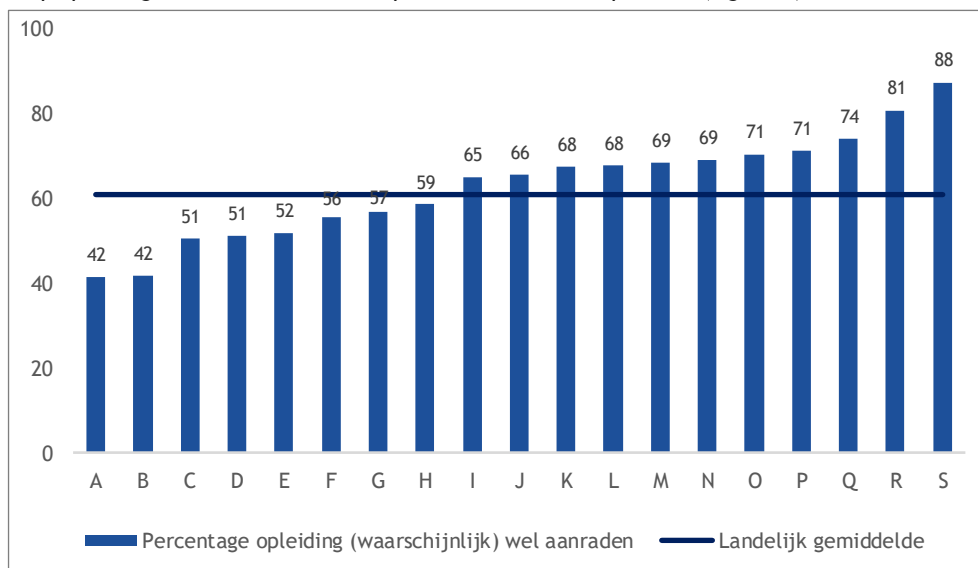
De resultaten van de enquête 2018 zijn vanwege responsverschillen zoals gezegd niet direct vergelijkbaar met de resultaten 2017. Maar in elk geval positief is dat het aandeel studenten dat meldt de opleiding (zeker) niet aan te bevelen aan anderen, in 2018 lager is dan in 2017 en nu voor alle respondenten op zestien procent ligt. Ruim 60 procent raadt de opleiding (waarschijnlijk) aan. Verschillen zijn niet heel groot, maar het beste scoren hier de opleidingen die alleen meedoen in de experimenten leeruitkomsten, met name vanwege een iets hoger aandeel dat de opleiding wel zou aanbevelen.

De overall beoordeling valt positiever uit dan mogelijk op basis van de voorgaande resultaten verwacht zou kunnen worden; in de voorgaande paragraaf is al gemeld dat op aspecten steeds ongeveer een vijfde deel ontevreden is, de overall ontevredenheid ligt daar dus wat onder. Uit dit onderzoek blijkt hiermee dat een deel van de studenten op onderdelen kritisch is over hun experimentopleiding, maar dat studenten per saldo vaak de opleiding toch wel aanbevelen aan anderen. Dit laat onverlet dat het aandeel dat de opleiding (waarschijnlijk) niet aanbeveelt hoger is (circa dubbel zo hoog) dan bij vergelijkbare andere opleidingen, buiten de experimenten. De komende jaren zal moeten blijken of het aanpakken van aanloopproblemen binnen opleidingen en de doorontwikkeling van flexibilisering leiden tot een verdere verbetering van de scores op dit vlak.

Verschillen overall tevredenheid naar sectoren en (type) hogescholen

Naar sector bezien zijn er geen heel grote, maar wel significante verschillen bij de tevredenheid. In de sectoren onderwijs en sociale studies worden de opleidingen vaker (denkt) niet aangeraden (18%) dan in de sectoren economie en zorg (12%). In de sector zorg wordt ook het vaakst de opleiding mogelijk of zeker wel aangeraden (69%), tegenover de sectoren onderwijs, sociale studies en techniek, waar dat aandeel tussen de 55 en 59 procent ligt (bron: studentenenquête 2018). De verschillen tussen flexibilisering en vraagfinanciering zijn zo gezegd klein en licht in het voordeel van de experimentopleidingen met alleen flexibilisering.

Bij de opleidingen die meedoen aan beide experimenten valt in de tabel hierboven nog op dat een relatief groot aandeel van de respondenten de opleiding (denkt) niet aanbeveelt (21%). Hierachter zitten grote verschillen tussen de twee instellingen die met een relatief grote groep studenten aan beide experimenten meedoen; de ene instelling scoort op deze vraagstelling relatief juist heel goed, de andere juist flink onder het gemiddelde. Voor individuele hogescholen en opleidingen zeggen de verschillen naar sector of experimentvorm dan ook weinig tot niets; de verschillen tussen hogescholen en opleidingen qua tevredenheid zijn groot. Het aandeel studenten dat de opleiding denkt of zeker wel te willen aanraden loopt per hogeschool uiteen van 42 procent tot ruim 80 procent (figuur 1).

Figuur 1: Percentage studenten dat de opleiding aanraadt aan anderen

Bezien naar bekostigingsstatus (nbi's versus bekostigde hogescholen) is er hierbij geen duidelijk patroon zichtbaar. Van de vier grote niet-bekostigde instellingen die deelnemen, scoren er twee duidelijk onder het gemiddelde (gemiddeld zou daar 51% de opleiding waarschijnlijk of zeker aanbevelen), de andere twee nbi's scoren juist duidelijk bovengemiddeld (gemiddeld zou daar 74% de opleiding waarschijnlijk of zeker aanraden).

Toelichting door 'niet aanbevelers'

Aan de studenten die op de vraag of zij hun opleiding aanbevelen aan anderen, het antwoord 'misschien', 'niet' of 'zeker niet' gaven, is gelegenheid gegeven om dat antwoord toe te lichten. Daarvan is in totaal door 1065 studenten gebruik gemaakt. Bij de interpretatie van deze open antwoorden dient er rekening mee te worden gehouden dat alle antwoorders in principe dus kritisch zijn over de opleiding, althans deze niet direct aanbevelen. De open antwoorden zijn inhoudelijk geanalyseerd en thematisch geordend. Veel antwoorden bevatten meerdere opmerkingen; die tellen dan ook vaker mee. Hieronder zijn de antwoorden opgenomen die in totaal 70 keer of vaker zijn genoemd (zie Tabel). Daarbij is bij deze analyse ditmaal het onderscheid genomen tussen de bekostigde hogescholen en de niet-bekostigde hogescholen. Al vaker is gemeld dat dit onderscheid grosso modo tot en met studiejaar 2017-2018 overlapt met het onderscheid tussen de experimenten flexibilisering en de experimenten vraagfinanciering.

Tabel 6: Toelichting van studenten die opleiding (misschien) niet aan anderen aanbevelen (percentage)

	NBI's	Bekostigde hogescholen	Alle hogescholen
Onduidelijkheden/communicatie	27	40	37
Organisatie/kinderziektes	11	30	24
Inhoud sluit niet aan op praktijk/verwachtingen	10	8	8
Onvoldoende begeleiding	10	10	10
Onvoldoende flexibel / geen maatwerk	8	14	12
Te weinig structuur	3	8	7
kwaliteit onderwijs/ docenten	9	7	8
Hoge studielast, werk/privé	14	15	15
Moet bij je passen	22	10	13
Overig	27	26	26
n	301	764	1.065

Uit de tabel is op te maken dat veruit het vaakst genoemd zijn onduidelijkheden, aanloopproblemen en kinderziektes die te maken hebben met de pioniersfase waarin de experimentopleidingen veelal zitten. Daarin zit wel een duidelijk verschil tussen de niet-bekostigde opleidingen en de bekostigde hogescholen. Bij de bekostigde hogescholen worden duidelijk vaker kinderziektes en onduidelijkheden gezien dan bij de nbi's. Dat is mede verklaarbaar omdat de experimenten flexibilisering (dominant bij de bekostigde hogescholen) een veel meer ingrijpende onderwijskundige verandering betreffen, waaraan zowel studenten als docenten moeten wennen en die ook kinderziektes met zich mee brengen. De nbi's zijn van oudsher actief met een mix van online leren en klassikaal onderwijs; voor nbi's die ook flexibiliseren conform het experiment flexibilisering kunnen veranderingen hierdoor voor studenten deels minder ingrijpend overkomen. Zichtbaar is ook dat nbi's binnen de experimenten gemiddeld gezien dichterbij huis zijn gebleven en (vooralsnog) gemiddeld minder invulling geven aan het beoogde flexibele onderwijsmodel op basis van leeruitkomsten; zij bieden vooral flexibiliteit binnen aanbodsturing, met een modulaire opzet, eigen tempo kunnen bepalen en dergelijke. Er kan dan ook niet gezegd worden dat flexibel onderwijs conform het experiment flexibilisering voor nbi's een makkelijker traject is dan voor de publieke hogescholen. Het lijkt er juist op dat (sommige) publieke hogescholen de beoogde flexibilisering relatief ambitieus hebben opgepakt met een korte invoeringstijd, wat in de praktijk dan wel soms tot extra aanloopproblemen en kritiek van studenten leidt. Dit wordt ondersteund door het volgende: tussen de publieke hogescholen zijn er forse verschillen in de open antwoorden van studenten. Bij enkele bekostigde hogescholen betreffen bijna alle opmerkingen onduidelijkheden en kinderziektes en is ook het aandeel studenten dat de opleiding niet zou aanraden aan anderen relatief hoog. Bij die hogescholen blijkt uit de instellingsgesprekken dat bij (sommige) opleidingen het flexibele concept relatief snel en relatief vergaand is ingevoerd. In de praktijk blijkt dan dat dit ten koste gaat van de duidelijkheid, dat het uitvoeringsproblemen geeft en dat een goede communicatie over het concept dan lastig is. Opmerkingen van studenten bij deze bekostigde hogescholen zijn bijvoorbeeld:

[...] lessen en afstuderen zijn vaak nog in de maak en erg onduidelijk. In mijn ogen is er te snel gestart met deeltijd aanbieden. Het was handiger geweest als het onderwijs klaar was geweest voordat studenten hieraan gingen deelnemen [...]

Het was een pilot jaar/ groep voor [...]. Er werd tussendoor zoveel veranderd dat het niet meer te doen was. Alle beloftes en doelen die voorafgaande aan de opleiding gedaan werden/ behaald zouden worden kon men niet na komen [...]

Bij opleidingen die dit betreft is in het afgelopen studiejaar soms het flexibele concept minder ambitieus gemaakt dan wel is het tijdspad voor de volledige invoering van het flexibele onderwijsconcept aangepast. Andere opleidingen die dit betreft groeien (met vallen en opstaan), met behoud van het concept, alsnog uit de kinderziektes. Deze resultaten benadrukken het belang van een zorgvuldige, waar nodig gefaseerde invoering van flexibele onderwijsconcepten, ondersteund door een adequate, optimale communicatie.

Toelichting uitvallers uit de experimentele opleidingen

Ten slotte is ook aan de respondenten die aangeven te willen stoppen met de experimentopleiding of die al gestopt waren, een toelichting gevraagd. In de enquête meldde acht procent van de respondenten (bij vraagfinanciering 10%) inmiddels gestopt te zijn met de opleiding of te willen stoppen. Dat aandeel is, zo is hiervoor al opgemerkt, geen betrouwbare schatting van de feitelijke uitval uit de experimentopleidingen, vanwege responsverschillen en doordat uitvallers mogelijk de enquête niet hebben ontvangen en respondenten die uitvallen na het invullen van de enquête evenmin meegeteld zijn. In deze groep hebben 239 studenten gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot het geven van een toelichting. Ook hierbij dient nadrukkelijk bedacht te worden dat bij (potentiële) uitvallers er een grote kans is om kritiek op de opleiding te horen. De tabel hieronder geeft de uitvalredenen weer die 30 keer of vaker zijn genoemd. Uit de resultaten blijkt dat privéredenen het vaakst genoemd worden bij de toelichting op de uitval; bij de private hogescholen worden die duidelijk vaker genoemd dan bij de bekostigde instellingen. Daarnaast is opnieuw zichtbaar dat veel studenten onduidelijkheden en kinderziektes noemen in hun toelichting op de (dreigende) uitval, het vaakst bij de bekostigde opleidingen. Veelgenoemd is ook dat de studielast hoog is en de opleiding lastig te combineren bleek met werk en privé. Dat zijn overigens ook redenen die deelnemers noemden bij de uitval uit een eerdere ho-opleiding.

Tabel 7: Toelichting van studenten bij (overwegen te) stoppen met de opleiding (percentage)

	NBI's	Bekostigde hogescholen	Alle hogescholen
Privéredenen	46	28	35
Onduidelijkheden/ communicatie	12	28	21
Organisatie/ kinderziektes	6	17	13
Inhoud sluit niet aan op praktijk/verwachtingen	12	15	14
Onvoldoende begeleiding	12	12	12
Onvoldoende flexibel / geen maatwerk	8	17	13
Hoge studielast, werk/privé	23	25	24
Overige redenen	25	55	32
n	101	138	239

3.2 Ontwikkeling tevredenheid volgens de Nationale Studentenenquête

Voor een aanvullende blik op de tevredenheid over de experimentopleidingen is een analyse gemaakt op het databestand van de Nationale Studentenenquête (NSE). Daartoe zijn de experimentopleidingen ten eerste vergeleken met alle vergelijkbare opleidingen (ruime vergelijking) bij alle hogescholen en ten tweede met vergelijkbare opleidingen bij hogescholen die met geen enkele opleiding meedoen in de experimenten (nauwe vergelijking). In de analyse is gekeken naar drie scores: (1) de tevredenheid over de studie in het algemeen, (2) de tevredenheid over de inhoud van de opleiding, en (3) de tevredenheid over de docenten. Relevant voor de onderhavige evaluatie is vooral de ontwikkeling van de scores in de afgelopen jaren. Vertoont de ontwikkeling van de tevredenheid bij de experimentopleidingen een afwijkend beeld en in welk opzicht?

Uit deze analyses (zie tabellen Bijlage C) blijkt dat er hooguit marginale verschillen zijn tussen het verloop van de NSE-scores in de totale experimentgroep en in de beide controlegroepen. Waar er in de experimentopleidingen over een bredere linie mogelijk meer ontevredenheid zou zijn, blijkt dat dus nu niet uit de resultaten NSE.

3.3 Reflectie hogescholen op resultaten studentenpeiling

Hogescholen hebben met name een toelichting gegeven op de enquêteresultaten voor hun instelling waaruit kritiekpunten voor hun instelling bleken. De toelichting was ten eerste nodig om de enquêteresultaten goed te interpreteren. Bijvoorbeeld is aangegeven dat veel studenten zich voorafgaand aan het intakegesprek vaak al oriënteren op mogelijkheden van vrijstellingen, zodat dit thema bij de start vaak niet ter sprake komt. Ten tweede is een duiding gegeven van eventuele ontevredenheid bij studenten. Daarbij is algemeen gesteld dat klachten van studenten over bijvoorbeeld onduidelijkheden herkenbaar zijn. Bij met name de experimenten flexibilisering zijn aanloopproblemen onmiskenbaar aanwezig. Soms hanteert de instelling of opleiding een groeimodel, waarbij de keuzeruimte aanvankelijk is beperkt. Sommige andere opleidingen zijn min of meer in het diepe gesprongen en hebben direct juist heel veel regie en keuzeruimte bij studenten gelaten. In de enquêteresultaten zijn die beide situaties goed zichtbaar, met name bij de open antwoorden: een deel van de ontevredenheid zit bij studenten die meer flexibiliteit hadden verwacht en een deel van de ontevredenheid zit bij studenten die juist meer structuur hadden verwacht.

In de instellingsgesprekken is voorts aangevoerd dat de experimenten leeruitkomsten, zoals al aangegeven, een grote verandering zijn, waar ook de administratieve en digitale systemen op aangepast moeten worden. Ook vergt het een gewenningsproces bij zowel docenten als studenten. Daarbij komt dat veel studenten starten met als referentiekader het traditionele onderwijs dat ze van vroeger kennen. In de praktijk blijkt dat het concept van leeruitkomsten, leerwegaafhankelijk toetsen en zelf regie nemen, relatief lastig is om goed uit te leggen. Daarbij komt dat door de groei van de instroom in veel experimentopleidingen er ook relatief veel nieuwe docenten moe(s)ten worden aangetrokken, voor wie het concept ook nieuw en ongewoon kan zijn.

Per saldo snappen geïnterviewden bij instellingen (bekostigd en niet-bekostigd) dat de experimenten flexibilisering ook weerstanden, kinderziektes en kritiek opleveren in de praktijk. Daarbij is opvallend dat in alle instellingsgesprekken, ongeacht de enquêteresultaten, alle betrokkenen positief waren en bleven over de ingeslagen richting. Ook bij de hogescholen waar de eerste experimentfase relatief veel kritiek van studenten oproept, is er onverminderd vertrouwen in de richting en het belang van de experimenten leeruitkomsten/flexibilisering.

4 Ervaringen en tevredenheid bij werkgevers

Een volgend ankerpunt in de beoordeling van de experimenten is de samenwerking en afstemming (vraagsturing) vanuit opleidingen met werkgevers en de tevredenheid bij werkgevers over de experimentopleidingen. Beide experimenten zetten in op een verbeterde samenwerking en co-creatie met werkgevers. Voor vraagfinanciering geldt specifiek dat uitgangspunt is dat werkgevers meebetalen aan de opleiding.

Om het perspectief bij werkgevers te onderzoeken is in 2017 een eerste vragenlijst uitgezet bij (een nog beperkt aantal) werkgevers. In 2018 is dat herhaald door via alle hogescholen werkgevers te benaderen. Omdat niet alle hogescholen de mailadressen van contactpersonen bij werkgevers administreren, is een deel van de werkgevers bereikt door aan studenten te vragen om de vragenlijst door te mailen aan hun werkgever. Dat levert vermoedelijk wel een bias op in de respons, doordat studenten de vragenlijst waarschijnlijk alleen zullen doormailen als ze hun opleiding met de werkgever hebben afgestemd. Bijvoorbeeld werknemers die zich willen omscholen naar ander werk en dat niet aan hun werkgever hebben gemeld of willen melden, zullen de vragenlijst waarschijnlijk niet doormailen. Ook zit er een mogelijke bias in de resultaten doordat instellingen vooral mailadressen hebben aangeleverd van werkgevers waarmee ze (goede) contacten hebben. De resultaten in dit hoofdstuk bieden hiermee wel inzicht in de ervaringen bij werkgevers, maar bieden waarschijnlijk geen representatief beeld.

Hierna volgen eerst de resultaten van de werkgeverspeiling. Daarna is kort weergegeven wat in de instellingsgesprekken is gemeld over de samenwerking met werkgevers.

4.1 Peiling werkgevers

De eerste peiling in 2017 leverde globaal op dat per saldo ruim de helft van de bevroegde werkgevers (zeer) tevreden was over de opleiding, de overige oordeelden meestal neutraal (tevreden noch ontevreden). Werkgevers hadden in 2017 vooral moeite met onduidelijkheden over de opleiding. Die onduidelijkheden leken in 2017 verband te hebben met de pioniersfase van opleidingen in de experimenten leeruitkomsten.

De resultaten van de vervolgpeiling 2018 is hierna samengevat weergegeven. Kanttekening vooraf is dat ongeveer de helft van de 243 respondenten in de sector Gezondheids- en welzijnzorg actief is. Een zesde deel heeft ervaring met het experiment vraagfinanciering, het merendeel van de respons betreft dus de experimenten leeruitkomsten. De respons betreft voorts relatief grote organisaties; de gemiddelde omvang is bijna 2.000 personeelsleden (zie tabellen Bijlage B).

4.1.1 Betrokkenheid bij opleidingstraject en motieven

Motieven

Bij de motieven om de opleiding van de werknemer te ondersteunen, worden twee (algemene) motieven duidelijk het vaakst genoemd (tabel Bijlage B): ruim 60 procent van de werkgevers kruist aan dat de opleiding 'bijdraagt aan een beter functioneren in de huidige functie' en 'bijdraagt aan de algemene inzetbaarheid van de medewerker(s)'. Andere, meer specifieke redenen worden veel minder vaak aangekruist: een derde deel vindt de opleiding noodzakelijk voor de medewerker om de functie uit te kunnen blijven voeren, een kwart kruist aan dat de opleiding nodig is vanwege een (aankomende) promotie naar een hogere functie.

Begeleiding naar ander werk in dezelfde sector (12%) of ander werk buiten de sector (3%) worden weinig aangekruist als motieven. Onverlet de geringe responsaantallen bij vraagfinanciering, blijken bij deze resultaten geen verschillen tussen de experimenten flexibilisering en vraagfinanciering.

De resultaten geven samengevat aan dat voor werkgevers de algemene ontwikkeling en de algemene inzetbaarheid van de werknemers vaak het belangrijkste motief is. Een directe aanleiding (noodzakelijk voor functie-uitoefening, voor promotie of voor herplaatsing) speelt minder vaak een rol. Deze resultaten contrasteren in zekere zin met de verklaring van brancheorganisaties bij de start van de experimenten over het belang dat een hbo-diploma behaald wordt. Enigszins opvallend is hierbij nog dat de enquêteresultaten voor een gereguleerde sector als de zorg (waar formele diploma's relatief van veel belang zijn) niet wezenlijk anders zijn. Het aandeel werkgevers in de zorgsector dat in de enquête stelt dat het hbo-diploma noodzakelijk is voor het functioneren in een functie of vanwege een promotie naar een andere functie, ligt zelfs (iets) lager dan bij de werkgevers in de andere sectoren.

Betrokkenheid werkgever bij opleidingskeuze

Gevraagd is naar de betrokkenheid bij de keuze voor de opleiding van de medewerker. Uit de antwoorden blijkt dat er vaak (ongeveer driekwart van de gevallen) overleg is geweest tussen werkgever en werknemer(s) over de opleiding; meestal kiest de werknemer dan wel uiteindelijk zelf. Bij ongeveer een kwart van de respondenten is het de werkgever die bepaalt of kiest (tabel Bijlage B).

Vervolgens is nagegaan hoe bewust een opleiding wordt uitgekozen, c.q. of er verschillende opleidingen met elkaar zijn vergeleken alvorens een opleiding uit te kiezen. Ruim de helft meldt dat inderdaad meerdere opleidingen zijn vergeleken; een derde zegt van niet en de rest weet het niet (tabel Bijlage B).

Belang flexibiliteit en kosten van de opleiding

Ongeveer de helft van de respondenten vindt de flexibiliteit een (grote) rol spelen bij de keuze voor de opleiding; voor een kwart speelt het een kleine tot geen rol (tabel Bijlage B). De kosten van de opleiding zijn voor een kwart van de respondenten belangrijk, ongeveer de helft vindt dit geen zwaarwegend punt (tabel Bijlage B). Aan de werkgevers met medewerkers in een opleiding met vraagfinanciering is gevraagd of ze de extra kosten zouden betaald hebben, als er geen vouchers beschikbaar waren. Dan antwoordt een kleine meerderheid dat ze dat hooguit gedeeltelijk zouden doen. Vrijwel niemand stelt dat dan voor een andere opleiding was gekozen, een minderheid zou dat wel misschien doen (tabel Bijlage B). De responsaantallen zijn hier echter klein, zodat hieraan geen harde conclusies verbonden kunnen worden. Per saldo kan gesteld worden dat flexibel leren voor werkgevers aantrekkelijk is en derhalve ook kan leiden tot de keuze voor een flexibele opleiding. Dat wordt ook bevestigd in de gesprekken met werkgevers die in 2017 zijn gevoerd; daarin bleek bijvoorbeeld dat flexibele opleidingsmogelijkheden voor werknemers die veel in het buitenland zitten of onregelmatig werken, welkom zijn. Wat betreft de kosten en de impact van de vouchers is het beeld wisselend: veel werkgevers vinden de opleidingskosten geen zwaarwegend punt, maar als vouchers zouden wegvallen blijkt er desgevraagd geen grote bereidheid om de extra kosten (geheel) te dragen. Kanttekening is hierbij dat een rechtstreekse vraag naar 'wat zou u doen als... (er geen vouchers zouden zijn)?' beperkingen kent; voor een betrouwbaarder beeld van de feitelijke investeringsbereidheid van werkgevers en het additionele scholingseffect van vouchers, is een gerichte onderzoeksopzet nodig.

Ondersteuning

Voorts is aan de werkgevers gevraagd of en hoe ze de medewerker(s) in de opleiding ondersteunen. Het meest genoemd is een bijdrage in de opleidingskosten (door ruim driekwart) en ook leren op de werkplek en inhoudelijke begeleiding is vaak aangekruist (bij 70% van de respondenten). Het minst vaak, maar toch nog bij 62 procent van de respondenten, is er een vorm van studieverlof (zie de tabellen in Bijlage B).

Deze resultaten tonen een grotere mate van ondersteuning dan uit de studentenenquête blijkt. Dit komt, zoals al aangegeven, waarschijnlijk doordat in de respondentengroep de werkgevers die goede banden hebben met de hogeschool en relatief nauw betrokken zijn bij het opleiden van hun werknemers, oververtegenwoordigd zijn.

Samenwerking en co-creatie

Een belangrijk aspect is de samenwerking van werkgevers met opleidingen bij de ontwikkeling of de invulling van de opleiding van de medewerker(s). In de enquête geeft een kleine minderheid aan dat er een (zeer) sterke samenwerking was. Bij de experimenten flexibilisering meldt ongeveer 60 procent dat er (helemaal) geen samenwerking was; in de kleine groep respondenten met vraagfinanciering meldt ongeveer 80 procent dat er (helemaal) geen samenwerking was (tabel Bijlage B). In deze groep respondenten komt wel relatief veel voor dat er nadere afspraken zijn gemaakt met de opleiding over het groepsgewijs opleiden van medewerkers; ongeveer een kwart van de respondenten meldt dat die afspraken zijn gemaakt (tabel Bijlage B). Als die afspraken inderdaad zijn gemaakt, leidt dat vaak (40 tot 50% (zeer) sterk, circa 40% redelijk) ook tot trajecten op maat, qua vorm/organisatie wat vaker dan qua inhoud.

4.1.2 Tevredenheid

De tevredenheid op aspecten en de overall tevredenheid is apart bevraagd. Aan respondenten is allereerst een aantal kenmerken van de opleiding die medewerkers volgen, voorgelegd. Resultaten daarvan zijn als volgt (tabel Bijlage B):

Inhoudelijke aansluiting op de beroepspraktijk: Hierover is ruim de helft (57%) tevreden of zeer tevreden.

Samenwerking vanuit de opleiding met het bedrijf: Op dit punt is de tevredenheid het laagst, tezamen met de tevredenheid over de informatieverstrekking. Ongeveer een derde deel is (zeer) tevreden en een vrij grote groep (ruim een kwart) is (zeer) ontevreden.

Informatieverstrekking vanuit de opleiding: Zoals gezegd is hier de tevredenheid ook relatief laag, met 30 procent (zeer) tevreden en een derde deel dat (zeer) ontevreden is.

Benutten van de werkplek als leerplek door de opleiding: Hier ligt de tevredenheid weer boven de 50 procent, met een laag aandeel dat (zeer) ontevreden is.

Flexibiliteit van de opleiding qua vorm, inhoud en tempo: De flexibiliteit qua vorm, inhoud en tempo scoren ongeveer hetzelfde: iets minder dan de helft (rond de 45%) is op deze punten (zeer) tevreden.

Samengevat zijn werkgevers vaak tevreden over de flexibiliteit en de aansluiting op de beroepspraktijk van opleidingen, maar zijn ze vaak kritisch op de concrete samenwerking met opleidingen en op de informatieverstrekking vanuit de opleidingen.

Overall tevredenheid

Gevraagd naar de algemene tevredenheid over de experimentopleidingen, geeft ongeveer de helft van de respondenten aan (zeer) tevreden te zijn. De overige werkgevers geven meestal een neutrale score; minder dan tien procent is echt (zeer) ontevreden (bron: werkgeversenquête 2018), met geringe verschillen tussen de beide experimenten. Aan respondenten is vervolgens gelegenheid gegeven om hun antwoord op deze vraag toe te lichten. Daarvan hebben 46 werkgevers gebruik gemaakt. Uit die open antwoorden kan worden geconcludeerd dat ontevredenheid meestal onduidelijkheden, onverwachte aanpassingen en gebrek aan contact met de opleiding betreft. Een derde deel van de open antwoorden is positief over de opleiding.

4.1.3 Ervaren verschillen tussen experimenten en andere opleidingen

Aan werkgevers is gevraagd of ze verschillen zien tussen andere, 'gewone' hbo-opleidingen en de experimentopleiding(en) waaraan de medewerker(s) deelneemt/deelnemen. Deze vraag heeft vooral betrekking op de experimentopleidingen leeruitkomsten/flexibilisering. Bij die experimenten ziet ruim de helft (58%) van de respondenten verschillen (bron: werkgeversenquête 2018). Werkgevers konden vervolgens dit antwoord nader toelichten. Hiervan hebben 64 werkgevers gebruik gemaakt. Uit die open antwoorden is te concluderen dat de verschillen die werkgevers zien ten opzichte van andere (niet experimentele deeltijd en duale) opleidingen vooral zijn dat:

- flexibel hoger onderwijs meer zelfstandigheid vergt van studenten;
- de experimenten meer maatwerk mogelijk maken;
- bijdragen aan een betere aansluiting op de voor de praktijk belangrijke kennis.

4.2 Instellingen en opleidingen over samenwerking met werkgevers

De landelijke projectgroep flexibilisering (OCW, NVAO en Inspectie van het Onderwijs) rapporteerde in 2018 dat werkgevers tevreden zijn over de flexibilisering; leeruitkomsten worden herkenbaar en relevant voor de beroepspraktijk gevonden en werkgevers zijn meestal betrokken geweest bij de ontwikkeling daarvan door inhoudelijke input en/of feedback te leveren. Ook zijn contacten tussen opleiding en werkgever geïntensiveerd rondom het werkend leren in opleidingen. Toch ziet de projectgroep nog veel ruimte voor groei wat betreft de betrokkenheid van werkgevers en het gebruik van werkend leren op maat in de opleidingstrajecten. Ook uit de instellingsgesprekken die door ResearchNed in het kader van de voorliggende evaluatie zijn gevoerd, bleek dat. Directe vraagsturing lijkt er nog beperkt uit te komen. Wel zijn de leeruitkomsten in het algemeen afgestemd met het werkveld (onder meer via de werkveldadviescommissies), maar dat gebeurt in principe bij elke opleiding. Bij de directe afstemming over maatwerk, onderwijs op locatie en co-creatie is niet direct een impuls waarneembaar. Dit is in lijn met de ervaringen bij bekostigde hogescholen met vraagfinanciering; co-creatie bleek bij bekostigde hogescholen geen extra instroom op te leveren en aan opleiden op de locatie van de werkgever was vaak weinig behoefte. Per saldo is in de instellingsgesprekken gemeld dat de afstemming met werkveld wisselt; soms is er een nauwe afstemming en samenwerking, vaak is er een versnipperd werkveld. Daardoor is het vaak lastig om tot een gestructureerd overleg te komen en zijn er bovendien in dat versnipperde veld vaak heel verschillende wensen en behoeften.

5 Impact experimenten op de deelname aan hoger onderwijs

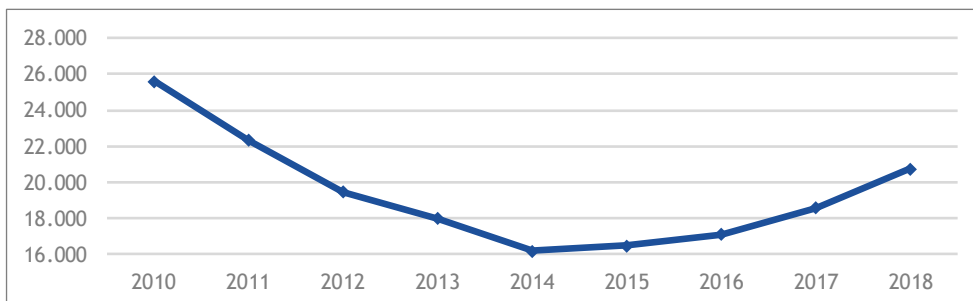
Dit hoofdstuk vat samen wat thans, op basis van de tussenevaluatie, kan worden gezegd over de effecten van de experimentopleidingen op de deelname aan hoger onderwijs. In paragraaf 5.1 is op basis van stroomgegevens in beeld gebracht hoe de deelname aan de opleidingen in de experimenten flexibilisering bij bekostigde hogescholen zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld, ook in vergelijking tot andere opleidingen. Paragraaf 5.2 bevat een vergelijkbare analyse voor de opleidingen met vraagfinanciering bij de niet-bekostigde instellingen, op basis van door deze instellingen aangeleverde administratieve gegevens. In paragraaf 5.3 is ten slotte samengevat wat opleidingen en instellingen zelf waarnemen aan effecten op de deelname en wat uit de studenten- en werkgeversenquêtes is af te leiden over de impact op deelname en rendementen. Paragraaf 5.4 bevat de conclusies van dit hoofdstuk.

5.1 Instroom in experimenten flexibilisering

In de navolgende paragraaf is de instroom in de deeltijd en duale opleidingen en daarbinnen de experimentopleidingen geanalyseerd. Het geeft een beeld van de relatieve ontwikkeling van de instroom in de experimentopleidingen. Allereerst wordt hieronder ingegaan op DUO-data met betrekking tot de bekostigde opleidingen, vervolgens op DUO-data ten aanzien van vraagfinanciering en ten slotte op (historische) cijfers van niet-bekostigde instellingen.

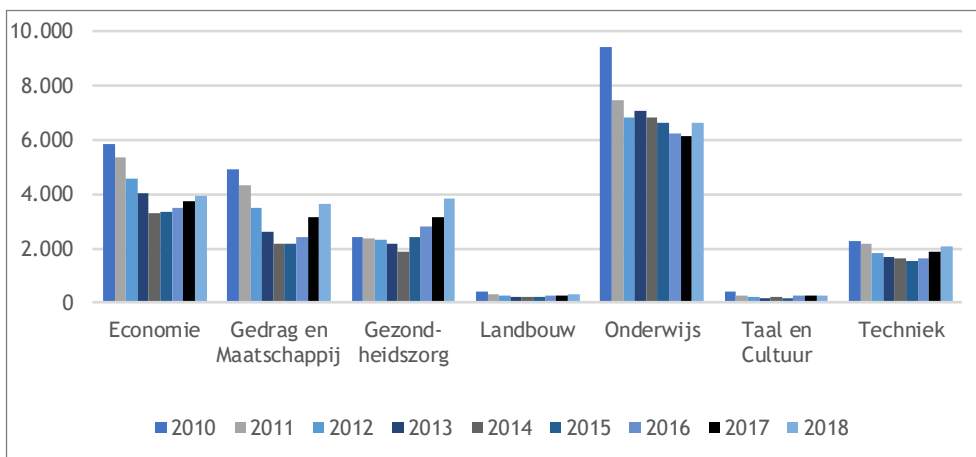
5.1.1 Ontwikkeling algemeen bekostigd deeltijd en duaal hoger beroepsonderwijs

De totale instroom (inclusief studenten die al eerder ingeschreven stonden bij een ho-opleiding) aan alle bekostigde deeltijd en duale hbo-opleidingen zit vanaf 2014 weer in de lift, na een forse en gestage daling van de instroom in de jaren daarvoor (zie figuur 2).

Figuur 2: Totale instroom deeltijd en duale opleidingen, 2010-2018

Figuur 3 heeft het aantal ingestroomde studenten over de gehele deeltijd en duaal-opleidingen naar inschrijvingsjaar en sector weer. Bezien per sector is bijna overal zichtbaar dat er na jaren van daling weer een stijging is van de instroom. Alleen in de sector onderwijs is de instroom in de deeltijd en duale opleidingen na 2014 lange tijd blijven dalen en is pas in 2018 weer een groei te zien.

Figuur 3: Het aantal ingestroomde studenten over de gehele deeltijd en duaal-opleidingen naar inschrijvingsjaar en sector

5.1.2 Ontwikkeling instroom experimentopleidingen leeruitkomsten

Hierna zijn de instroomgegevens van deeltijd- en duale opleidingen weergegeven, zowel in totaal als per sector, en zowel bij experimentopleidingen als bij controle-opleidingen (niet deelnemende, maar soortgelijke opleidingen). De stroomgegevens op basis van DUO zijn alleen voor de bekostigde instellingen beschikbaar. De ontwikkeling van de instroom bij de niet-bekostigde instellingen is in de navolgende paragraaf apart beschreven. De navolgende analyse in deze paragraaf betreft dus enkel de bekostigde hogescholen en daarbinnen de experimenten leeruitkomsten. De experimenten vraagfinanciering zijn gering qua volume bij de bekostigde hogescholen en door de andere wijze van inschrijven (per module in plaats van voor de opleiding) zijn de beschikbare data bovendien minder goed vergelijkbaar. Voor de experimenten vraagfinanciering bij de bekostigde hogescholen is de trend samengevat negatief. De trend voor vraagfinanciering bij de niet-bekostigde hogescholen is verderop beschreven.

Kanttekening bij de resultaten voor de experiment- en controlegroep is dat de ontwikkeling soms afwijkt van de landelijke trend in de ontwikkeling van de deelname in een sector. Hiervoor zijn twee verklaringen te geven. Ten eerste is er mogelijk een selectie-effect: de experimentgroep en de controlegroep (verwante opleidingen) kunnen bestaan uit andere opleidingen dan in een volledig opleidingsdomein. Ten tweede is de selectie van opleidingen gefixeerd op 2017; andere, nieuwe opleidingen buiten de experimenten kunnen bijdragen aan de landelijke groei in de instroom, maar vallen buiten deze analyse. Het gaat bij de analyse primair ook om het verschil in ontwikkeling tussen de experiment- en controlegroep.

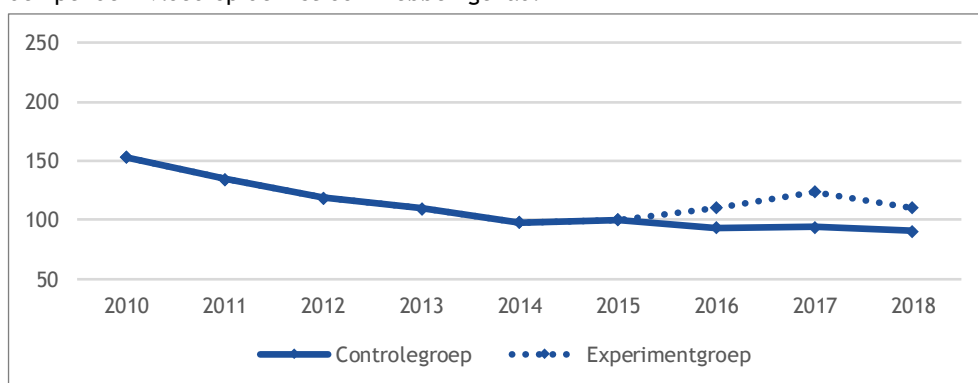
Experimentgroep en controlegroep

In de tussenevaluatie zijn aanvankelijk twee controlegroepen gehanteerd. De eerste controlegroep bestond uit vergelijkbare opleidingen buiten de experimenten bij alle hogescholen. De alternatieve controlegroep bestond uit vergelijkbare opleidingen bij enkel de hogescholen die met geen enkele opleiding meedoen in de experimenten. Dit is gedaan omdat bij hogescholen die meedoen in de experimenten er vaak een bredere flexibiliseringslag gaande is, waar ook opleidingen buiten de experimenten invloed van kunnen ondervinden. Zo is er bij een deelnemende hogeschool het voorbeeld van een deeltijd opleiding die niet meedoet in de experimenten flexibilisering, omdat die opleiding al heel flexibel en vraaggericht zou zijn. Anderzijds kunnen ook hogescholen die niet meedoen in de experimenten toch heel ambitieus zijn wat betreft de flexibilisering van het onderwijs en de ontwikkeling van het duale en deeltijd onderwijs. Een zuivere vergelijking van experiment- en controlegroepen is hierdoor lastig. In de voorliggende analyse zijn de beide controlegroepen samengevoegd tot één controlegroep; dit is gedaan omdat in sommige gevallen de (alternatieve) controlegroep te klein werd, mede door mutaties in het opleidingsaanbod.

Totaalbeeld deeltijd en dual experimenten flexibilisering

Bij een vergelijking van de instroom in de experimentopleidingen flexibilisering bij de bekostigde hogescholen blijkt dat de instroom in de experimentopleidingen wat harder is gegroeid dan in de controlegroep, met name in de eerste twee experimentjaren (zie figuur 4). In de experimentgroep is er vanaf 2016 eerst een substantiële groei te zien van de instroom en duidelijk sterker dan bij de controlegroep, maar in het afgelopen jaar is er weer een afname van de instroom richting het instroomniveau 2016. De experimentopleidingen doen het per saldo in de periode 2016-2018 dus wel beter qua instroom dan de controlegroep, maar de verschillen zijn anno 2018 klein.

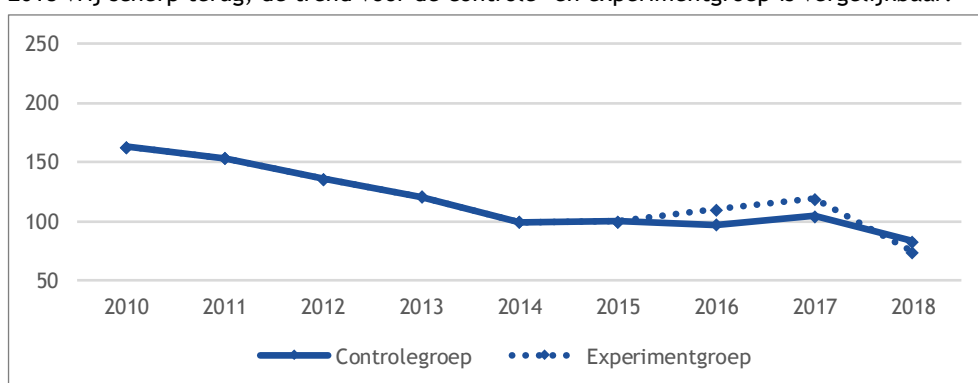
Het beeld sluit aan bij de indrukken uit de instellingsgesprekken. Vaak is opgemerkt dat de snelle groei van experimentopleidingen een extra druk op de organisatie zette en dat er een beheerste groei is nagestreefd. Ook kunnen de door studenten gesignaleerde aanloopproblemen annex kinderziekten een (tijdelijke) dempende invloed op de instroom hebben gehad.

Figuur 4: Instroom studenten naar inschrijvingsjaar (geïndexeerd op 2015) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

Beeld per sector

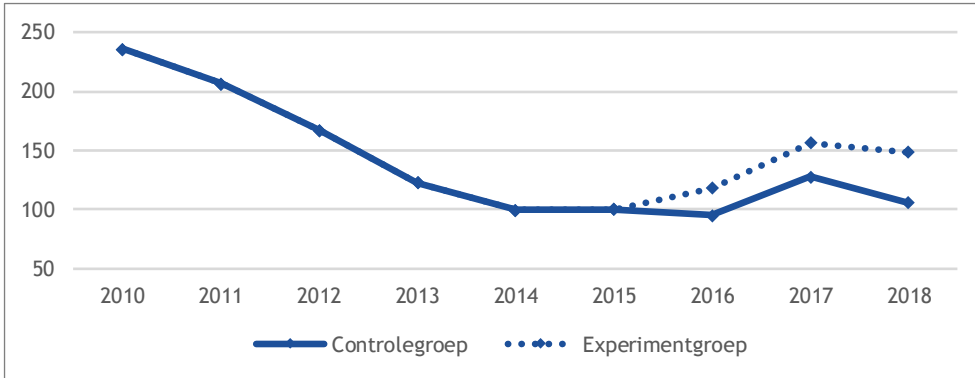
Het beeld per sector varieert; in de meeste sectoren laten de experimentopleidingen wel een (iets) grotere stijging zien qua instroom dan de controlegroep. De figuren per sector zijn hieronder weergegeven. In de sector Economie (figuur 5) loopt bij zowel de experimentopleidingen als de controlegroep de instroom in 2018 vrij scherp terug; de trend voor de controle- en experimentgroep is vergelijkbaar.

Figuur 5: Instroom studenten binnen sector Economie naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

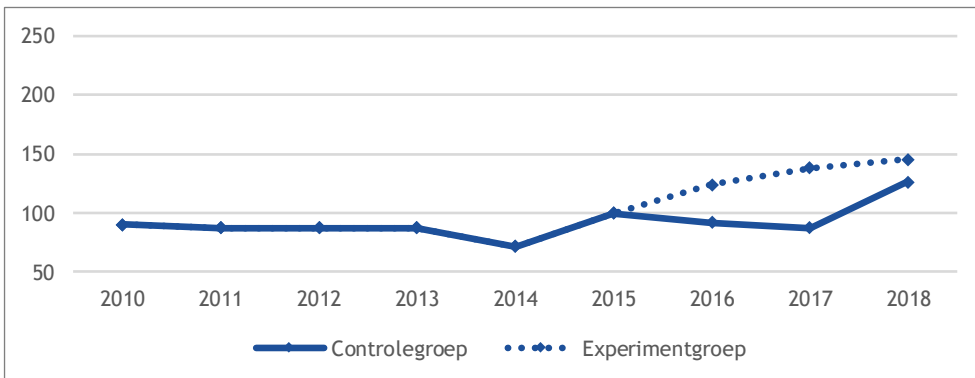
In de sector Gedrag & Maatschappij is de trend qua instroom in de experiment- en in de controlegroep ook goed vergelijkbaar en presteert de experimentgroep wel beter in de afgelopen drie jaren (figuur 6).

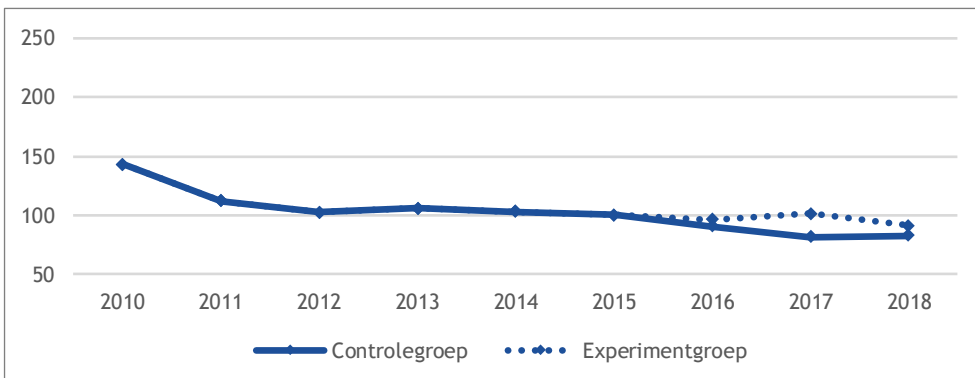
Figuur 6: Instroom studenten binnen sector Gedrag & Maatschappij naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

In de sector Gezondheidszorg is de trend in de controlegroep aanvankelijk duidelijk beter, maar loopt het in 2018 weer naar elkaar toe. De overall ontwikkeling is duidelijk positief (figuur 7).

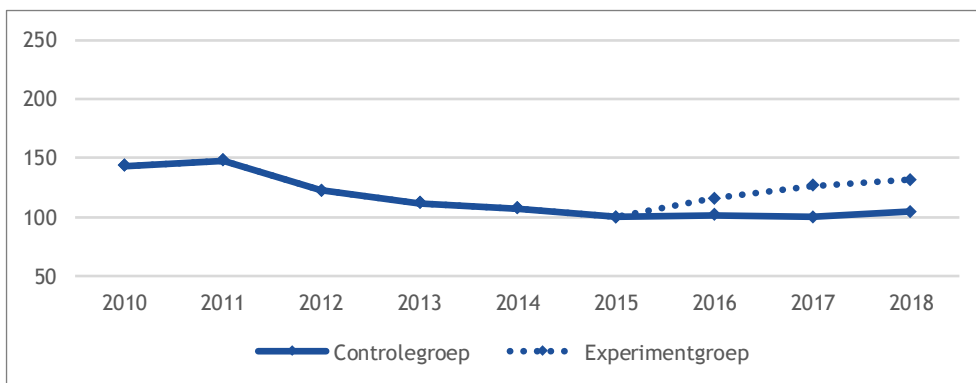
Figuur 7: Instroom studenten binnen sector Gezondheidszorg naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

In de sector Onderwijs (figuur 8) is er zowel in de experimentgroep als in de controlegroep een vlakke ontwikkeling en presteert de experimentgroep in 2018 maar iets beter dan de controlegroep.

Figuur 8: Instroom studenten binnen sector Onderwijs naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

In de sector Techniek (figuur 9) is er in de experimentgroep in de afgelopen drie jaar een duidelijk betere instroomontwikkeling te zien dan in de controlegroep.

Figuur 9: Instream studenten binnen sector Techniek naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)

5.1.3 Uitval en switchen bij experimentopleidingen bekostigde hogescholen

Over uitval, switchgedrag en diplomarendementen bij de experimentopleidingen is op grond van de beschikbare data nog betrekkelijk weinig te zeggen. Onderstaande tabel laat zien dat de retentie (geen uitval) en de uitval uit het gehele hoger onderwijs (stop opleidingstraject) na studiejaar 1 zowel bij de opleidingen die in 2016-2017 gestart waren in het experiment flexibilisering als in de controlegroep een redelijk grillig verloop hebben. Positief is te noemen dat in de groep studenten die in studiejaar 2016-2017 als eerste deelnemers in de experimenten flexibilisering startten, noch de retentie noch de uitval na het eerste jaar in negatieve zin afwijken van de scores in eerdere jaren en van de scores in de controlegroep.

Tabel 8: Switch en uitval experiment- en controlegroep na studiejaar 1 (%)

	Controlegroep				Experimentopleidingen			
	Geen uitval	Switch binnen instelling	Uitval uit instelling	Uitval uit ho	Geen uitval	Switch binnen instelling	Uitval uit instelling	Uitval uit ho
10-11	70,4	1,2	2,4	26,1	65,5	2,0	2,3	30,2
11-12	68,6	1,5	1,8	28,1	69,3	2,8	1,6	26,3
12-13	70,4	1,8	2,4	25,4	75,6	1,4	1,9	21,2
13-14	71,1	1,0	1,9	25,9	78,1	0,5	1,0	20,4
14-15	72,3	1,7	1,7	24,2	77,0	0,3	2,0	20,7
15-16	75,2	0,9	1,3	22,6	73,4	0,0	2,6	24,0
16-17	74,2	0,7	1,3	23,8	74,1	1,3	2,0	22,6

Experimentgroep: opleidingen die in 2016 zijn gestart met experimenten leeruitkomsten

5.2 Ontwikkeling instroom opleidingen vraagfinanciering

Bij de bekostigde opleidingen staat zoals al gemeld de deelname aan opleidingen met vraagfinanciering onder druk, vanwege de negatieve concurrentiepositie van deze opleidingen tegenover wel bekostigde opleidingen. Opleidingen en instellingen melden voor het lopende studiejaar 2018/19 een (vaak sterke) afname van de instroom. De definitieve instroomcijfers voor 2018/19 zijn nog niet beschikbaar, omdat bij de experimentopleidingen een instroom gedurende het hele studiejaar mogelijk is (dus in principe tot augustus 2019). In de instroomcijfers tot en met studiejaar 2017/18 is de afname van de instroom nog niet goed te zien, maar is wel zichtbaar dat de vouchers in de eerste experimentjaren in elk geval geen duidelijke positieve impuls hebben bij de bekostigde hogescholen.

Tabel 9: Instroom opleidingen vraagfinanciering bekostigde hogescholen, 2010-2018

Opleidingen	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18
Techniek/ICT, totalen	108	137	146	152	172	158	154*	147
Zorg en Welzijn, totalen	224	193	204	159	132	136	194	195*

Bron: 1CHO/DUO. Alleen opleidingen die in studiejaar 2010/11 reeds instroom kenden. *: eerste experimentjaar.

Bij de experimentopleidingen is bij de niet-bekostigde opleidingen een deelname-effect te verwachten, omdat de vouchers de netto prijs van de opleiding verlagen. De navolgende analyse is toegespitst op de deelname aan opleidingen met (ook) vraagfinanciering bij de niet-bekostigde instellingen¹⁰.

De analyse van effecten is bij de nbi's relatief lastig omdat alleen cijfers die instellingen zelf beschikbaar stellen in de analyse betrokken kunnen worden; er is niet zoals bij de bekostigde hogescholen een onafhankelijke databron (DUO). De niet-bekostigde hogescholen zitten thans wel in een proces van aansluiting bij BRON (DUO); de beschikbaarheid van volledige cijfers is er echter pas vanaf 2019. De data-aanlevering vanuit de niet-bekostigde instellingen ten behoeve van dit onderzoek was wisselend van aard en kwaliteit en niet alle verzamelde informatie, bijvoorbeeld over diplomarendementen en deelname in het verleden, was voldoende eenduidig en compleet om er over te rapporteren. Laatste aandachtspunt is dat het bij de nbi's niet mogelijk is om de resultaten te vergelijken met een controlegroep in het niet-bekostigde onderwijs, wederom omdat instroomcijfers van een mogelijke controlegroep niet openbaar zijn. Dat betekent dat enkel op basis van de instroomcijfers in het experiment vraagfinanciering bij de nbi's nog geen harde uitspraken kunnen worden gedaan over (de omvang van) de groei. Wel kan de ontwikkeling in de instroom bij de nbi's worden vergeleken met de ontwikkeling van de instroom bij bekostigde instellingen.

Aantallen deelnemers vraagfinanciering bij bekostigde en niet-bekostigde hogescholen

In totaal nemen 3.911 deelnemers deel aan vraagfinanciering. Bezien naar het aantal ingeschreven unieke deelnemers wordt duidelijk dat de deelname aan vraagfinanciering voor bijna 90 procent de niet-bekostigde instellingen betreft. Bij de bekostigde hogescholen steekt Avans Hogeschool er bovenuit en zit de deelname voor het overige bij een handvol hogescholen. Bij de niet-bekostigde instellingen gaat het om vier instellingen waar de overgrote bulk (97%) van de deelname zit.

Tabel 10: Uniek aantal deelnemers vraagfinanciering per instelling: bekostigde hogescholen

	Deelnemers
Avans Hogeschool	163
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	88
NHL Stenden Hogeschool	68
Hanzehogeschool Groningen	48
Saxion Hogeschool	33
Fontys Hogescholen	17
Christelijke Hogeschool Windesheim	14
HZ University of Applied Sciences	10
Christelijke Hogeschool Ede	4
Totaal	445

Bron: DUO, stand januari 2019.

¹⁰ De opleidingen bij nbi's die enkel meedoen aan het experiment *flexibilisering* zijn niet apart nader geanalyseerd op instroomontwikkeling. Reden is dat het bij deze opleidingen ten eerste gaat om een relatief kleinschalige en nieuwe opleiding van de Fotovakschool; omdat dit een nieuwe opleiding betreft heeft het geen zin een instroomanalyse te maken. Voor het overige gaat het om een aantal opleidingen van enkel de LOI; hier is geen nadere analyse op gemaakt, omdat de resultaten mogelijk meer zeggen over de LOI dan over het experiment leeruitkomsten; ook ontbreken (betrouwbare) data.

Tabel 11: Uniek aantal deelnemers vraagfinanciering per instelling; niet-bekostigde instellingen

Niet-bekostigde instellingen	Deelnemers
Hogeschool NCOI	1.061
LOI	934
Stichting NTI Hogeschool	813
Stichting Hoger Onderwijs NOVI	564
Hogeschool Dirksen B.V.	41
Capabel Hogeschool	38
Stichting Hogeschool Scheidegger	15
Totaal	3.466

Bron: DUO, stand januari 2019.

Aantallen vouchers

De aantallen uitbetaalde vouchers per tijdsperiode geven inzicht in de ontwikkeling van de vraagfinanciering per instelling in de tijd (zie Tabel). Uit de tabel blijkt ten eerste dat vraagfinanciering bij de nbi's na een relatief bescheiden start qua aantallen vouchers in studiejaar 2016-2017, in het studiejaar 2017-2018 sterk toeneemt¹¹. In het eerste deel van studiejaar 2018-2019 gaat de groei verder en ligt het aantal uitbetaalde vouchers 67 procent boven de vergelijkbare periode in studiejaar 2017-2018 (1803 vouchers in sept-nov 2018 versus 1076 vouchers in sept-nov 2017). Die groei komt uiteraard mede doordat er in de eerste jaren van het experiment er elk studiejaar een nieuw cohort studenten bijkomt; er zijn nog nauwelijks afstudeerders in de opleidingen met vraagfinanciering.

Bij de bekostigde hogescholen is er qua aantallen betaalde vouchers ook een groei na studiejaar 2016-2017, maar duidelijk minder dan bij de nbi's en is er in studiejaar 2018-2019 eerder een stabilisatie zichtbaar (van 155 naar 175 betaalde vouchers in de periode sept-november in de studiejaren 2017-2018 en 2018-2019). Omdat er ook hier vooralsnog steeds een cohort bij komt, duidt stabilisatie in dit geval op achteruitgang van de instroom en/of op uitval (een extra cohort levert immers nauwelijks extra betaalde vouchers op).

Tabel 12: Voorlopige aantallen betaalde vouchers, per kwartaal, per instelling, t/m november 2018: bekostigde hogescholen

	Studiejaar 2016-2017				Studiejaar 2017-2018				2018-19	Totaal
	Sept 16- nov 16	Dec 16- feb 17	Mrt 17- mei 17	Juni 17- aug 17	Sept 17- nov 17	Dec 17- feb 18	Mrt 18- mei 18	Juni 18- aug 18	Sept 18- nov 18	
Avans	45	32	0	72	30	83	2	96	39	399
CHE								2	2	4
HAN	42	35	2	0	43	16	16	4	50	208
Hanze					24	30	5	4	15	78
HZ								10		10
NHL	7	1	1	8	15	24	4	0	5	65
Saxion	7	0	5	0	27	10	18	3	10	80
NHL Stenden	5	4	0	6	10	5	0	32	44	106
Windesheim	5	4	0	0	6	9	0	6	1	31
Fontys							14	3	9	26
Totaal	111	76	8	86	155	177	59	160	175	1.007
Overall totaal (incl. nbi)	182	304	252	203	1.231	1.026	1.031	1.842	1.978	8.049

11 Hiervoor is al aangegeven dat de aantallen voorlopig zijn; bij 985 inschrijvingen is geconstateerd dat die inschrijvingen na betaling van vouchers zijn ingetrokken en vindt mogelijk terugvordering plaats.

Tabel 13: Voorlopige aantallen betaalde vouchers, per kwartaal, per instelling, t/m november 2018: niet-bekostigde instellingen

	Studiejaar 2016-2017				Studiejaar 2017-2018				2018-19	Totaal
	Sept 16- nov 16	Dec 16- feb 17	Mrt 17- mei 17	Juni 17- aug 17	Sept 17- nov 17	Dec 17- feb 18	Mrt 18- mei 18	Juni 18- aug 18	Sept 18- nov 18	
Capabel					23	0	25	15	13	76
Dirksen	0	15	0	13	10	16	19	8	15	96
LOI	34	0	31	0	233	210	161	270	623	1.562
NCOI	0	49	88	56	250	160	234	869	562	2.268
NHA									16	16
NOVI	29	111	82	30	214	226	205	141	213	1.251
NTI	8	53	43	18	346	237	328	349	361	1.743
Totaal	71	228	244	117	1.076	849	972	1.652	1.803	7.012
Overall totaal (incl. bekostigd)	182	304	252	203	1.231	1.026	1.031	1.842	1.978	8.049

Bron: DUO

Ontwikkeling totale deelname opleidingen met vraagfinanciering bij nbi's

De aantallen deelnemers met vouchers en de aantallen verstrekte vouchers geven nog geen compleet beeld van de (ontwikkeling van de) deelname bij de opleidingen met vraagfinanciering. Er zijn ten eerste ook deelnemers zonder voucherrechten binnen opleidingen. Ten tweede is uit de voorgaande cijfers nog niet goed duidelijk hoe de instroom zich per jaar ontwikkelt. Uit de onderstaande tabel met de opgaven van de instroom door de nbi's van 2010 tot heden, blijkt dat de instroom in de opleidingen met vraagfinanciering vaak (fors) is gestegen, in vergelijking tot de periode voor 2016. Die groei komt in belangrijke mate van deelnemers met voucherrechten. Bij sommige opleidingen is (nog) amper of geen groei direct na invoering van de vouchers zichtbaar. Omdat uit de enquêteresultaten blijkt dat de vouchers vooral een effect lijken te hebben op de investeringsbereidheid bij individuele deelnemers en minder op die bij werkgevers, zijn het mogelijk vooral de private opleidingen die zich richten op studenten die de opleiding zelf betalen, die als gevolg van de vouchers een groei zien.

Bij de niet-bekostigde instellingen die in de afgelopen periode actief meededen aan vraagfinanciering is er concreet de navolgende ontwikkeling (op basis van de eigen opgaven van instellingen van de instroom). De instroomontwikkeling is apart per instelling (geanonimiseerd) beschreven, omdat de aangeleverde informatie deels lastig te vergelijken is (op studie- of kalenderjaren betrekking heeft) en het deels gaat om recent gestarte opleidingen. Samenvoeging van cijfers in een tabel is daardoor niet goed mogelijk, c.q. geeft geen goed beeld; het is immers logisch dat nieuwe opleidingen sowieso een groei laten zien qua instroom.

Uit het overzicht op de volgende pagina blijkt voorts dat de diplomarendementen bij opleidingen van nbi's en tussen nbi's als geheel sterk kunnen verschillen en variëren van minder dan 20 tot meer dan 80 procent (ter vergelijking: het diplomarendement van deeltijdopleidingen bij bekostigde hogescholen ligt op circa 60% na 5 jaar). Omdat de experimentopleidingen nog maar kort draaien, is over het diplomarendement van de experimentopleidingen nog weinig te zeggen. Een mogelijkheid is dat de vouchers en de diplomabonussen leiden tot gemiddeld hogere diplomarendementen bij de nbi's, onder impuls van de vouchers en de diplomabonussen.

Tabel 14: Overzicht deelname-ontwikkeling 2010-heden bij opleidingen met vraagfinanciering, nbi's

	Techniek/ict	Zorg & welzijn	Typering kort
1		Nieuwe bacheloropleiding, gericht op samen opleiden met werkgevers. Instelling heeft vanwege omstandigheden nog geen prioriteit aan opleiding gegeven; telt thans 1 deelnemer (zonder vouchers).	Nieuwe opleiding, uitgestelde start.
2		Nieuwe bacheloropleiding waaraan volgens opgave vooral zzp-ers deelnemen. Instroom gaat van 0 in 2016 (jaar accreditatie) naar 28 in 2017 (waarvan 25 met vouchers) en 37 in 2018 (alle met vouchers).	Nieuwe opleiding met groei, veel zzp-ers.
3	Bacheloropleiding die aan beide experimenten meedoet. In de periode 2010-2015 ligt de jaarlijkse instroom op 30 tot 100 studenten. Na de start van de experimenten stijgt de instroom naar 155 in studiejaar 2016/17, 297 in studiejaar 2017/18 en vooralsnog (tot maart 2019) 235 in studiejaar 2018/19. Vrijwel alle deelnemers hebben vouchers. Diplomarendementen zijn in het verleden hoog (80-85%); voor de experimentcohorten zijn rendementen nog niet bekend.		Sterke groei na start experiment.
4	Relatief nieuwe bacheloropleiding (start 2014) met instroom die groeit van 8 in 2014/15, 28 in 2015/16, 86 in 2016/17 (start experiment), 89 in 2017/18 en vooralsnog 40 in 2018/19. Vrijwel alle recente instromers hebben vouchers. Diplomarendement is nog onbekend.	Twee bacheloropleidingen met beide een jaarlijkse instroom in de periode 2010/11-2016/17 van ca. 100-150 studenten. Na start van het experiment groeit in studiejaar 2017/18 de instroom bij opleiding 1 naar 276 en bij opleiding 2 naar 340 studenten. De instroom in het lopende studiejaar (resp. vooralsnog 132 en 151) indiceert geen verdere groei. De grote meerderheid van de recente instromers heeft vouchers. Beide opleidingen hebben historisch lage diplomarendementen (rond de 20%), actuele rendementen zijn nog niet bekend.	Sterke groei bij start experiment, consolidatie daarna.
5	Vier bacheloropleidingen met in de jaren voor het experiment een totale jaarlijkse instroom van rond de 200 studenten. In het eerste experimentjaar (2016/17) stijgt de totale instroom naar 358 en in het tweede experimentjaar (2017/18) is er een verdere stijging naar 738 instromers. De instroom in het lopende studiejaar 2018/19 is vooralsnog 598 (maart 2019). Circa 80 procent van de deelnemers heeft vouchers. Diplomarendementen zijn volgens instelling i.h.a. relatief hoog (ca. 70%); rendementen bij experimentgroepen zijn nog niet bekend.	Vijf opleidingen, waarvan 1 nieuwe Ad-opleiding (start 2016/18) en vier bacheloropleidingen. Bij de vier bacheloropleidingen is er in de jaren voor het experiment (2012/13-2016/17) een gestage stijging van de totale instroom van 120 naar ruim 180 in 2016/17. In het eerste experimentjaar (2017/18) is er een versnelde stijging naar in totaal 282 instromers. De instroom in het lopende studiejaar 2018/19 tot maart 2019 toont een verdergaande groei (vooralsnog 348 instromers). Circa 60 procent van de deelnemers heeft vouchers. Voor diplomarendementen: zie hiernaast.	Sterke groei na start experiment in beide sectoren.

	Techniek/ict	Zorg & welzijn	Typering kort
6	Bacheloropleiding die deelneemt aan beide experimenten, met een relatief stabiele jaarlijkse instroom van ca. 200 studenten in zowel de periode 2010-2016 als na 2016 (start experiment vraagfinanciering).	Twee bacheloropleidingen die deelnemen aan beide experimenten, waarvan een nieuwe opleiding die na introductie van de vouchers sterk groeit (instroom 2016: 158, 2017: 317, 2018: 333) en waarbij het aandeel studenten met vouchers verdubbelt van 50% naar bijna 100%. Opleiding 2 kende een jaarlijkse instroom in de periode 2010-2016 van ca. 50. In 2017 (start experiment) stijgt dat naar 145 en in 2018 naar 297, met een naar bijna 100% stijgend aandeel studenten met vouchers. Met name opleiding 2 trekt volgens de instelling veel studenten die de opleiding zelf betalen, voor wie de vouchers aantrekkelijk zijn.	Consolidatie techniek/ICT, groei zorg & welzijn na start experiment.
7	Twee Ad- en twee bacheloropleidingen die na introductie vouchers zijn gerevitaliseerd en thans stabiel 2 x per jaar een totale instroom van circa 20 deelnemers kennen. Geen verdere groei-ambities. Diplomarendement historisch laag, actueel naar verwachting hoger.		Beheerste groei en daarna consolidatie na start experiment.

Bron: administratieve data nbi's

Belangrijke opmerking is dat niet onderzocht kon worden of en in hoeverre de vouchers vraagfinanciering ertoe hebben geleid dat studenten in mindere getale voor andere, verwante opleidingen bij nbi's hebben gekozen die niet in het experiment deelnemen. Naarmate zo'n verschuiving optreedt, valt het effect van vouchers op de totale scholingsdeelname lager uit. De stijging van de deelname bij experimentopleidingen zou dan immers (deels) ten koste gaan van de instroom bij andere opleidingen van nbi's, die prijstechnisch minder aantrekkelijk zijn geworden. Om dit effect in beeld te kunnen brengen, is een dataset nodig die inzicht geeft in de ontwikkeling in het totale scholingsvolume bij nbi's die deelnemen aan het experiment en bij andere nbi's (controlegroep). In de komende monitorperiode is de onderzoekinzet er mede op gericht om hierin meer inzicht te krijgen. Door het ontbreken van data (de benodigde data zijn niet openbaar en zou deels van nbi's moeten komen die niet deelnemen in de experimenten) is bij de nbi's nu dus geen vergelijking met een controlegroep mogelijk. Wel kan de instroom bij de opleidingen met vouchers worden vergeleken met de algemene ontwikkeling van de instroom in (bekostigde) deeltijd en duale opleidingen in de sectoren gezondheidszorg en techniek. Uit DUO-data blijkt dan dat in de periode 2015-2018 de instroom in deeltijdse en duale opleidingen in de sectoren techniek en gezondheidszorg overall relatief sterk groeide (zie ook paragraaf 5.1.1). In de sector techniek steeg de instroom in de periode 2015-2018 overall met 35 procent en in de gezondheidszorg met 60 procent. In de voorgaande paragraaf bleek daarbij ook dat de experimentopleidingen met leeruitkomsten in de sectoren zorg en techniek ten opzichte van de controlegroep ook een relatief gunstige ontwikkeling qua instroom vertonen, zodat de opleidingen met vraagfinanciering in de sectoren daarin niet alleen staan.

Al met al zijn eindconclusies over de omvang van het effect van vouchers op de deelname bij de nbi's nu niet mogelijk. Per saldo is het wel aannemelijk dat in elk geval bij bepaalde opleidingen bij nbi's er een stimulerend effect is van vouchers op de deelname. Ook bij vraagfinanciering past hierbij de kanttekening dat de niet-bekostigde instellingen dit weliswaar wel al actief inzetten als 'selling point' (zie ook hierna), maar dat bij hen de indruk is dat de bekendheid van vouchers bij werkenden en werkgevers nog niet optimaal is. De potentie van vraagfinanciering om extra deelname uit te lokken bij de nbi's is dus vermoedelijk groter dan nu blijkt.

5.3 Impact op deelname volgens betrokkenen (opleidingen, studenten, werkgevers)

Eerder is kort beschreven dat volgens betrokkenen bij opleidingen en instellingen het effect op deelname (tegelijkertijd) kan lopen langs verschillende hoofdlijnen. Hieronder zijn mechanismen en verwachtingen samengevat en aangevuld met enkele inzichten vanuit de enquêtes onder studenten en werkgevers.

1. Flexibele opzet trekt extra deelnemers en nieuwe doelgroepen

Volgens alle betrokkenen heeft het flexibele onderwijsconcept (dat met name de experimenten leeruitkomsten kenmerkt) de potentie om nieuwe doelgroepen aan te trekken. Ook sluit werkend leren, dat een belangrijke component is in de experimenten leeruitkomsten, beter aan bij oudere werknemers die liever niet de schoolbanken ingaan. Meer aandacht voor het valideren van en aansluiten op bestaande kennis en ervaring trekt meer ervaren mensen naar opleidingen. Ook uit de werkgevers- en de studentenpeilingen bleek dat voor deelnemers en werkgevers de flexibele opzet van een opleiding vaak een belangrijke factor is bij de opleidingskeuze. In de praktijk werven veel hogescholen nog weinig actief met het flexibele concept conform het experiment leeruitkomsten, op websites van opleidingen en dergelijke. Wel is aangegeven dat op open dagen en studiekeuzebeurzen er wel actief informatie over de flexibele opzet wordt overgedragen. Bekostigde hogescholen die melden al wel actief geworven te hebben met het flexibele concept, melden dat er inderdaad een aantrekkingskracht vanuit gaat. Anderzijds zijn opleidingen huiverig om te snel te groeien, vanwege de druk die dat op de organisatie zet. Omdat de postinitiële opleidingsmarkt de afgelopen jaren sowieso in de lift zat, was actieve marketing ook minder nodig. Het potentieel van de experimenten leeruitkomsten om extra scholingsdeelname mogelijk te maken, is waarschijnlijk bij (bekostigde) hogescholen hierdoor groter dan nu lijkt.

Bij de experimenten vraagfinanciering is bij de niet-bekostigde instellingen zichtbaar dat die op de website en in de overige voorlichting over opleidingen met vraagfinanciering, actief hierover informeren en de vouchers actief inzetten als extra wervingsmiddel. De vouchers worden gepresenteerd als een belangrijk voordeel en kunnen daardoor extra deelnemers trekken. De bekostigde instellingen informeren bij hun opleidingen met vraagfinanciering ook over de vouchers, maar waarschijnlijk doordat de vraagfinanciering hierertoe leidt dat het (hogere) instellingstarief moet worden gerekend, heeft dat niet een wervende maar meer een verklarende/toelichtende toonzetting.

Kenmerken van instromers in de experimentopleidingen

Uit de respons op de studentenenquête 2018 bleek al dat de gemiddelde deelnemer aan de experimenten 37 jaar is en dat de helft van respondenten een mbo-opleiding heeft; in de groep met (ook) vraagfinanciering is dat het vaakst (58%). Bij het experiment flexibilisering had 27 procent van de respondenten minimaal een hbo-diploma, bij het experiment vraagfinanciering daarentegen maar acht procent. Met name de experimenten met vraagfinanciering tellen dus veel oudere opscholers, hetgeen in overeenstemming is met de beoogde doelgroep. Uit analyses op DUO-bestanden bleek voorts dat de experimentopleidingen (zowel leeruitkomsten als vraagfinanciering) inderdaad relatief veel mbo-ers (opscholers) trekken.

2. Flexibele opzet en modulaire deelname binden studenten sterker aan de opleiding

Het is niet alleen belangrijk om studenten te werven; bij deeltijdopleidingen die vaak een relatief laag diplomarendement hebben, is het ook van belang om studenten aan de opleiding te binden. In de meeste instellingsgesprekken is bevestigd dat het flexibele en modulaire concept studenten kan binden aan de opleiding, mede doordat studenten meer regie hebben over het verloop van het studietraject en daardoor bijvoorbeeld ook de opleiding tijdelijk kunnen stopzetten (waar er voorheen dan vaak definitieve uitval was). Maar er zijn ook twijfels bij betrokkenen. Wat willen studenten eigenlijk? Hoeveel flexibiliteit willen ze? Een substantieel deel van de studenten wil volgens geïnterviewden een traditioneel gestructureerd, uitgestippeld traject. Een flexibel traject kan een deel van de doelgroep juist ook afschrikken of ontmoedigen. De eerder aangehaalde Flexscan leverde op dit punt op dat studenten relatief gematigd ambitieus zijn wat betreft flexibilisering en geen volledige maatwerktrajecten ambiëren. Samengevat kan een flexibele opzet en een modulaire deelname studenten aan de opleiding binden, maar als dit verkeerd (te rommelig) of te vergaand (te veel keuzes, helemaal maatwerk) wordt ingevuld kan het juist een bron van onvrede zijn. De resultaten van de studentenenquête (waarin ook kritiek op 'te veel vrijlaten' en aanloopp Problemen bleek) ondersteunen dit. Kanttekening hierbij is dat de algemene beeldvorming en het verwachtingspatroon bij werkgevers en studenten ook kunnen veranderen. Het flexibele onderwijsmodel op basis van leeruitkomsten behelst een forse verandering ten opzichte van traditioneel, aanbodgestuurd onderwijs. Thans vinden veel studenten (en werkgevers) dat nog bijzonder en afwijkend. Als echter de referentiekaders op dit gebied en de vaardigheden om flexibel leren te benutten veranderen, kunnen ook de ambities ten aanzien van flexibel leren in de toekomst toenemen en kan flexibel onderwijs meer de norm worden.

3. Betere aansluiting op de beroepspraktijk en vraagsturing leiden tot meer scholingsafname

In de gesprekken en in de werkgeversenquête is bevestigd dat een betere aansluiting op de beroepspraktijk opleidingen relevanter en aantrekkelijker maakt. Voor werkgevers is het aantrekkelijk om werkafspraken op maat met opleidingen te kunnen maken. Niettemin kan uit de gesprekken nog niet worden afgeleid dat de experimenten al hebben geleid tot duidelijk meer samenwerking op een praktisch niveau tussen opleidingen en werkgevers. Leeruitkomsten zijn veelal wel afgestemd met het werkveld, in werkveldadviescommissies en dergelijke, maar dat is wat anders dan praktische afspraken over aangepaste opleidingen op maat en/of op locatie. Ook werkgevers geven aan dat hier nog verbetering mogelijk is. Anderzijds bleek al uit de ervaringen van hogescholen met vraagfinanciering dat een aanbod van groepsgewijs scholen en co-creatie niet vanzelf leiden tot meer scholingsdeelname, ondanks hierover gemaakte afspraken met werkgevers.

4. Financieel aantrekkelijk vanwege vouchers

Dit effect bij opleidingen met vraagfinanciering wordt zoals al aangeven alleen herkend bij de niet-bekostigde hogescholen. Met name bij studenten zonder werkgever (werkzoekend of zzp-er) of voor wie de werkgever deels of niet meebetaalt aan de opleiding, merken de niet-bekostigde instellingen dat de vouchers de drempel voor scholingsdeelname verlagen. Ook voor werkgevers voor wie de kosten van opleiden belangrijk zijn, zijn de vouchers een stimulans.

De resultaten van de studentenenquête ondersteunen dit: ten aanzien van vraagfinanciering indiceren de enquêteresultaten dat zonder vouchers de scholingsdeelname lager was geweest. Aan de studenten in een opleiding met vraagfinanciering is gevraagd of zij zonder vouchers de extra opleidingskosten zelf betaald zouden hebben. Een kleine minderheid (20%) zou dan die extra kosten volledig nemen, een ruime meerderheid (55%) zou naar eigen zeggen waarschijnlijk niets extra bijdragen. Respondenten verwachten hierbij vaak (48%) niet dat de werkgever (als dat al mogelijk is) de extra kosten, na wegvallen van de vouchers, volledig zou dekken. Ook zou dan de helft van de respondenten misschien (34%) of waarschijnlijk (15%) een andere opleiding hebben gekozen (tabel Bijlage A).

Net als eerder bij de werkgeversenquête past hier de kanttekening dat vragen van het type ‘wat als...?’ beperkingen kennen en niet voor alle respondenten een correct beeld kunnen geven van het feitelijke gedrag bij het concreet optreden van de voorgelegde situatie. Wel kan geconcludeerd worden dat de resultaten aangeven dat de opleidingskosten voor een substantieel deel van de studenten een belangrijke factor zijn. Voor een deel van de werkgevers spelen opleidingskosten blijkens de werkgeversenquête ook een belangrijke rol, maar – zo lijkt het – minder vaak dan voor individuele deelnemers (zie tabel Bijlage B).

5.4 Conclusies

Het flexibele onderwijsconcept conform het experiment leeruitkomsten kan extra deelnemers en nieuwe doelgroepen naar de opleidingen trekken en daar ook houden, mits het zorgvuldig uitgevoerd en begeleid wordt en aanloopproblemen zijn opgelost. Omdat met name de bekostigde opleidingen nog niet overall optimaal, actief reclame hiervoor gemaakt hebben, is het wervingspotentieel van flexibele opleidingen waarschijnlijk groter dan nu blijkt. Bij vraagfinanciering communiceren de niet-bekostigde opleidingen al wel actief over de vouchers, maar is het aannemelijk (zo is ook in gesprekken gesteld) dat de bekendheid van de vouchers thans ook nog te wensen over laat. Op termijn kan het wervingspotentieel van vouchers voor de nbi's dus waarschijnlijk eveneens nog toenemen.

De aantrekkingskracht van de experimentopleidingen is ook feitelijk in de instroomcijfers terug te zien. De opleidingen in de experimenten leeruitkomsten bij de bekostigde instellingen doen het in vergelijking met de controlegroep in het algemeen beter, alhoewel de verschillen in het laatste meetjaar in de meeste sectoren kleiner worden en vrij gering zijn. Bij een aantal nbi's gaat de introductie van vouchers bij een aantal opleidingen samen met een (sterke) groei van de instroom en gaat dat dit in hoofdzaak om studenten met voucherrechten (opscholers). Aannemelijk is dat de vouchers in die groei minstens een aandeel hebben; onder meer blijkt dat opleidingskosten voor een substantieel deel van de studenten en ook voor een deel van de werkgevers belangrijk zijn. Evenwel ontbreken thans voldoende vergelijkende gegevens om dit effect te kwantificeren omdat er geen controlegroep mogelijk is. Bovendien blijkt dat in de sectoren techniek en zorg in het algemeen en ook bij de experimenten leeruitkomsten in die sectoren de deelnamegroei sowieso relatief groot is en dat landelijk de opleidingsdeelname in die sectoren vanaf 2014 sterk is gegroeid. Ook is er geen inzicht in de mogelijk verdringing van andere, verwante opleidingen zonder vraagfinanciering bij nbi's. Het extra effect van vouchers op de instroom is hierdoor lastig vast te stellen en het effect op diplomarendementen is nog niet vast te stellen.

6 Conclusies en aanbevelingen

De experimenten leeruitkomsten en vraagfinanciering zijn in het voorgaande op vier hoofdaspecten nader bekeken: steun en draagvlak binnen hogescholen, tevredenheid bij studenten, tevredenheid bij werkgevers en impact op de opleidingsdeelname. Hieronder zijn de conclusies voor de experimenten leeruitkomsten en vraagfinanciering afzonderlijk weergegeven.

6.1 Experimenten leeruitkomsten/flexibilisering

Draagvlak bij hogescholen

Het enthousiasme en het draagvlak bij hogescholen voor de experimenten leeruitkomsten is groot. Het werken en denken vanuit leerwegonafhankelijk geformuleerde en beroepspraktijkgerichte leerdoelen en leerwegonafhankelijk toetsen, maakt gepersonaliseerde leerpaden mogelijk waarin de mogelijkheden van werkplekleren optimaal kunnen worden benut. Het meer flexibele onderwijsconcept en de nauwe aansluiting op de beroepspraktijk maken het concept voor werkende volwassenen en voor hun eventuele werkgevers aantrekkelijk. Wel vergt de transitie naar leeruitkomsten, werkplekleren en leerwegonafhankelijk toetsen een enorme omslag binnen de hele organisatie met aanpassingen van het onderwijs, de studentbegeleiding en de toetsing en aanpassing van ondersteunende (digitale) systemen; dit kost ook veel tijd en de omslag is nog niet afgerond. Onverlet het feit dat de transitie veel energie kost en nog niet is afgerond, is duidelijk dat deze ontwikkeling doorgaat en een breder belang heeft voor het gehele hoger beroepsonderwijs. Alle hogescholen zien het potentieel van de experimenten leeruitkomsten voor de kwaliteit van opleiden en de aansluiting op de beroepspraktijk. Geen van de geïnterviewden binnen hogescholen wil terug naar de situatie van voor de experimenten; betrokkenen zien de experimenten flexibilisering als een onomkeerbaar proces, dat sowieso binnen de instelling doorgaat en ook vraagt om structurele aanpassingen van de kaders in wet- en regelgeving.

Tevredenheid bij studenten

Kernvraag is of het in de experimenten leeruitkomsten (al) is gelukt om voor volwassenen een aantrekkelijk, flexibel en toegankelijk onderwijsaanbod op te zetten. Daar kan nog geen volmondig ja op worden geantwoord. Enerzijds gaan de experimenten evident in de richting die veel studenten waarderen (veel studenten waarderen flexibiliteit in leerwegen, blijkt uit de enquête), anderzijds maakt een substantieel deel van de studenten melding van een tekortschietende communicatie, niet waargemaakte verwachtingen en een nog rommelig verloop van de studie. Per saldo is de meerderheid van de studenten wel positief over de experimentopleiding. De trend is naar verwachting ook positief; opleidingen verwachten dat aanloopproblemen met betrekking tot communicatie en kinderziektes grotendeels opgelost zijn of worden. Bij de beoordeling van de tevredenheid bij studenten dient de pioniersfase waarin experimentopleidingen veelal nog zitten, meegewogen te worden.

Tevredenheid bij werkgevers

Werkgevers zien het belang van flexibele trajecten en van een betere aansluiting op de beroepspraktijk en ze zien vaak ook verschillen met andere opleidingen. Bij de experimenten met leeruitkomsten wordt volgens werkgevers van studenten een actievere leerhouding gevraagd, is meer maatwerk mogelijk en is er een nauwere aansluiting op de beroepspraktijk. Verbeterpunten liggen volgens werkgevers bij de samenwerking tussen opleiding en werkgevers en bij de informatieverstrekking vanuit opleidingen.

Impact op scholingsdeelname

De totale instroom in het bekostigde deeltijd en duale onderwijs groeit sinds 2014 weer en is sinds 2015 overall met ongeveer een kwart gegroeid. Gegevens voor het gehele private onderwijs zijn niet openbaar/beschikbaar. De instroom bij experimentopleidingen bij bekostigde hogescholen is in de afgelopen paar jaar ook gegroeid en ook (iets) sneller dan bij vergelijkbare andere opleidingen, waarbij het verschil in het afgelopen studiejaar wel kleiner is geworden. Mogelijk is vanwege aanloopproblemen en een beheerste inzet op groei in de experimentopleidingen, de deelname getemperd. Betrokkenen bij experimentopleidingen stellen dat het flexibele onderwijsconcept meer studenten en andere doelgroepen kan aantrekken en binden aan de opleiding. Opleidingen die actief werven met het flexibele concept, melden ook dat zij merken dat de aantrekkelijkheid van de opleiding is vergroot en daardoor meer studenten trekt. Omdat opleidingen veelal nog niet vol inzetten op flexibilisering in de marketing van opleidingen, is de potentie van flexibilisering om meer deelname te generen vermoedelijk groter dan nu blijkt. Per saldo is het bij de experimenten leeruitkomsten aannemelijk dat die, mits goed ingeregeld en gecommuniceerd, een extra scholingsdeelname kunnen uitlokken.

6.2 Experimenten vraagfinanciering

Draagvlak bij hogescholen

Het draagvlak voor vraagfinanciering is bij de meeste niet-bekostigde hogescholen groot; zij zien dat de vouchers drempelverlagend werken voor belangstellenden die de opleiding (grotendeels) zelf moeten betalen (zzp-ers, omscholers en anderen voor wie de werkgever niet mee wil of kan betalen). De administratieve lasten die met de vouchers komen, ervaren instellingen weliswaar als belastend (waarbij de grootste administratieve problemen inmiddels zijn opgelost) maar dit vinden zij opwegen tegen de voordelen die vouchers hen kunnen bieden in de vorm van een grotere instroom.

Het draagvlak bij de bekostigde hogescholen voor vraagfinanciering is minimaal. Voor de bekostigde hogescholen werken vouchers dan ook een andere kant op: de moduleprijs stijgt in vergelijking tot het wettelijk collegegeld wat een afschrikkend effect heeft op de deelname. Deze hogescholen ervaren de voordelen die vraagfinanciering hen kan bieden niet. De flexibele elementen in vraagfinanciering zijn volgens de bekostigde instellingen ook realiseerbaar in het experiment leeruitkomsten en de extra mogelijkheden richting werkgevers (modulaire inschrijving, (groepsgewijs) opleiden op locatie, co-creatie, scholen op maat) leiden te weinig of niet tot een extra afname van modules of een bereidheid tot extra financiële bijdragen aan de opleiding.

Tevredenheid bij studenten

De enquêteresultaten indiceren dat zonder vouchers de scholingsdeelname lager was geweest en dat de opleidingskosten voor een substantieel deel van de studenten een belangrijke factor zijn; voor deze studenten werken vouchers drempelverlagend. Voor studenten is bij vraagfinanciering voorts een belangrijk aspect dat zij zich per module in plaats van voor de hele opleiding inschrijven en dat zij voor maximaal twee modules tegelijkertijd ingeschreven kunnen staan. Dit laatste aspect kan de flexibiliteit hinderen; studenten die 'vastlopen' in een module kunnen niet zo maar verder met een andere module. Uit de studentenenquête blijken hier geen duidelijke voorkeuren; de groep met een voorkeur voor inschrijving per module is net zo groot als de groep met een voorkeur voor inschrijving direct voor de hele opleiding.

Tevredenheid bij werkgevers

De antwoorden van de bevraagde werkgevers hebben vooral betrekking op de experimenten leeruitkomsten. Voor vraagfinanciering is het aantal respondenten gering. Algemene verbeterpunten liggen bij de samenwerking tussen opleiding en werkgevers en bij de informatieverstrekking vanuit opleidingen.

Impact op scholingsdeelname

De instroom in opleidingen met vraagfinanciering bij bekostigde hogescholen is volgens de betrokken opleidingen gedaald, met name vanwege de verslechterde concurrentiepositie ten opzichte van verwante, wel bekostigde opleidingen. Bij de vier niet-bekostigde instellingen die samen goed zijn voor 97 procent van de studenten met vraagfinanciering in het private onderwijs, waren eind 2018 ongeveer 3400 studenten actief die samen tot eind 2018 bijna 7000 vouchers uitbetaald kregen (met de kanttekening dat circa een achtste deel van die vouchers vanwege administratiefouten mogelijk teruggevorderd wordt). De instroom in de opleidingen met vraagfinanciering bij die vier instellingen is in de afgelopen paar jaar meestal (sterk) gegroeid ten opzichte van de periode voor 2016, met vaak een hoog aandeel studenten met voucherrechten. Omdat de vouchers vooral een effect lijken te hebben op de investeringsbereidheid bij individuele deelnemers en minder op die bij werkgevers, zijn het mogelijk vooral de private opleidingen die zich richten op studenten die de opleiding zelf betalen, die van vouchers profiteren; dit wisselt mogelijk wel per opleiding en aanbieder. Ook bij vraagfinanciering past de kanttekening dat de niet-bekostigde instellingen dit weliswaar wel al actief inzetten als ‘selling point’, maar dat bij hen de indruk is dat de bekendheid van vouchers bij werkenden en werkgevers nog niet optimaal is. De potentie van vraagfinanciering om bij de nbi’s extra deelname uit te lokken is dus vermoedelijk groter dan nu blijkt.

Omdat bij de niet-bekostigde instellingen geen controlegroep mogelijk is (data van een mogelijke controlegroep zijn niet openbaar/beschikbaar) en er ook geen inzicht is (door het ontbreken van historische cijfers) in een mogelijke verdringing van de instroom in verwante opleidingen zonder vraagfinanciering bij nbi’s, zijn conclusies over het effect van vouchers op de deelname bij de nbi’s niet mogelijk. Wel kan als vergelijking dienen dat de bekostigde deeltijdse en duale opleidingen van 2015 tot 2018 in de sectoren techniek en zorg overall ook sterk zijn gegroeid qua instroom (techniek + 35 % en zorg + 60%). Per saldo is het echter wel aannemelijk dat in elk geval bij bepaalde opleidingen van nbi’s er een stimulerend effect is van vouchers op de deelname.

Verdringing van private bijdragen

De experimenten beogen dat werkgevers en volwassenen meer in scholing investeren. Daarbij kunnen vouchers deels ook private bijdragen verdringen; immers, ook deelnemers en werkgevers die zonder vouchers ook wel voor scholing zouden kiezen, profiteren van de vouchers. Het is nog niet mogelijk om de omvang van deze zogeheten ‘windfall’ (die onvermijdelijk is) vast te stellen. Daarvoor is een beter zicht nodig op het uiteindelijke effect van vouchers op de totale scholingsdeelname en op het extra aantal behaalde diploma’s. De onderzoeksresultaten indiceren hierbij dat vouchers het sterkst drempelverlagend werken voor individuele deelnemers zonder werkgever die meebetaalt; voor werkgevers wegen de kosten van een opleiding vaak minder zwaar dan voor individuen zoals zzp-ers.

6.3 Slotconclusies en aanbevelingen

In het algemeen is positief dat de experimenten inderdaad in belangrijke mate de doelgroep trekken die beoogd is: volwassenen (gemiddeld 37 jaar), vaak zonder ho-diploma, die zich willen op- of omscholen. De experimenten vraagfinanciering trekken het sterkst de doelgroep van volwassenen (gemiddeld 39 jaar) met maximaal een mbo-diploma.

Experimenten flexibilisering

De experimenten leeruitkomsten/flexibilisering hebben blijkens deze tussenevaluatie veel positieve energie losgemaakt bij de betrokken hogescholen. Met name bij de bekostigde instellingen is een forse en brede inzet op flexibilisering waarneembaar. De ontwikkeling van flexibele opleidingen is nog niet afgerond.

Dat betreft zowel de opleidingen in enge zin, zoals de manier waarop leeruitkomsten optimaal kunnen worden beschreven en studenten kunnen worden begeleid, als ook in brede zin de hele infrastructuur daaromheen die noodzakelijk is voor flexibel opleiden (zoals digitale systemen, roostersystemen en de organisatorische ondersteuning en inbedding) en de benodigde cultuuromslag bij docenten, studenten en werkgevers. Per saldo zijn de experimenten een positieve en veelbelovende ontwikkeling in het hbo met veel steun en draagvlak en veel potentie voor doorwerking in het hele hoger onderwijs. Doorontwikkeling is in elk geval nodig bij de ondersteuning van een verdergaande cultuuromslag bij docenten en studenten/werkgevers ten aanzien van flexibel onderwijs, zoals met een effectief verwachtingenmanagement richting studenten/werkgevers c.q. een optimale communicatie over de manier van leren en toetsen, een effectieve inzet van studiecoaches/begeleiders en de professionalisering/begeleiding van betrokken docenten. Ook overige aanloopproblemen met de onderwijslogistiek en digitale/administratieve systemen dienen de komende periode jaren te worden geminimaliseerd. In de komende periode zou hiermee de tevredenheid bij studenten en werkgevers over de experimentopleidingen verder kunnen en moeten verbeteren.

In dit onderzoek bleken ook enkele drempels in regelgeving die de experimenten leeruitkomsten kunnen belemmeren en die geagendeerd kunnen worden bij de beleidsvoorbereiding ten behoeve van het op termijn zo gewenst regulier maken van de experimenten leeruitkomsten. Dit betreft: (1) regelgeving aangaande propedeuse en bindend studieadvies in relatie tot flexibele trajecten; (2) de rijksbesteding van opleidingen die uitgaat van oktobertellingen in relatie tot de gespreide instroom in de experimentopleidingen en (3) de omgang met de verplichte onderwijsovereenkomsten binnen de experimenten.

Experimenten vraagfinanciering

Bij de experimenten vraagfinanciering ligt thans de vraag voor of na het lopende studiejaar nieuwe cohorten studenten in de experimentopleidingen kunnen worden toegelaten en/of de experimenten vraagfinanciering kunnen worden uitgebreid. Daarbij zijn er de volgende overwegingen.

Duidelijk is dat met de huidige invulling van vraagfinanciering voor de bekostigde hogescholen het experiment vraagfinanciering onaantrekkelijk is; tegenover de verdwenen overheidsbesteding staan voor deze opleidingen te weinig of geen voordelen. Bij een ongewijzigde voortzetting van het experiment mag verwacht worden dat de opleidingen met vraagfinanciering binnen de bekostigde hogescholen verder marginaliseren. Het experiment vraagfinanciering heeft voor de bekostigde hogescholen hiermee feitelijk een averechts effect: juist de opleidingen die men beoogde te stimuleren, hebben het moeilijk. Het ongelijke speelveld binnen het bekostigde onderwijs kan in principe opgelost worden door bij bepaalde opleidingen alle bekostigde aanbieders met alle vergelijkbare opleidingen en alternatieven mee te laten doen met vraagfinanciering. Voor studenten vallen hierdoor de direct vergelijkbare, bekostigde alternatieven weg. Dit is echter een vrijwel onhaalbare situatie; op de grenzen tussen verwante opleidingen zullen altijd concurrentieposities blijven bestaan, waardoor verschillen in besteding de studiekeuzes binnen bekostigde hogescholen kunnen blijven beïnvloeden.

Bij de niet-bekostigde hogescholen is de situatie anders: voor hen zijn de vouchers een evident instroom bevorderend voordeel, waartegenover enkel extra administratieve lasten staan ter afhandeling van de vouchers. Bij de nbi's kan het aantal voucherstudenten nog groeien. Uit de voorliggende evaluatie wordt echter nog niet goed duidelijk wat het potentieel exact is. Een aantal vragen is daarvoor nog onvoldoende beantwoord. Dat betreft:

- Welke diplomarendementen de betrokken opleidingen gaan opleveren.
- In hoeverre er binnen het niet-bekostigde onderwijs sprake is van een verschuiving van deelname bij opleidingen zonder vouchers naar verwante opleidingen met vouchers, c.q. de vraag in hoeverre het totale scholingsvolume toeneemt binnen het niet-bekostigd onderwijs.
- In hoeverre de scholingsdeelname kan stijgen als de bekendheid van vouchers groter is. Aannemelijk is dat de bekendheid van vouchers thans niet optimaal is bij werkgevers en met name bij een belangrijke doelgroep van dit experiment: zzp-ers en werknemers die zelf betalen voor hun opleiding.
- In hoeverre de scholingsdeelname nog kan groeien als de aantrekkelijke aspecten van de beide experimenten optimaal worden gecombineerd in opleidingen. Veel opleidingen met vraagfinanciering doen niet mee aan de experimenten leeruitkomsten en de opleidingen die dat wel doen zitten overwegend nog in de pioniersfase. Aannemelijk is dat een combinatie van vouchers en een flexibel, vraaggestuurd concept een aantrekkelijk aanbod kan vormen richting werkenden en werkgevers.

Al met al is met de voorliggende tussenevaluatie het laatste woord niet gezegd over vraagfinanciering. Enerzijds is de huidige opzet van vraagfinanciering niet goed passend voor de bekostigde hogescholen; anderzijds is het potentieel van vraagfinanciering voor de nbi's nog niet volledig duidelijk kunnen worden. Het effect op diplomarendementen kan daarbij in principe ook gemonitord worden met de huidige cohorten. Voor een goede beantwoording van de andere vragen heeft het vanuit evaluatieoogpunt meerwaarde om het experiment vraagfinanciering voor de nbi's te verlengen en in de komende studie jaren nieuwe cohorten tot de experimenten toe te laten. Daarbij speelt tevens mee dat de experimenten vraagfinanciering in de sector zorg & welzijn feitelijk pas in het tweede experimentjaar zitten en het dus vroeg is om experimenten weer af te bouwen.

Nieuwe instroom in de opleidingen met vraagfinanciering vergt de komende periode wel een netto overheidsinvestering. Bij de opzet van het experiment vraagfinanciering is er indertijd van uitgegaan dat er enerzijds besparingen waren bij bekostigde hogescholen (doordat de rijksbekostiging per student vervalt bij vraagfinanciering) en anderzijds uitgaven aan vouchers bij de nbi's. Thans blijkt dat besparingen bij de bekostigde hogescholen nauwelijks optreden, doordat de deelname daar gering is. De uitgaven aan vouchers bij de nbi's zijn er echter wel, zodat per saldo de netto overheidskosten in de orde van grootte van tien miljoen euro per jaar liggen, met vooralsnog weinig zekerheden over de exacte extra scholingsdeelname en extra aantallen diploma's hoger onderwijs die dit oplevert. Bij de eventuele verlenging van de instroom is daarom ook aan te bevelen om de bekendheid van de vouchers te optimaliseren middels passende en wervende communicatie. Dit geldt ook voor de experimenten flexibilisering/leeruitkomsten; een grotere bekendheid kan vermoedelijk de deelname bevorderen.

Uitbreiding van het experiment vraagfinanciering komt te vroeg; voor een uitbreiding is er nu onvoldoende zicht op wat een overheidsinvestering uiteindelijk oplevert aan extra diploma's. Aan te bevelen is daarom om voor een eventuele uitbreiding af te wachten wat de komende paar jaar bekend wordt over het effect van vraagfinanciering.

Bijlage A: Tabellen studentenenquête

Tabel 15: Respons studentenenquête 2018, naar instelling en experimentstatus

	Alleen leeruitkomsten	Beide	Alleen vraag- financiering	Totaal
Avans	293	31		324
CHE	51	0		51
Windesheim	73	0		73
Haagse Hogeschool	74			74
Fontys	176	2		178
Fotovakschool	2			2
Hanzehogeschool	29	2		31
Hogeschool Dirksen			7	7
Hogeschool Inholland	70			70
Hogeschool Leiden	75			75
Hogeschool NCOI			242	242
Hogeschool NOVI		68	-	68
Hogeschool NTI			119	119
Hogeschool Rotterdam	24			24
Hogeschool Utrecht	115			115
HAN	610	3		613
Hogeschool Zeeland	13	0		13
LOI Hogeschool	227	162		389
NHL Stenden	294	7		301
Saxion Hogeschool	164	8		172
Zuyd Hogeschool	113			113
Totaal (n)	2.404	283	368	3.054

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 16: Gemiddelde leeftijd deelnemers

	Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal
Gemiddelde leeftijd in jaren	36	39	37
Totaal (n)	2.404	650	3.054

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 17: Deelnemers naar geslacht

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Man	728	30%	329	51%	1.057	35%
Vrouw	1.664	69%	319	49%	1.983	65%
Anders/liever geen antwoord	12	0%	2	0%	14	0%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 18: Geslacht deelnemers naar eerder behaald ho-diploma

	Geen ho-diploma		Diploma in ho		Totaal	
Man	891	38%	166	23%	1.057	35%
Vrouw	1431	61%	552	76%	1.983	65%
Anders/liever geen antwoord	7	0%	7	1%	14	0%
Totaal (n)	2.329	100%	725	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 19: Hoogste behaalde diploma

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Geen	9	0%	6	1%	15	0%
Vmbo/Vbo/Mavo	72	3%	27	4%	99	3%
Havo	253	11%	78	12%	331	11%
Vwo	92	4%	49	8%	141	5%
Mbo	1.144	48%	380	58%	1.524	50%
Hbo associate degree	90	4%	28	4%	118	4%
Hbo bachelor	508	21%	39	6%	547	18%
Hbo master	35	1%	4	1%	39	1%
Wo bachelor	28	1%	1	0%	29	1%
Wo master	99	4%	7	1%	106	3%
Gepromoveerd	3	0%	1	0%	4	0%
Anders	71	3%	30	5%	101	3%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 20: Samenstelling huishouden

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Alleenstaand, zonder kinderen	446	19%	100	15%	546	18%
Alleenstaand, thuiswonende kinderen	143	6%	52	8%	195	6%
Samenwonend/gehuwd, zonder thuiswonende kinderen	610	25%	141	22%	751	25%
Samenwonend/gehuwd, thuiswonende kinderen	1.004	42%	317	49%	1.321	43%
Anders	201	8%	40	6%	241	8%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 21: Deelnemers naar arbeidsmarktsituatie

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Vaste loondienst	1.588	66%	430	66%	2.018	66%
Tijdelijke loondienst met uitzicht op vast dienstverband	334	14%	62	10%	396	13%
Tijdelijk/flexibel dienstverband	191	8%	39	6%	230	8%
Zelfstandige zonder personeel	78	3%	48	7%	126	4%
Werkzoekend	133	6%	40	6%	173	6%
Arbeidsongeschikt	23	1%	9	1%	32	1%
Gepensioneerd	0	0%	0	0%	0	0%
Niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt/andere taken of bezigheden	57	2%	22	3%	79	3%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 22: Arbeidsmarktsituatie naar behaald ho-diploma

	Geen ho- diploma		diploma in ho		Totaal	
Vaste loondienst	1.624	70%	394	54%	2.018	66%
Tijdelijke loondienst met uitzicht op vast dienstverband	284	12%	112	15%	396	13%
Tijdelijk/flexibel dienstverband	154	7%	76	10%	230	8%
Zelfstandige zonder personeel	85	4%	41	6%	126	4%
Werkzoekend	101	4%	72	10%	173	6%
Arbeidsongeschikt	25	1%	7	1%	32	1%
Gepensioneerd	0	0%	0	0%	0	0%
Niet beschikbaar voor arbeidsmarkt/andere taken of bezigheden	56	2%	23	3%	79	3%
Totaal (n)	2.329	100%	725	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 23: Gemiddelde werkweek in uren, bij betaald werk

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Gemiddeld aantal uur werk per week	31		34		31	
Totaal (n)	2.191		579		2.770	

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 24: Gemiddeld aantal jaren werkervaring

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Aantal jaren werkervaring	15		18		16	
Totaal (n)	2.323		619		2.942	

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 25: Uitkijkend naar ander werk, indien betaald werk

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Ja, zeker	375	17%	119	21%	494	18%
Ja, enigszins	717	33%	193	33%	910	33%
Nee	1.099	50%	267	46%	1.366	49%
Totaal (n)	2.191	100%	579	100%	2.770	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 26: Eerdere deelname aan een deeltijd of duale hbo-opleiding (start 2017-2018)

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Ja, afgerond met diploma	191	11%	47	9%	238	11%
Ja, niet afgerond	200	12%	92	18%	292	13%
Nee	1.282	77%	376	73%	1.658	76%
Totaal (n)	1.673	100%	515	100%	2.188	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 27: Belang van vormen van flexibiliteit voor keuze huidige opleiding (alleen start 2017-2018)

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Zelf mijn studietempo kunnen bepalen	Zeer onbelangrijk	72	4%	17	3%	89	4%
	b	151	9%	32	6%	183	8%
	c	296	18%	86	17%	382	17%
	d	530	32%	137	27%	667	30%
	Zeer belangrijk	624	37%	243	47%	867	40%
De mix van werkend leren, online leren en klassikaal leren	Zeer onbelangrijk	62	4%	22	4%	84	4%
	b	140	8%	40	8%	180	8%
	c	291	17%	78	15%	369	17%
	d	651	39%	188	37%	839	38%
	Zeer belangrijk	529	32%	187	36%	716	33%
De vrijheid om modules in een zelfgekozen volgorde te volgen	Zeer onbelangrijk	154	9%	66	13%	220	10%
	b	288	17%	87	17%	375	17%
	c	427	26%	143	28%	570	26%
	d	437	26%	99	19%	536	24%
	Zeer belangrijk	367	22%	120	23%	487	22%
Reeds opgedane kennis en ervaring in kunnen brengen, zodat de opleiding korter duurt	Zeer onbelangrijk	111	7%	45	9%	156	7%
	b	151	9%	71	14%	222	10%
	c	314	19%	121	23%	435	20%
	d	463	28%	126	24%	589	27%
	Zeer belangrijk	634	38%	152	30%	786	36%
Totaal (n)	1.673	100%	515	100%	2.188	100%	

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 28: Belang van redenen voor het volgen van de opleiding (start 2017-2018)

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Algemene ontwikkelingswens	Zeer onbelangrijk	34	2%	9	2%	43	2%
	b	35	2%	11	2%	46	2%
	c	157	9%	36	7%	193	9%
	d	546	33%	163	32%	709	32%
	Zeer belangrijk	901	54%	296	57%	1.197	55%
Opscholing (ik wil een hbo-diploma halen)	Zeer onbelangrijk	326	19%	35	7%	361	16%
	b	94	6%	16	3%	110	5%
	c	141	8%	41	8%	182	8%
	d	327	20%	108	21%	435	20%
	Zeer belangrijk	785	47%	315	61%	1.100	50%
Bijblijven in mijn vakgebied	Zeer onbelangrijk	345	21%	99	19%	444	20%
	b	166	10%	42	8%	208	10%
	c	346	21%	100	19%	446	20%
	d	463	28%	146	28%	609	28%
	Zeer belangrijk	353	21%	128	25%	481	22%
Van belang om mijn huidige werk te kunnen behouden	Zeer onbelangrijk	668	40%	205	40%	873	40%
	b	283	17%	72	14%	355	16%
	c	295	18%	103	20%	398	18%
	d	227	14%	78	15%	305	14%
	Zeer belangrijk	200	12%	57	11%	257	12%
Op aanwijzing of verzoek van mijn werkgever	Zeer onbelangrijk	835	50%	232	45%	1.067	49%
	b	266	16%	91	18%	357	16%
	c	313	19%	120	23%	433	20%
	d	184	11%	52	10%	236	11%
	Zeer belangrijk	75	4%	20	4%	95	4%
Vanwege een (gewenste) promotie naar een andere functie	Zeer onbelangrijk	450	27%	121	23%	571	26%
	b	196	12%	61	12%	257	12%
	c	315	19%	93	18%	408	19%
	d	388	23%	134	26%	522	24%
	Zeer belangrijk	324	19%	106	21%	430	20%
Omscholing richting ander werk binnen dezelfde sector	Zeer onbelangrijk	538	32%	149	29%	687	31%
	b	249	15%	71	14%	320	15%
	c	292	17%	98	19%	390	18%
	d	332	20%	111	22%	443	20%
	Zeer belangrijk	262	16%	86	17%	348	16%
Omscholing richting ander werk in een andere sector	Zeer onbelangrijk	504	30%	157	30%	661	30%
	b	265	16%	87	17%	352	16%
	c	246	15%	88	17%	334	15%
	d	240	14%	77	15%	317	14%
	Zeer belangrijk	418	25%	106	21%	524	24%
Totaal (n)		1.673	100%	515	100%	2.188	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 29: Redenen bij het niet afronden van de eerdere hbo-opleiding (alleen start 2017-2018)

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Opleiding was lastig te combineren met werk en privé	Speelde geen rol	68	34%	25	27%	93	32%
	b	23	12%	8	9%	31	11%
	c	15	8%	8	9%	23	8%
	d	44	22%	17	18%	61	21%
	Speelde een grote rol	50	25%	34	37%	84	29%
Opleiding was onvoldoende af te stemmen op persoonlijke leerbehoeften	Speelde geen rol	59	30%	40	43%	99	34%
	b	21	11%	6	7%	27	9%
	c	30	15%	8	9%	38	13%
	d	45	23%	19	21%	64	22%
	Speelde een grote rol	45	23%	19	21%	64	22%
Totaal (n)		200	100%	92	100%	292	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 30: Belangrijkste doel bij de start van de opleiding

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Het eindexamen halen	2.111	88%	533	82%	2.644	87%
Beginnen met studie en kijken of opleiding bij me past	173	7%	36	6%	209	7%
In elk geval deel van opleiding volgen, voor specifieke kennisdoelen	120	5%	81	12%	201	7%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 31: Verandering doel van opleiding na start

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Nee	1.566	65%	401	62%	1.967	64%
Diploma halen is belangrijker geworden	528	22%	147	23%	675	22%
Behalen van specifieke delen van de opleiding is belangrijker geworden	127	5%	39	6%	166	5%
Overweeg te stoppen met deze opleiding	90	4%	33	5%	123	4%
Is al gestopt met deze opleiding	93	4%	30	5%	123	4%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 32: Start in de experimentopleiding

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
September 2016	548	23%	44	7%	592	19%
November 2016	13	1%	12	2%	25	1%
Februari 2017	145	6%	61	9%	206	7%
Juni 2017	25	1%	18	3%	43	1%
September 2017	1.216	51%	184	28%	1.400	46%
November 2017	44	2%	64	10%	108	4%
Februari 2018	359	15%	220	34%	579	19%
Juni 2018	54	2%	47	7%	101	3%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 33: Keuze voor opleiding, individueel of met werkgever (start 2017-2018)

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Eigen keuze	1.254	84%	356	79%	1.610	83%
Samen met mijn werkgever heb ik verschillende opleidingen bekeken en er één uitgekozen	123	8%	66	15%	189	10%
Mijn werkgever heeft deze opleiding voor mij geselecteerd	121	8%	28	6%	149	8%
Totaal (n)	1.498	100%	450	100%	1.948	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 34: Aanmelding voor opleiding, individueel of met collega's, i.o.m. werkgever (start 2017-2018)

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Individueel aangemeld	1.319	88%	391	87%	1.710	88%
Met collega(s), in overleg met of op verzoek van mijn werkgever	163	11%	46	10%	209	11%
Met collega(s), niet in overleg met mijn werkgever	16	1%	13	3%	29	1%
Totaal (n)	1.498	100%	450	100%	1.948	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 35: Belangrijk van een snelle afronding van de opleiding

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Zeer onbelangrijk	44	2%	17	3%	61	2%
B	134	6%	39	6%	173	6%
C	363	16%	111	18%	474	16%
D	726	31%	198	32%	924	32%
Zeer belangrijk	1.044	45%	255	41%	1.299	44%
Totaal (n)	2.311	100%	620	100%	2.931	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 36: Gemiddelde bijdrage van werkgever aan opleidingskosten (start 2017-2018)

	Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal
Bijdrage werkgever in euro's	1.541	1.522	1.539
Totaal (n)	141	23	164

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 37: Ondersteuning door werkgever bij het volgen van de opleiding? (start 2017-2018)

		Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal			
Bijdrage in de opleidingskosten	Niet	621	43%	169	41%	790	43%
	Deels	189	13%	45	11%	234	13%
	Volledig	628	44%	194	48%	822	45%
Tijd beschikbaar stellen, zoals studieverlof	Niet	655	46%	228	56%	883	48%
	Deels	544	38%	135	33%	679	37%
	Volledig	239	17%	45	11%	284	15%
Leren op de werkplek mogelijk maken	Niet	531	37%	195	48%	726	39%
	Deels	540	38%	154	38%	694	38%
	Volledig	367	26%	59	14%	426	23%
Inhoudelijke begeleiding	Niet	597	42%	206	50%	803	43%
	Deels	550	38%	153	38%	703	38%
	Volledig	291	20%	49	12%	340	18%
Totaal (n)		1.438	100%	408	100%	1.846	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 38: Bespreking bij start opleiding van reeds behaalde leeruitkomsten (start 2017-2018)

	Associate degree	Bachelor	Master	Totaal
Nee, dit is niet besproken	48%	48%	81%	49%
Ja, dit is besproken, maar ik kwam niet in aanmerking voor vrijstellingen	27%	25%	15%	24%
Ja, ik heb het advies gekregen om één of meerdere studiepunten aan te tonen door toetsen versneld te maken	7%	5%	2%	5%
Ja, ik heb direct bij de start van de opleiding een aantal studiepunten als vrijstelling toegekend gekregen	18%	23%	2%	22%
Totaal (n)	178	1.914	96	2.188

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 39: Gemiddeld aantal studiepunten verkregen met vrijstellingen of direct met toetsen aangetoond (start 2017-2018)

	Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal
Gemiddeld aantal studiepunten bij start	55	80	58
Totaal (n)	265	35	300

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 40: Gemiddeld aantal behaalde studiepunten na start van de opleiding (exclusief vrijstellingen)

	Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal
Aantal studiepunten behaald na start	60	37	56
Totaal (n)	1.591	284	1.875

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 41: Gemiddeld aantal behaalde studiepunten na start van de opleiding (exclusief vrijstellingen), naar onderwijssoort

	Associate degree	Bachelor	Master	Totaal
Aantal studiepunten behaald na start	63	57	27	56
Totaal (n)	166	1.620	89	1.875

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 42: Actieve stimulering door instelling om eigen keuzes te maken bij inhoud en opzet van de opleiding

	Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Helemaal niet	392	16%	167	26%	559	18%
B	384	16%	113	17%	497	16%
C	638	27%	163	25%	801	26%
D	638	27%	145	22%	783	26%
Zeer sterk	352	15%	62	10%	414	14%
Totaal (n)	2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 43: Vraagfinanciering: inschrijven per module of voor de opleiding

Ik vind het prettig dat ik – als ik er aan toe ben – me (eventueel) kan inschrijven voor een volgende module	228	36%
Ik vind het prettig als ik me direct voor de gehele opleiding kan inschrijven	225	36%
Ik heb geen voorkeur	176	28%
Totaal (n)	629	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 44: In hoeverre bent u het eens met de onderstaande stellingen?

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Ik heb de mogelijkheid om de opleiding versneld of langzamer te doorlopen	Zeer oneens	249	11%	85	14%	334	12%
	b	263	12%	101	17%	364	13%
	c	419	19%	117	20%	536	19%
	d	805	36%	179	30%	984	35%
	Zeer mee eens	494	22%	109	18%	603	21%
Ik kan eigen keuzes maken bij het samenstellen van mijn opleidingstraject	Zeer oneens	373	16%	127	21%	500	17%
	b	524	23%	137	23%	661	23%
	c	549	24%	169	28%	718	25%
	d	583	25%	124	20%	707	24%
	Zeer mee eens	264	12%	49	8%	313	11%
Naast een individueel traject kan ik kiezen voor een duidelijk, voorgestructureerd opleidingstraject	Zeer oneens	353	16%	78	14%	431	16%
	b	370	17%	86	16%	456	17%
	c	501	23%	151	28%	652	24%
	d	639	29%	162	30%	801	29%
	Zeer mee eens	309	14%	69	13%	378	14%
Het studiecontract dat ik heb met mijn opleiding is voor mij duidelijk	Zeer oneens	135	6%	56	9%	191	6%
	b	265	11%	80	13%	345	12%
	c	548	24%	165	26%	713	24%
	d	950	41%	232	37%	1182	40%
	Zeer mee eens	426	18%	97	15%	523	18%
Het is voor mij helder wat ik moet doen om leeruitkomsten aan te tonen	Zeer oneens	239	10%	53	8%	292	10%
	b	465	20%	96	15%	561	19%
	c	614	26%	185	30%	799	27%
	d	778	33%	213	34%	991	33%
	Zeer mee eens	281	12%	80	13%	361	12%
Ik kan eigen keuzes maken in hoe ik een toets afleg	Zeer oneens	877	39%	194	33%	1071	37%
	b	653	29%	157	26%	810	28%
	c	368	16%	116	19%	484	17%
	d	253	11%	85	14%	338	12%
	Zeer mee eens	124	5%	44	7%	168	6%
Ik kan kiezen wanneer ik een toets afleg	Zeer oneens	626	27%	91	14%	717	24%
	b	455	19%	79	13%	534	18%
	c	378	16%	89	14%	467	16%
	d	523	22%	184	29%	707	24%
	Zeer mee eens	366	16%	186	30%	552	19%
De informatieverstrekking over de opleiding is duidelijk en tijdig	Zeer oneens	355	15%	96	15%	451	15%
	b	573	24%	129	20%	702	23%
	c	675	28%	169	26%	844	28%
	d	622	26%	183	28%	805	27%
	Zeer mee eens	166	7%	67	10%	233	8%
Ik kan mijn kennis en werkervaring inbrengen in de opleiding, waardoor de opleiding verkort	Zeer oneens	449	20%	130	23%	579	21%
	b	475	22%	139	24%	614	22%
	c	503	23%	129	23%	632	23%
	d	534	24%	92	16%	626	23%
	Zeer mee eens	248	11%	83	14%	331	12%
Totaal (n)		2.209	100%	573	100%	2.782	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 45: Contactmomenten tijdens de opleiding

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Studiebegeleider via mail/sociale media	Meermaals per week	42	2%	9	1%	51	2%
	Wekelijks	320	13%	42	6%	362	12%
	Maandelijks	596	25%	102	16%	698	23%
	Meerdere keren per jaar	701	29%	172	26%	873	29%
	Eén of twee keer per jaar	396	16%	142	22%	538	18%
	Nooit	349	15%	183	28%	532	17%
Studiebegeleider via gesprek	Meermaals per week	30	1%	9	1%	39	1%
	Wekelijks	336	14%	32	5%	368	12%
	Maandelijks	455	19%	59	9%	514	17%
	Meerdere keren per jaar	600	25%	132	20%	732	24%
	Eén of twee keer per jaar	628	26%	174	27%	802	26%
	Nooit	355	15%	244	38%	599	20%
Docenten via mail/sociale media	Meermaals per week	29	1%	6	1%	35	1%
	Wekelijks	333	14%	68	10%	401	13%
	Maandelijks	759	32%	148	23%	907	30%
	Meerdere keren per jaar	721	30%	172	26%	893	29%
	Eén of twee keer per jaar	318	13%	109	17%	427	14%
	Nooit	244	10%	147	23%	391	13%
Docenten via les/gesprek	Meermaals per week	61	3%	10	2%	71	2%
	Wekelijks	1.502	62%	159	24%	1.661	54%
	Maandelijks	364	15%	238	37%	602	20%
	Meerdere keren per jaar	214	9%	122	19%	336	11%
	Eén of twee keer per jaar	95	4%	43	7%	138	5%
	Nooit	168	7%	78	12%	246	8%
Medestudenten via mail/sociale media	Meermaals per week	877	36%	106	16%	983	32%
	Wekelijks	912	38%	167	26%	1.079	35%
	Maandelijks	257	11%	129	20%	386	13%
	Meerdere keren per jaar	136	6%	90	14%	226	7%
	Eén of twee keer per jaar	53	2%	46	7%	99	3%
	Nooit	169	7%	112	17%	281	9%
Medestudenten via les/gesprek/project	Meermaals per week	391	16%	55	8%	446	15%
	Wekelijks	1.453	60%	154	24%	1.607	53%
	Maandelijks	240	10%	215	33%	455	15%
	Meerdere keren per jaar	111	5%	99	15%	210	7%
	Eén of twee keer per jaar	54	2%	44	7%	98	3%
	Nooit	155	6%	83	13%	238	8%
Totaal (n)		2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 46: Mate waarin de opleiding aspecten van flexibel leren mogelijk maakt

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Online leren	Helemaal niet	192	8%	35	5%	227	7%
	b	287	12%	43	7%	330	11%
	c	450	19%	78	12%	528	17%
	d	805	33%	182	28%	987	32%
	Zeer sterk	670	28%	312	48%	982	32%
Leren op de werkplek	Helemaal niet	169	7%	113	17%	282	9%
	b	266	11%	93	14%	359	12%
	c	546	23%	171	26%	717	23%
	d	890	37%	167	26%	1057	35%
	Zeer sterk	533	22%	106	16%	639	21%
Klassikaal onderwijs op de instelling	Helemaal niet	236	10%	58	9%	294	10%
	b	210	9%	51	8%	261	9%
	c	394	16%	132	20%	526	17%
	d	885	37%	231	36%	1116	37%
	Zeer sterk	679	28%	178	27%	857	28%
Samenwerken met andere studenten	Helemaal niet	86	4%	50	8%	136	4%
	b	216	9%	99	15%	315	10%
	c	566	24%	188	29%	754	25%
	d	984	41%	231	36%	1215	40%
	Zeer sterk	552	23%	82	13%	634	21%
Opleidingsonderdelen in een zelfgekozen volgorde kunnen volgen	Helemaal niet	433	18%	144	22%	577	19%
	b	439	18%	121	19%	560	18%
	c	502	21%	161	25%	663	22%
	d	579	24%	131	20%	710	23%
	Zeer sterk	451	19%	93	14%	544	18%
Een 'beroepsproduct' kunnen inbrengen in toetsen	Helemaal niet	272	11%	117	18%	389	13%
	b	330	14%	86	13%	416	14%
	c	643	27%	198	30%	841	28%
	d	690	29%	173	27%	863	28%
	Zeer sterk	469	20%	76	12%	545	18%
Totaal (n)		2.404	100%	650	100%	3.054	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 47: Mate van gebruik van aspecten van flexibel leren

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Online leren	Helemaal niet	200	9%	50	8%	250	9%
	b	248	11%	32	5%	280	10%
	c	358	16%	79	13%	437	15%
	d	647	29%	152	24%	799	28%
	Heel veel	781	35%	308	50%	1.089	38%
Totaal (n)		2.234	100%	621	100%	2.855	100%
Leren op de werkplek	Helemaal niet	243	11%	136	24%	379	14%
	b	278	13%	95	17%	373	13%
	c	474	21%	133	23%	607	22%
	d	653	29%	126	22%	779	28%
	Heel veel	567	26%	77	14%	644	23%
Totaal (n)		2.215	100%	567	100%	2.782	100%
Klassikaal onderwijs op de instelling	Helemaal niet	250	11%	89	15%	339	12%
	b	161	7%	45	7%	206	7%
	c	314	14%	116	19%	430	15%
	d	720	32%	168	28%	888	31%
	Heel veel	818	36%	185	31%	1.003	35%
Totaal (n)		2.263	100%	603	100%	2.866	100%
Samenwerken met andere studenten	Helemaal niet	142	6%	96	15%	238	8%
	b	282	12%	115	18%	397	13%
	c	585	25%	169	27%	754	25%
	d	831	35%	175	28%	1.006	34%
	Heel veel	511	22%	69	11%	580	19%
Totaal (n)		2.351	100%	624	100%	2.975	100%
Opleidingsonderdelen in een zelfgekozen volgorde kunnen volgen	Helemaal niet	577	27%	194	33%	771	28%
	b	381	18%	106	18%	487	18%
	c	382	18%	101	17%	483	18%
	d	446	21%	111	19%	557	20%
	Heel veel	384	18%	72	12%	456	17%
Totaal (n)		2.170	100%	584	100%	2.754	100%
Een 'beroepsproduct' kunnen inbrengen in toetsen	Helemaal niet	355	17%	138	26%	493	19%
	b	296	14%	77	14%	373	14%
	c	487	24%	145	27%	632	24%
	d	546	26%	124	23%	670	26%
	Heel veel	378	18%	56	10%	434	17%
Totaal (n)		2.062	100%	540	100%	2.602	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 48: Mate van tevredenheid over aspecten van flexibel leren

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
Online leren	Zeer ontevreden	176	8%	34	6%	210	8%
	b	288	13%	48	8%	336	12%
	c	557	26%	133	22%	690	25%
	d	723	33%	200	33%	923	33%
	Zeer tevreden	438	20%	189	31%	627	23%
Totaal (n)		2.182	100%	604	100%	2.786	100%
Leren op de werkplek	Zeer ontevreden	146	7%	57	12%	203	8%
	b	267	13%	75	15%	342	13%
	c	568	27%	147	30%	715	27%
	d	747	35%	134	27%	881	34%
	Zeer tevreden	399	19%	82	17%	481	18%
Totaal (n)		2.127	100%	495	100%	2.622	100%
Klassikaal onderwijs op de instelling	Zeer ontevreden	158	7%	39	7%	197	7%
	b	288	13%	52	9%	340	13%
	c	485	23%	121	22%	606	22%
	d	832	39%	205	37%	1.037	38%
	Zeer tevreden	388	18%	136	25%	524	19%
Totaal (n)		2.151	100%	553	100%	2.704	100%
Samenwerken met andere studenten	Zeer ontevreden	90	4%	30	5%	120	4%
	b	201	9%	57	10%	258	9%
	c	580	26%	167	29%	747	26%
	d	881	39%	222	39%	1.103	39%
	Zeer tevreden	501	22%	92	16%	593	21%
Totaal (n)		2.253	100%	568	100%	2.821	100%
Opleidingsonderdelen in een zelfgekozen volgorde kunnen volgen	Zeer ontevreden	309	15%	106	20%	415	16%
	b	417	20%	85	16%	502	19%
	c	529	25%	156	29%	685	26%
	d	470	23%	116	22%	586	22%
	Zeer tevreden	363	17%	70	13%	433	17%
Totaal (n)		2.088	100%	533	100%	2.621	100%
Een 'beroepsproduct' kunnen inbrengen in toetsen	Zeer ontevreden	214	11%	74	15%	288	12%
	b	307	16%	67	14%	374	15%
	c	590	30%	164	33%	754	31%
	d	523	27%	126	26%	649	27%
	Zeer tevreden	316	16%	59	12%	375	15%
Totaal (n)		1.950	100%	490	100%	2.440	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 49: Als voucher niet beschikbaar was geweest:

Start 2017-2018, vraagfinanciering			
Zou u dan de extra kosten zelf hebben betaald?	Waarschijnlijk niet	287	55%
	Waarschijnlijk gedeeltelijk	63	12%
	Waarschijnlijk volledig	106	20%
	Weet ik niet	64	12%
Totaal (n)		520	100%
Zou uw werkgever dan de extra kosten hebben betaald?	Waarschijnlijk niet	196	48%
	Waarschijnlijk gedeeltelijk	43	10%
	Waarschijnlijk volledig	102	25%
	Weet ik niet	71	17%
Totaal (n)		412	100%
Zou u dan een andere opleiding of module hebben gekozen?	Waarschijnlijk niet	269	52%
	Misschien	175	34%
	Waarschijnlijk wel	76	15%
Totaal (n)		520	100%
Start 2016-2017, vraagfinanciering			
Zou u dan de extra kosten zelf betalen?	Waarschijnlijk niet	88	63%
	Waarschijnlijk gedeeltelijk	19	14%
	Waarschijnlijk volledig	12	9%
	Weet ik niet	20	14%
Totaal (n)		139	100%
Zou uw werkgever dan de extra kosten betalen?	Waarschijnlijk niet	39	31%
	Waarschijnlijk gedeeltelijk	20	16%
	Waarschijnlijk volledig	40	32%
	Weet ik niet	26	21%
Totaal (n)		125	100%
Zou u dan een andere opleiding kiezen?	Waarschijnlijk niet	68	49%
	Misschien	45	32%
	Waarschijnlijk wel	26	19%
Totaal (n)		139	100%
Zou u dan stoppen met studeren?	Waarschijnlijk niet	43	31%
	Misschien	44	32%
	Waarschijnlijk wel	52	37%
Totaal (n)		139	100%

Bron: Enquêtegegevens

Bijlage B: Tabellen werkgeversenquête 2018

Tabel 50: Respons werkgevers naar instelling en experimentregeling

	Leeruitkomsten		Vraagfinanciering		Totaal	
Avans Hogeschool	15	7%	0	0%	15	6%
Christelijke Hogeschool Windesheim	16	8%	0	0%	16	7%
De Haagse Hogeschool	5	2%	0	0%	5	2%
Fontys Hogescholen	5	2%	1	2%	6	2%
Hanzehogeschool Groningen	20	10%	0	0%	20	8%
Hogeschool Dirksen	0	0%	4	10%	4	2%
Hogeschool Inholland	10	5%	0	0%	10	4%
Hogeschool Leiden	17	8%	0	0%	17	7%
Hogeschool NCOI	0	0%	13	31%	13	5%
Hogeschool NOVI	0	0%	12	29%	12	5%
Hogeschool Rotterdam	1	0%	0	0%	1	0%
Hogeschool Utrecht	1	0%	0	0%	1	0%
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	47	23%	0	0%	47	19%
HZ University of Applied Sciences	4	2%	0	0%	4	2%
LOI Hogeschool	8	4%	8	19%	16	7%
NHL Stenden Hogeschool	39	19%	4	10%	43	18%
Saxion Hogeschool	9	4%	0	0%	9	4%
Zuyd Hogeschool	4	2%	0	0%	4	2%
Totaal	201	100%	42	100%	243	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 51: Tot welke branche behoort uw bedrijf/organisatie?

	Geen vraagfinanciering Vraagfinanciering				Totaal	
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	5	2%	1	2%	6	2%
Bouwnijverheid	12	6%	1	2%	13	5%
Cultuur, sport en recreatie	0	0%	0	0%	0	0%
Financiële instellingen	2	1%	2	5%	4	2%
Gezondheids- en welzijnszorg	104	52%	14	33%	118	49%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	15	7%	0	0%	15	6%
Industrie	10	5%	9	21%	19	8%
Informatie en communicatie	2	1%	5	12%	7	3%
Landbouw, bosbouw en visserij	0	0%	0	0%	0	0%
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	4	2%	0	0%	4	2%
Onderwijs	17	8%	0	0%	17	7%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	15	7%	5	12%	20	8%
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht	1	0%	0	0%	1	0%
Verhuur van en handel in onroerend goed	0	0%	0	0%	0	0%
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	0	0%	0	0%	0	0%
Vervoer en opslag	1	0%	1	2%	2	1%
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	0	0%	0	0%	0	0%
Winning van delfstoffen	1	0%	0	0%	1	0%
Overige dienstverlening	12	6%	4	10%	16	7%
Totaal (n)	201	100%	42	100%	243	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 52: Aantal medewerkers van (de vestiging van) het bedrijf/organisatie, in aantal personen

	Geen vraagfinanciering	Vraagfinanciering	Totaal
Gemiddeld aantal medewerkers	1.841	2.038	1.875
Totaal (n)	201	42	243

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 53: Betrokkenheid werkgever bij de keuze van de medewerker(s) voor de hbo-opleiding

	Geen vraagfinanciering Vraagfinanciering				Totaal	
▪ Geen betrokkenheid: de keuze was het eigen initiatief van de medewerker(s)	55	27%	9	21%	64	26%
▪ Lichte betrokkenheid: er is overleg geweest met de medewerker(s), maar de medewerker(s) heeft/hebben zelf gekozen	87	43%	22	52%	109	45%
▪ Redelijke betrokkenheid: er is overleg geweest met de medewerker(s), maar werkgever heeft uiteindelijk gekozen	16	8%	6	14%	22	9%
▪ Grote betrokkenheid: de medewerker(s) volgt/volgens op aanwijzing van werkgever gericht een bepaalde opleiding	40	20%	4	10%	44	18%
▪ Weet ik niet	3	1%	1	2%	4	2%
Totaal (n)	201	100%	42	100%	243	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 54: Vergelijking van verschillende opleidingen alvorens een opleiding te kiezen

	Geen vraagfinanciering Vraagfinanciering				Totaal	
Ja	77	54%	19	59%	96	55%
Nee	52	36%	6	19%	58	33%
Weet ik niet	14	10%	7	22%	21	12%
Totaal (n)	143	100%	32	100%	175	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 55: Redenen om het volgen van de hbo-opleiding door medewerker(s) te steunen (meerdere antwoorden mogelijk)

	Geen vraagfinanciering Vraagfinanciering		Totaal
▪ De opleiding is noodzakelijk om de functie uit te kunnen blijven voeren	34%	36%	35%
▪ De opleiding draagt bij aan een beter functioneren in de huidige functie	62%	64%	62%
▪ De opleiding is nodig vanwege een (aankomende) promotie naar een hogere functie	24%	23%	24%
▪ Vanwege begeleiding naar ander werk binnen de sector	12%	13%	12%
▪ Vanwege begeleiding naar ander werk buiten de sector	4%	3%	3%
▪ Draagt bij aan de algemene inzetbaarheid van de medewerker(s)	64%	62%	64%
▪ Geen van deze redenen	8%	8%	8%
Totaal (n)	195	39	234

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 56: Belang van de flexibiliteit van de opleiding bij de keuze voor de opleiding

	Geen				Totaal	
	vraagfinanciering		Vraagfinanciering			
Speelde geen rol	15	12%	3	11%	18	12%
B	16	13%	5	18%	21	14%
C	31	25%	10	36%	41	27%
D	43	35%	7	25%	50	33%
Speelde grote rol	19	15%	3	11%	22	14%
Totaal (n)	124	100%	28	100%	152	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 57: Rol van de opleidingskosten bij de keuze van de opleiding

	Geen				Totaal	
	vraagfinanciering		Vraagfinanciering			
Speelden geen rol	40	31%	6	21%	46	29%
B	26	20%	7	24%	33	21%
C	36	28%	6	21%	42	27%
D	15	12%	6	21%	21	13%
Speelden grote rol	10	8%	4	14%	14	9%
Totaal (n)	127	100%	29	100%	156	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 58: (Alleen vraagfinanciering) Stel dat de vouchers niet beschikbaar zouden zijn. In hoeverre zou u in dat geval:

De extra opleidingskosten hebben betaald?	Waarschijnlijk niet	4	10%
	Waarschijnlijk gedeeltelijk	14	33%
	Waarschijnlijk volledig	9	21%
	Ik ben niet bekend met de vouchers	15	36%
Voor een andere opleiding of ander moduleaanbod hebben gekozen?	Waarschijnlijk niet	15	36%
	Misschien	12	29%
	Waarschijnlijk wel	1	2%
	Ik ben niet bekend met de vouchers	14	33%
Totaal (n)		42	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 59: Ondersteuning van bedrijf bij het volgen van de hbo-opleiding

	Geen				Totaal	
	vraagfinanciering		Vraagfinanciering			
	n	%	n	%	n	%
▪ Bijdrage in de opleidingskosten	153	76%	34	81%	187	77%
▪ Tijd beschikbaar stellen, zoals studieverlof	126	63%	24	57%	150	62%
▪ Leren op de werkplek mogelijk maken	148	74%	22	52%	170	70%
▪ Werknemers worden inhoudelijk begeleid op het werk	151	75%	19	45%	170	70%
▪ Op een andere manier	14	7%	5	12%	19	8%
▪ Wij ondersteunen de medewerker(s) niet op bovenstaande manieren	6	3%	3	7%	9	4%
Totaal (n)	201		42		243	

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 60: Samenwerking met hogeschool bij de ontwikkeling of invulling van de opleiding van medewerker(s)

	Geen		Vraagfinanciering		Totaal	
	vraagfinanciering		vraagfinanciering			
Helemaal niet	66	38%	24	67%	90	42%
B	37	21%	5	14%	42	20%
C	33	19%	2	6%	35	17%
D	30	17%	3	8%	33	16%
Zeer sterk	10	6%	2	6%	12	6%
Totaal (n)	176	100%	36	100%	212	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 61: Afspraken met de opleiding over het groepsgewijs opleiden van medewerkers

	Geen		Vraagfinanciering		Totaal	
	vraagfinanciering		vraagfinanciering			
Nee	106	53%	18	43%	124	51%
Ja	43	21%	12	29%	55	23%
Weet ik niet	23	11%	2	5%	25	10%
Niet van toepassing	29	14%	10	24%	39	16%
Totaal (n)	201	100%	42	100%	243	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 62: Mate waarin afspraken hebben geleid tot een opleidingstraject op maat wat betreft:

		Geen vraagfinanciering		Vraagfinanciering		Totaal	
De inhoud van de opleiding?	Helemaal niet	2	5%	0	0%	2	4%
	b	7	16%	0	0%	7	13%
	c	18	42%	4	33%	22	40%
	d	12	28%	4	33%	16	29%
	Zeer sterk	4	9%	4	33%	8	15%
De vorm/opzet van de opleiding?	Helemaal niet	2	5%	0	0%	2	4%
	b	6	14%	1	8%	7	13%
	c	17	40%	2	17%	19	35%
	d	13	30%	6	50%	19	35%
	Zeer sterk	5	12%	3	25%	8	15%
Totaal (n)		43	100%	12	100%	55	100%

Bron: Enquêtegegevens

Tabel 63: Tevredenheid over kenmerken van de hbo-opleiding die medewerker(s) volgt/volgen

		Geen		Vraagfinanciering		Totaal	
		vraagfinanciering					
Inhoudelijke aansluiting op de beroepspraktijk	Zeervre ontevreden	5	3%	0	0%	5	2%
	b	22	12%	2	6%	24	11%
	c	55	29%	10	30%	65	29%
	d	94	50%	13	39%	107	48%
	Zeervre tevreden	13	7%	8	24%	21	9%
Samenwerking vanuit de opleiding met uw bedrijf	Zeervre ontevreden	11	6%	3	10%	14	7%
	b	36	21%	8	27%	44	22%
	c	63	37%	10	33%	73	36%
	d	54	32%	6	20%	60	30%
	Zeervre tevreden	7	4%	3	10%	10	5%
Informatieverstrekking vanuit de opleiding	Zeervre ontevreden	15	8%	4	13%	19	9%
	b	44	24%	9	28%	53	25%
	c	70	38%	8	25%	78	36%
	d	49	27%	7	22%	56	26%
	Zeervre tevreden	5	3%	4	13%	9	4%
Benutten van de werkplek als leerplek door de opleiding	Zeervre ontevreden	7	4%	1	3%	8	4%
	b	15	8%	1	3%	16	8%
	c	48	27%	15	50%	63	30%
	d	86	48%	9	30%	95	45%
	Zeervre tevreden	23	13%	4	13%	27	13%
Flexibiliteit van de opleiding qua vorm	Zeervre ontevreden	5	3%	1	3%	6	3%
	b	18	11%	3	9%	21	11%
	c	75	45%	10	30%	85	43%
	d	61	37%	12	36%	73	37%
	Zeervre tevreden	8	5%	7	21%	15	8%
Flexibiliteit van de opleiding qua inhoud	Zeervre ontevreden	6	4%	2	6%	8	4%
	b	25	15%	3	9%	28	14%
	c	65	38%	12	38%	77	38%
	d	65	38%	9	28%	74	37%
	Zeervre tevreden	9	5%	6	19%	15	7%
Flexibiliteit van de opleiding qua tempo	Zeervre ontevreden	9	5%	2	6%	11	6%
	b	19	11%	5	16%	24	12%
	c	67	40%	8	26%	75	38%
	d	67	40%	10	32%	77	39%
	Zeervre tevreden	7	4%	6	19%	13	7%

Bron: Enquêtegegevens

Bijlage C: NSE-scores experimentopleidingen versus controlegroepen

Tabel 64: Tevredenheidsscore op verschillende aspecten naar sector: controle- en experimentgroep vergeleken (controlegroep bestaat uit opleidingen binnen de sector waarvan de instellingen niet deelnemen aan het experiment)

	Je studie in het algemeen			Themascore inhoud			Themascore docenten		
	15-16	16-17	17-18	15-16	16-17	17-18	15-16	16-17	17-18
Onderwijs - Pabo									
Controlegroep	4,0	4,0	4,0	3,8	3,8	3,8	4,0	4,1	4,0
Experimentgroep	3,6	3,5	3,4	3,5	3,5	3,5	3,5	3,6	3,6
Onderwijs - Lerarenopleidingen									
Controlegroep	3,8	3,9	3,9	3,7	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9
Experimentgroep	3,7	3,8	3,7	3,6	3,6	3,6	3,7	3,8	3,8
Techniek									
Controlegroep	3,8	3,7	3,6	3,6	3,6	3,4	3,4	3,5	3,5
Experimentgroep	3,8	3,8	3,8	3,6	3,6	3,6	3,7	3,6	3,6
Gezondheidszorg									
Controlegroep	4,1	4,2	4,0	3,8	3,9	3,8	3,8	3,8	3,9
Experimentgroep	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7
Economie									
Controlegroep	3,8	3,9	3,9	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7
Experimentgroep	3,9	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7
Recht									
Controlegroep	3,9	3,8	3,7	3,9	3,7	3,7	3,9	3,6	3,7
Experimentgroep									
Gedrag & Maatschappij									
Controlegroep	4,0	4,0	4,1	3,8	3,8	3,9	3,8	3,8	3,8
Experimentgroep	3,9	3,9	3,7	3,8	3,8	3,7	3,8	3,9	3,8
Totaal									
Controlegroep	3,9	3,9	3,9	3,7	3,8	3,7	3,8	3,9	3,9
Experimentgroep	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	3,6	3,7	3,7	3,7

Tabel 65: Tevredenheidsscore op verschillende aspecten naar sector: controle- en experimentgroep vergeleken (controlegroep bestaat uit alle opleidingen binnen de sector die niet meedoen aan het experiment)

	Je studie in het algemeen			Themascore inhoud			Themascore docenten		
	15-16	16-17	17-18	15-16	16-17	17-18	15-16	16-17	17-18
Onderwijs - Pabo									
Controlegroep	3,9	3,9	3,9	3,7	3,8	3,7	3,9	4,0	3,9
Experimentgroep	3,6	3,5	3,4	3,5	3,5	3,5	3,5	3,6	3,6
Onderwijs - Lerarenopleidingen									
Controlegroep	3,8	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9
Experimentgroep	3,7	3,8	3,7	3,6	3,6	3,6	3,7	3,8	3,8
Techniek									
Controlegroep	3,8	3,8	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,6
Experimentgroep	3,8	3,8	3,8	3,6	3,6	3,6	3,7	3,6	3,6
Gezondheidszorg									
Controlegroep	3,8	3,8	3,7	3,6	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7
Experimentgroep	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7
Economie									
Controlegroep	3,8	3,8	3,7	3,6	3,7	3,6	3,6	3,6	3,5
Experimentgroep	3,9	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7
Recht									
Controlegroep	3,8	3,7	3,7	3,7	3,6	3,6	3,5	3,4	3,4
Experimentgroep	3,9	3,8	3,7	3,9	3,7	3,7	3,9	3,6	3,7
Gedrag & Maatschappij									
Controlegroep	4,0	4,0	4,0	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Experimentgroep	3,9	3,9	3,7	3,8	3,8	3,7	3,8	3,9	3,8
Totaal									
Controlegroep	3,8	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,8
Experimentgroep	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	3,6	3,7	3,7	3,7

Bijlage D: Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1: Percentage studenten dat de opleiding aanraadt aan anderen	53
Figuur 2: Totale instroom deeltijd en duale opleidingen, 2010-2018	61
Figuur 3: Het aantal ingestroomde studenten over de gehele deeltijd en dual-opleidingen naar inschrijvingsjaar en sector	62
Figuur 4: Instroom studenten naar inschrijvingsjaar (geïndexeerd op 2015) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	63
Figuur 5: Instroom studenten binnen sector Economie naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	63
Figuur 6: Instroom studenten binnen sector Gedrag & Maatschappij naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	64
Figuur 7: Instroom studenten binnen sector Gezondheidszorg naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	64
Figuur 8: Instroom studenten binnen sector Onderwijs naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	64
Figuur 9: Instroom studenten binnen sector Techniek naar inschrijvingsjaar (2015=100) (Bron: DUO; bewerking ResearchNed)	65
Tabel 1: Aantallen experimentopleidingen, naar onderwijssoort en experimentvorm, november 2018.....	6
Tabel 2: Experimentopleidingen per instelling, naar onderwijssoort en experimentvorm	21
Tabel 3: Kenmerken respondenten naar experimentvorm (procenten)	40
Tabel 4: Instemming met stellingen (experimenten leeruitkomsten) (procenten)	51
Tabel 5: Zou u uw opleiding aanraden aan vrienden, familie of collega's?	52
Tabel 6: Toelichting van studenten die opleiding (misschien) niet aan anderen aanbevelen (percentage)	54
Tabel 7: Toelichting van studenten bij (overwegen te) stoppen met de opleiding (percentage).....	55
Tabel 8: Switch en uitval experiment- en controlegroep na studiejaar 1 (%)	65
Tabel 9: Instroom opleidingen vraagfinanciering bekostigde hogescholen, 2010-2018.....	66
Tabel 10: Uniek aantal deelnemers vraagfinanciering per instelling: bekostigde hogescholen	66
Tabel 11: Uniek aantal deelnemers vraagfinanciering per instelling: niet-bekostigde instellingen	67
Tabel 12: Voorlopige aantallen betaalde vouchers, per kwartaal, per instelling, t/m november 2018: bekostigde hogescholen	67
Tabel 13: Voorlopige aantallen betaalde vouchers, per kwartaal, per instelling, t/m november 2018: niet-bekostigde instellingen	68
Tabel 14: Overzicht deelname-ontwikkeling 2010-heden bij opleidingen met vraagfinanciering, nbi's	69
Tabel 15: Respons studentenenquête 2018, naar instelling en experimentstatus.....	81
Tabel 16: Gemiddelde leeftijd deelnemers.....	81
Tabel 17: Deelnemers naar geslacht.....	81
Tabel 18: Geslacht deelnemers naar eerder behaald ho-diploma	82
Tabel 19: Hoogste behaalde diploma	82
Tabel 20: Samenstelling huishouden.....	82
Tabel 21: Deelnemers naar arbeidsmarktsituatie	83
Tabel 22: Arbeidsmarktsituatie naar behaald ho-diploma	83
Tabel 23: Gemiddelde werkweek in uren, bij betaald werk	83
Tabel 24: Gemiddeld aantal jaren werkervaring.....	83
Tabel 25: Uitkijkend naar ander werk, indien betaald werk	84
Tabel 26: Eerdere deelname aan een deeltijd of duale hbo-opleiding (start 2017-2018)	84
Tabel 27: Belang van vormen van flexibiliteit voor keuze huidige opleiding (alleen start 2017-2018).....	84

Tabel 28: Belang van redenen voor het volgen van de opleiding (start 2017-2018).....	85
Tabel 29: Redenen bij het niet afronden van de eerdere hbo-opleiding (alleen start 2017-2018).....	86
Tabel 30: Belangrijkste doel bij de start van de opleiding	86
Tabel 31: Verandering doel van opleiding na start	86
Tabel 32: Start in de experimentopleiding	87
Tabel 33: Keuze voor opleiding, individueel of met werkgever (start 2017-2018)	87
Tabel 34: Aanmelding voor opleiding, individueel of met collega's, i.o.m. werkgever (start 2017-2018) ...	87
Tabel 35: Belangrijk van een snelle afronding van de opleiding.....	87
Tabel 36: Gemiddelde bijdrage van werkgever aan opleidingskosten (start 2017-2018)	88
Tabel 37: Ondersteuning door werkgever bij het volgen van de opleiding? (start 2017-2018)	88
Tabel 38: Bespreking bij start opleiding van reeds behaalde leeruitkomsten (start 2017-2018).....	88
Tabel 39: Gemiddeld aantal studiepunten verkregen met vrijstellingen of direct met toetsen aangetoond (start 2017-2018)	88
Tabel 40: Gemiddeld aantal behaalde studiepunten na start van de opleiding (exclusief vrijstellingen) ...	89
Tabel 41: Gemiddeld aantal behaalde studiepunten na start van de opleiding (exclusief vrijstellingen), naar onderwijssoort.....	89
Tabel 42: Actieve stimulering door instelling om eigen keuzes te maken bij inhoud en opzet van de opleiding.....	89
Tabel 43: Vraagfinanciering: inschrijven per module of voor de opleiding	89
Tabel 44: In hoeverre bent u het eens met de onderstaande stellingen?	90
Tabel 45: Contactmomenten tijdens de opleiding.....	91
Tabel 46: Mate waarin de opleiding aspecten van flexibel leren mogelijk maakt.....	92
Tabel 47: Mate van gebruik van aspecten van flexibel leren.....	93
Tabel 48: Mate van tevredenheid over aspecten van flexibel leren.....	94
Tabel 49: Als voucher niet beschikbaar was geweest:	95
Tabel 50: Respons werkgevers naar instelling en experimentregeling	97
Tabel 51: Tot welke branche behoort uw bedrijf/organisatie?	97
Tabel 52: Aantal medewerkers van (de vestiging van) het bedrijf/organisatie, in aantal personen	98
Tabel 53: Betrokkenheid werkgever bij de keuze van de medewerker(s) voor de hbo-opleiding	98
Tabel 54: Vergelijking van verschillende opleidingen alvorens een opleiding te kiezen	98
Tabel 55: Redenen om het volgen van de hbo-opleiding door medewerker(s) te steunen (meerdere antwoorden mogelijk)	98
Tabel 56: Belang van de flexibiliteit van de opleiding bij de keuze voor de opleiding	99
Tabel 57: Rol van de opleidingskosten bij de keuze van de opleiding	99
Tabel 58: (Alleen vraagfinanciering) Stel dat de vouchers niet beschikbaar zouden zijn. In hoeverre zou u in dat geval:.....	99
Tabel 59: Ondersteuning van bedrijf bij het volgen van de hbo-opleiding	99
Tabel 60: Samenwerking met hogeschool bij de ontwikkeling of invulling van de opleiding van medewerker(s).....	100
Tabel 61: Afspraken met de opleiding over het groepsgewijs opleiden van medewerkers.....	100
Tabel 62: Mate waarin afspraken hebben geleid tot een opleidingstraject op maat wat betreft:.....	100
Tabel 63: Tevredenheid over kenmerken van de hbo-opleiding die medewerker(s) volgt/volgen.....	101
Tabel 64: Tevredenheidsscore op verschillende aspecten naar sector: controle- en experimentgroep vergeleken (controlegroep bestaat uit opleidingen binnen de sector waarvan de instellingen niet deelnemen aan het experiment)	102
Tabel 65: Tevredenheidsscore op verschillende aspecten naar sector: controle- en experimentgroep vergeleken (controlegroep bestaat uit alle opleidingen binnen de sector die niet meedoen aan het experiment)	103